

Revista Literară

PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

NICHITA DANILOV: „GOGOL ȘI INFERNUL”

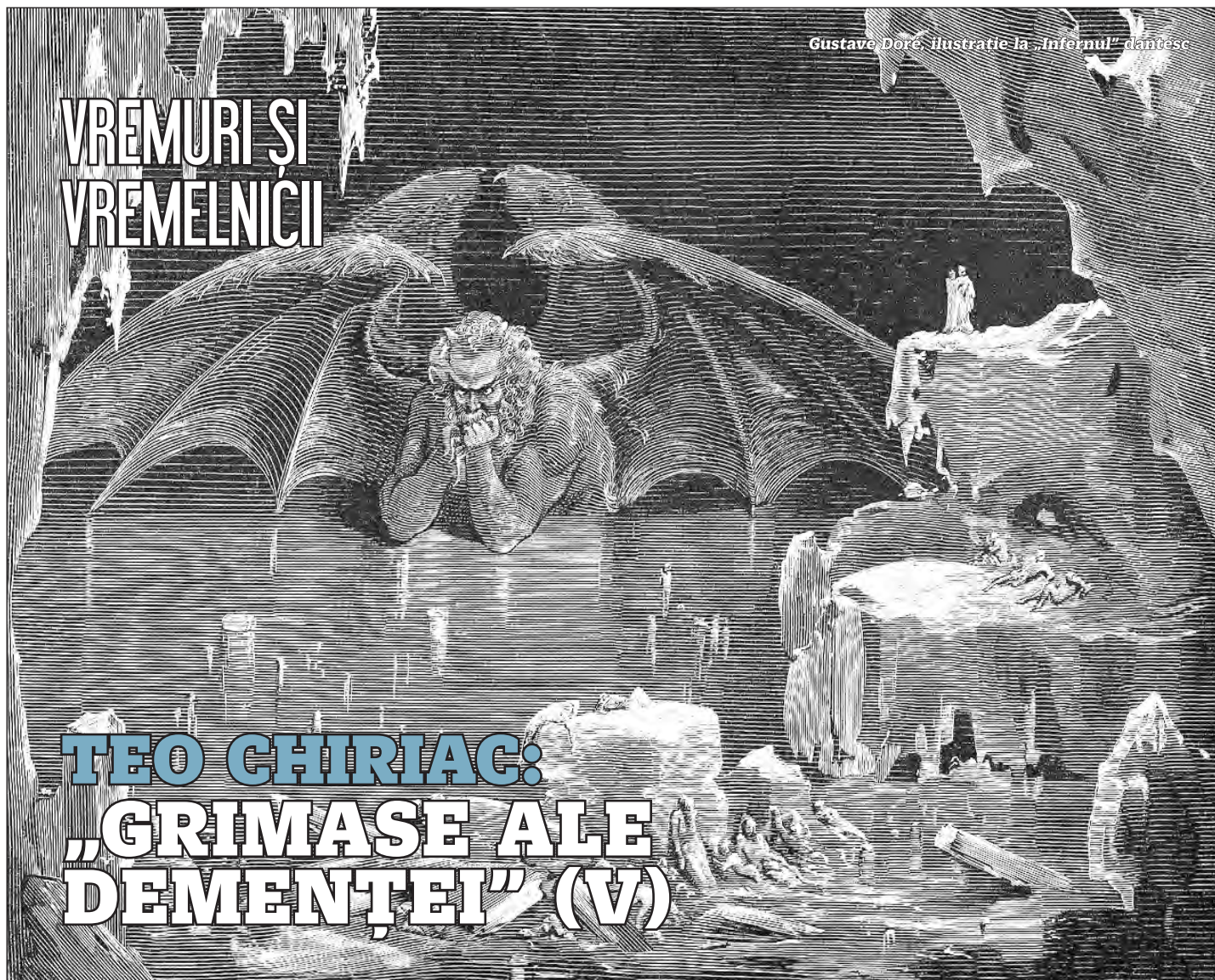
„Originea ucraineană a lui Gogol l-a apărut până acum de astfel de orori. Nu se știe însă pentru cât timp. Privind cum se radicalizează lumea – în special, noua intelectualitate devine tot mai intolerantă –, e posibil ca și Gogol să aibă parte de aceeași soartă cu Bulgakov. Ba chiar s-ar putea ca soarta lui să fie și mai crudă. Să nu uităm că pe alte meridiane nici opera lui Shakespeare nu a scăpat de vandalism. Trăim într-o lume în care diavolul și-a băgat de mult coada. Într-o lume pur gogoliană. Și în această lume, s-ar putea să apară un nou Cicikov sau un Nozdriov de un rang înalt, sau un alt personaj ieșit din *Suflete moarte* care să arate cu degetul spre Gogol și să spună că, uite, Gogol a fost cel care l-a demonizat.” (P. 5)

EUGEN LUNGU: „DOUĂ ROMANE DE VAL BUTNARU” (I)

„Eseistul Val Butnaru, o dublură a romancierului Val Butnaru, a susținut o vreme îndelungată rubrica *Vânturile, valurile...* la «Revista literară», rubrică ce avea drept subiecte teme din istoria și prezentul literaturii. Așa că știe ca nimeni altul că multe romane au pornit de la un fapt divers. Sau de la o sursă livrescă, exact cum proceda dramaturgul Val Butnaru în *Iosif și amanta* sa ori în *Cum Ecleziasul discuta cu Proverbele*.” (P. 6)

AVANPREMIERĂ

Fragment din volumul *Cucerirea păcii* de Stella Ghervas, în curs de apariție la Editura Cartier. Traducere din engleză de Emanuela Jalbă-Șoimaru. (P. 24)

Gustave Doré, ilustrație la „Infernul” dantesc

VREMURI ȘI
VREMELNICII

TEO CHIRIAC:
„GRIMASE ALE
DEMENTEI” (V)

„De la un timp încoace, spectacolul lumii s-a transformat însă într-un soi de banchet în vreme de apocalipsă, un show absolut dement, la scară mondială, cu jocuri de artificii, cu scene de distracție patologică și orgie obscenă. Cei care se dau în spectacol sunt pu-

ternicii lumii, cei care – priviți! – nu doar joacă demența, ci o trăiesc cu frenezie, în aplauzele publicului. E înfiorător să vezi fascinația absurdului asupra mulțimii, admirația unor muritori de rând față de niște cretini ordinari, care se cred nemuri-

tori. Scenele, rupte ca dintr-un film macabru, au ceva comun cu veselie din cimitir, cu râsul la mormânt... Dar, după jocurile spectaculoase de artificii, revine întunericul.”

(Teo Chiriac)

„AGALE CĂTRE CER”

„/.../ privi adânc peste sat
lăsă coasă culcată în iarbă
să se hodinească și ea

ca o tăcere
începând să se prefacă în lumină
dinspre copilărie către totdeauna
plecă cu pași mari ca de la muncă
agale
pe jos
către cer.”

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

CRONICI DE CARTE – P. 6, 16, 17, 20

DE EUGEN LUNGU, VIORICA-ELA CARAMAN, LUCIA ȚURCANU ȘI NICOLAE ENCIU

PROZĂ – P. 14

SILVIA GOTEANSCHII, FRAGMENT DIN ROMANUL „ELEFANȚII”

IN MEMORIAM | VLADIMIR BEȘLEAGĂ – P. 18

„VLADIMIR BEȘLEAGĂ ȘI VIAȚA ACADEMICĂ” (III)
INTERVIU REALIZAT DE NINA CORCINSCHI

POEME – P. 19

OXANA GHERMAN: „PĂSĂRI SCRIJELIND CERUL METALIC”

POEZIE
de MARIUS CHELARU

< 12

CUPRINS

EDITOR:
UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA

ANUL XI | NUMĂRUL 5 (88) | SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE | 2025

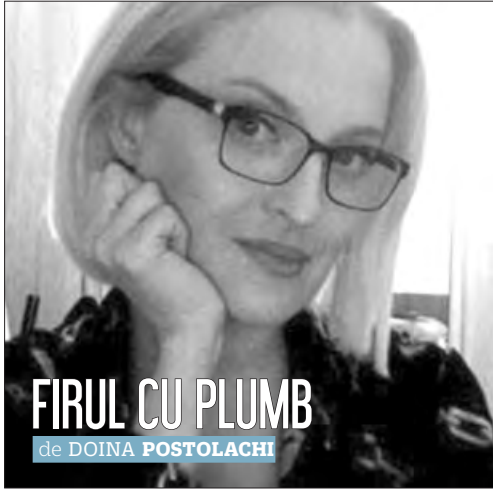
„PROFESIONISM ȘI MERITOCRAȚIE SAU... FILANTROPIE?”
DE NICOLAE LEAHU

23 ADUNAREA GENERALĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR ȘI FRAGMENTE DINTR-O
CUVÂNTARE MEMORABILĂ

EDITORIAL
de ADRIAN CIUBOTARU

03 „NARCIS,
PIZMAȘUL...” (II)

FIRUL CU PLUMB
de DOINA POSTOLACHI

21 „DISTANȚELE
SE MĂSOARĂ
ÎN TIMP”

04 VREMURI &
VREMELNICII
„GRIMASE ALE DEMENTEI” (V)
DE TEO CHIRIAC

05 UȘI ÎN ASFINȚIT
„GOGOL ȘI INFERNUL”
DE NICHITA DANILOV

06 IN SFUMATO
„DOUĂ ROMANE
DE VAL BUTNARU” (I)
DE EUGEN LUNGU

08 INVITAȚIE
LA LECTURĂ
„LITERATURA ROMÂNĂ
DIN REPUBLICA MOLDOVA
(1991-2025). ISTORIA
UNOR CĂRȚI”
DE MIRCEA V. CIOBANU

AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ

24 FRAGMENT DIN VOLUMUL
„CUCERIREA PĂCII” DE STELLA
GHERVAS, ÎN CURS DE APARIȚIE
LA EDITURA CARTIER.
TRADUCERE DIN LIMBA ENGLEZĂ
DE EMANUELA JALBĂ-ȘOIMARU

10 PERIPATETIKOS
„PREȘEDINTELE PODULUI
MIRABEAU” (II)
DE ARCADIE SUCEVEANU

14 PROZĂ
„ELEFANȚII” (FRAGMENT
DINTR-UN ROMAN ÎN PREGĂTIRE)
DE SILVIA GOTEANSCHII

16 FAȚĂ | VERSO
„GRIJA DE CELĂLALT –
O FORMĂ A VIITORULUI”
DE VIORICA-ELA CARAMAN

17 VÂRFURI
DE COMPAS
„ÎN RĂSPĂR. SAU NU?”
DE LUCIA ȚURCANU

18 IN MEMORIAM
„VLADIMIR BEȘLEAGĂ
ȘI VIAȚA ACADEMICĂ” (III)
INTERVIU DE NINA CORCINSCHI

19 POEME
„PĂSĂRI SCRIJELIND
CERUL METALIC”
DE OXANA GHERMAN

20 CARTEA
DE ISTORIE
„O CONTRIBUȚIE REMARCABILĂ:
ION GIURCĂ: «1918. UNIREA
BASARABIEI CU ROMÂNIA
DE-A PURURI ȘI TOTDEAUNA»”
DE NICOLAE ENCIU

22 PLURALIA
TANTUM
„JURNAL ÎN MARGINILE
ISTORIEI LITERARE” (LXIII)
DE LEO BUTNARU

Revista **Literară**
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

Fondator: Uniunea Scriitorilor din R. Moldova
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru,
Arcadie Suceveanu, Mircea V. Ciobanu, Lucia Țurcanu

Colegiul de redacție: Val Butnaru (Chișinău),
Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București),
Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași),
Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinski (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Instituția Privată Publicația Periodică
„Revista literară” a fost înregistrată la Ministerul
Justiției al Republicii Moldova la 3 martie 2015.
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 700 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6

Acest număr a fost editat cu sprijinul financiar al
Ministerului Culturii al Republicii Moldova.
Publicația „Revista literară” apare sub egida
Uniunii Scriitorilor din România.

Pagina „R.L.”: www.uniuneascriitorilor.md/arhiva-revista.
Publicația se distribuie gratuit la sediul USRM.

Textele și imaginile inserate în paginile
publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse
și nici distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus.
Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word.
Pages sau orice alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

Textele publicate în „Revista literară” nu reprezintă
poziția oficială a USRM. Responsabilitatea pentru
conținutul articolelor le revine în exclusivitate autorilor.

EDITORIAL

de ADRIAN CIUBOTARU

ERASMUS DIN ROTTERDAM CUM PROSTIA DESCRIE IUBIREA DE SINE

„Nu poate iubi pe altul cel care se urăște pe sine. Spuneți-mi, rogu-vă, poate iubi pe altul acela care se urăște pe sine? Poate să se înțeleagă cu altcineva cel care nu se împacă cu sine? Va face oare vreo plăcere cui-va acela ce e ursuz și aspru cu sine însuși? Apoi cred că la această întrebare nu va răspunde cu da decât unul mai prost chiar decât însăși Prostia. Căci dacă mă alungi pe mine, nu numai că niciun om nu va mai putea suferi pe altul, dar chiar fiecare își va părea lui însuși dezgustător, iar ale sale murdare, și fiecare urât lui însuși. Firea, în multe privințe, mai mult mășteră decât mamă bună, a sădit în oameni — mai cu seamă în cei mai deștepti — pornirea aceasta rea, de a fi nemulțumiți cu sine și de a admira însușirile aflate la alții. Dar aceasta face ca toate darurile, farmecele și plăcerile vieții să se strice și să piară. La ce-ți slujește frumusețea, darul cel mai ales dat de zeei nemuritori, dacă e viciată de un miros greu? La ce folosește tinerețea, dacă e otrăvită de drojdia bătrânească a tristeții? În sfârșit, cum te vei potrivi acelei bune cuviințe — lucru de căpetenie nu numai în artă, ci și în morală — în viața ta particulară sau obștească, dacă nu îți stă într-ajutor Iubirea de sine (egoismul) care, pe drept cuvânt, îmi ține loc de soră bună, atât de bine joacă rolul meu! Și ce prostie poate fi așa de mare ca aceea de a-ți plăcea ție însuți și de a te admira? Și iarăși, dacă cineva își displace sieși, ce lucru frumos, plăcut sau cuviincios poate săvârși? Scoate acest dres (egoismul) din viață, și deodată, oratorul va încremeni în mijlocul cuvântării sale, muzicantul, cu măsurile lui, nu va plăcea nimănui, actorul va fi fluierat pentru jocul său, poetul va fi luat în răs cu muzele lui cu tot, pictorul se va împotmoli în arta lui, iar medicul va răbda de foame cu toate leacurile sale. /.../ Iată deci cât e de adevărat că fiecare trebuie să înceapă a se măguli singur măcar printr-o cât de mică doză de aplauze, dacă vrea să fie apoi lăudat și de altul. Apoi, întrucât partea cea mai mare a fericirii constă în a voi să fii ceea ce ești (într-adevăr), toată treaba asta o săvârșește în doi timpi și trei mișcări această soră a mea, Iubirea de sine, care face ca nimeni să nu se plângă de chipul, de mintea, de neamul, de locul, de creșterea sau de patria lui, așa că nici irlandezul nu vrea să schimbe cu italianul, nici tracul cu atenianul, nici scitul cu Insulele Fericitelor. Minunată prevedere a naturii care, într-o felurime așa de variată a lucrurilor, a știut să le niveleze pe toate! Unde ea a împărțit cu economie darurile ei, acolo ea obișnuiește să adauge ceva mai mulțisoară iubire de sine, măcar că și aici am vorbit ca o proastă, căci această iubire de sine e darul cel mai mare. Oricum, aş putea spune că nu e nicio faptă mai de seamă pe care să n-o fi inspirat eu și nicio artă a cărei izvoditoare să nu fi fost eu.”

(Erasmus din Rotterdam, „Elogiul nebulniei sau Cuvântare spre lauda prostiei”, București, Editura Științifică, 1959. Traducere din latină de Șt. Bezdechi)

NARCIS, PIZMAȘUL... (II)

Narcisismul e cam de o vârstă cu resentimentul. O primă definiție științifică a narcisismului ne-o oferă Alfred Binet (1887). Pentru psihologul francez, acesta ar fi o formă a fetișismului care ar consta în transformarea propriei persoane în obiect sexual. Dar uzul savant al termenului nu-l precedă pe acela literar, căci marele dicționar Oxford al limbii engleze (1989) găsește cuvântul încă în corespondența romanticului Coleridge (1822), unde desemnează autoadmirația și satisfacția emoțională pe care o produce contemplarea sinelui. Psihanaliștii au încercat să nuanțeze în fel și chip noțiunea, atribuindu-i sensuri subtile, iar uneori, de-a dreptul ciudate. Freud întrevede inițial în narcisism o pistă utilă în înțelegerea proiecțiilor homosexuale, dar curând schimbă macazul, definindu-l drept etapă normală în evoluția sexuală a (pre)adolescenților. La Karl Abraham, narcisismul devine una dintre manifestările anumitor patologii mintale (*dementia praecox*). În cele din urmă, psihanaliștii par să se fi oprit la ideea că narcisismul, indiferent de contextul în care se manifestă, este o orientare clară a libidoului către subiect și, totodată, o expresie a imaturității emoționale, o negare a eului real și înlocuirea acestuia cu un eu idealizat.

Se pare că secolul XX a reținut din cazna terminologică și din cercetările psihanaliștilor doar acest, ultim, aspect: în cazul narcisismului avem de-a face mai mereu cu un eu supradimensionat ce se detașează de sinele adevărat, ignorându-l nu numai pe acesta din urmă, dar și atitudinile celor din jur, care percep și judecă în continuare persoana reală a narcisistului, nu idealul despre sine plăsmuit de acesta. Totodată, narcisismul s-a instalat cu repeziciune într-un câmp semantic familiar, devenind sinonim cu iubirea de sine (autofilia), cu vanitatea, infatuarea și autosuficiența.

Mai important e că mulți gânditori și savanți au întrebuințat din ce în ce mai frecvent termenul pentru a descrie realitățile și relațiile sociale care s-au cristalizat în epoca postindustrială. Christopher Lasch, autor al unei cărți de referință la acest subiect, *Cultura narcisismului* (1979), a vorbit printre primii despre „invazia eului” în societățile postbelice ale Occidentului. În ciuda unei parțialități afișate – cauza răului este, în opinia autorului, capitalismul și criza de idei a burgheziei dominante –, Lasch trasează corect căile acestei invazii: pierderea sensului continuității istorice, care îl izolează pe contemporanul postindustrial în ziua lui de azi și îl face să-și trăiască viața doar pentru sine însuși; dehumanizarea și golirea de substanță a sinelui rămas

fără valori, vidul lăuntric fiind umplut cu divertisment și distracții de tot felul, iar la un nivel ceva mai sofisticat, de cultivarea excesivă a sinelui, prin autoexaminare și automotivare (în limbajul aviar al zilei: „dezvoltare personală”), dar și de fetișizarea corpului, de unde și pasiunea pentru confesivitate, atât în viața privată, cât mai ales în artă. La acestea, s-ar mai adăuga absolutizarea comodității și a escapismului, exigența gratificărilor imediate și eroizarea minorului și/sau a marginalului.

Tom Nichols, un autor mai temperat și fără *partis-pris*-uri doctrinare, vede în narcisismul occidentalilor de azi nu efectul declinului burghez și capitalist, ci una dintre cauzele acestuia. Pentru el, democrația însăși este amenințată de egocentrismul contemporanilor (v. *Cel mai mare dușman al nostru. Atacul din interior asupra democrației moderne*, 2021; ed. rom.: 2022). Narcisul dintotdeauna este obsedat de propria lui persoană, dar când o societate devine narcisiacă, se destramă firul comunitar, se rupe coeziunea internă. O asemenea societate este lipsită de „disciplină sau autocontrol”, spune politologul american, iar „abundența și îndeștularea” nu mai sunt o binefacere, ci un adevărat „blestem”. Și asta pentru că societatea narcisiacă are o percepție deformată a realității – în oglinda eului, fundalul este, inevitabil, strâmb. Dar tocmai el, fundalul, trebuie să arate mai prost pentru ca *selfie*-ul – autentic simbol al epocii noastre – să arate mai bine. Dacă nu e destul de urât, trebuie perceput astfel, căci un Narcis autentic nu se îndeștulează nicicând cu ceea ce are. Lui i se cuvine mereu mai mult, întrucât, nu-i așa, lumea există ca să-l facă fericit.

Tocmai de aceea, discuțiile dintotdeauna despre repartitia veniturilor, despre diferențele sociale nu se mai axează în prezent pe căutarea unor soluții realiste pentru îmbunătățirea nivelului de trai, ci pe ideea de dreptate, afirmă Nichols. O societate de narcisi vrea să aibă mai mult, mai precis, *nu mai puțin decât* ceea ce au *cei care au mai mult*. Iar dacă „sistemul” – acea construcție abstractă care menține nedreptatea, adică inegalitatea, în închipuirea narcisilor – nu este capabil sau nu dorește să repare lucrurile, el trebuie distrus.

În vremurile când societatea reprezintă o comunitate – fie și alcătuită din indivizi egoiști, dar totuși conștienți că binele lor personal depinde în mare măsură de destinul comunitar –, când neronii și herostrații sunt excepțiile hulite, resentimentele, atâtea câte există, rămân o afacere strict individuală. Când toți se visează însă neroni (și chiar aleg câte unul în fruntea lor) sau se comportă ca niște herostrați, resentimentul

devine o afacere publică, devine ordinea zilei. Politica iese de cadrele raționalității, se instalează regimul deciziilor și legilor contradictorii, corespunzând exact poftelor care le dictează. Și care nu pot fi coerente în ansamblul lor, întrucât nici societatea nu mai este o comunitate coerentă, guvernată de principii care se armonizează cât de cât între ele, ci mai degrabă o gloată de narcisi furioși, insatiabili și vindicativi.

Eterogenitatea socială, în acest caz, generează o eterogenitate a capriciilor și a revendicărilor care decurg din acestea și care nu pot fi satisfăcute concomitent, întrucât intră în conflict unele cu altele. În clipa în care societatea va conștientiza pe deplin acest impas, toate condițiile pentru un război civil vor fi fost create. Și nimic în afara unei minuni nu-l va putea opri la timp.

Am păcătui dacă am susține că Narcisul resentimentar este opera exclusivă a timpului nostru. Exemple numeroase ne sunt furnizate de întreaga istorie a omenirii, dar mai cu seamă de societățile democratice care, în apogeul lor, au greșit exact în același mod, confundând libertatea cu permisivitatea, drepturile cu iresponsabilitatea, *vox populi cu vox Dei* ș.a.m.d. Totuși, timpul nostru furnizează societății narcisiace arme incomparabil mai puternice în lupta ei pentru autodistrugere decât Antichitatea sau chiar primele epoci industriale. Căci nicio bombă atomică nu se compară cu TikTok-ul.

Cine cunoaște cele zece porunci știe că nu e bine să poțestești ceea ce este al aproapelui tău și că e mai bine să lași capra vecinului în plata Domnului. Iar cine are cei șapte ani de acasă știe că pizma, trufia, fudulia, iubirea nețârmurită de sine nu sunt doar niște purtări urâte, ci și semne ale neroziei. O confirmă și opera gnomică a popoarelor: „Prostul nu e prost destul dacă nu e și fudul”, spun, de pildă, românii.

Și cum să nu-ți amintești, în context, de descendența cuvântului „idiot” din grecescul „idios/idion”? În elina veche, *ἰδιος/ἰδιον* desemna ceea ce aparține cuiva în mod exclusiv, ceva propriu, privat și particular, dar numaiedcât în opoziție cu *κοινός*, altfel spus, cu ceea este „obștesc, public, comun”. La Platon, *ἰδίως* îndeobște desemnează ceva separat, individual, strict delimitat de interesul public. Mai mult, al doilea sens al substantivului *ἰδιότης* este de „neștiutor, nepriceput, profan”, pe când cel de-al treilea, de „persoană aflată în afara unei comunități” (v. *Dicționar grec-român*, V, Nemira, 2013). Altfel spus, un ins autosuficient, preocupat doar de sine.

Știau ei, grecii, ce știau. Dar nu i-a ajutat cu nimic. Așa cum, se pare, nu ne va ajuta nici pe noi.

VREMURI & VREMELNICII

GRIMASE ALE DEMENTEI (V)

de TEO CHIRIAC

XX

Cred că Hegel a scris undeva despre cele două acte ale istoriei: tragedia din actul întâi, urmată de farsa din actul al doilea. Uneori însă, atunci când istoria se repetă, alături de farsa din actul doi e în plină desfășurare și tragedia din actul întâi. Din acest motiv, probabil, farsa la care asistăm (de fapt, participăm!) în prezent cu toții e de un tragism inimaginabil.

Firește, în această situație critică aș vrea să-mi scriu textul într-un ton umoristic, așa cum fac marile spirite, cu peniță de aur și nervi de oțel, când se pomenesc față-n față cu moartea. Nu știu însă dacă aș putea să fac asta acum, când orice ficțiune, oricât de fabuloasă și fantezistă, pierde categoric în fața nonficțiunii. De pildă, mi-aș fi dorit să scriu despre latura anecdotică a vieții, să readuc în discurs buna dispoziție, gluma sănătoasă, umorul spumos, amuzamentul.

De la un timp încoace, spectacolul lumii s-a transformat însă într-un soi de banchet în vreme de apocalipsă, un show absolut dement, la scară mondială, cu jocuri de artificii, cu scene de distracție patologică și orgie obscenă. Cei care se dau în spectacol sunt puternicii lumii, cei care – priviți! – nu doar joacă demența, ci o trăiesc cu frenezie, în aplauzele publicului. E înfiorător să vezi fascinația pe care o exercită absurdul asupra mulțimii, admirația unor muritori de rând față de niște cretini ordinari, care se cred nemuritori. Scenele, rupte ca dintr-un film macabru, au ceva comun cu veselie din cimitir, cu râsul la mormânt...

Dar, după jocurile spectaculoase de artificii, revine întunericul.

XXI

Imagini cât o mie de cuvinte, de la show-ul din stațiunea egipteană Sharm el-Sheikh: străngeri de mână, confruntarea privirilor, momente bizare, glume penibile, râsete... Și asta cu scopul de a-i dezarma/umaniza/civiliza pe teroriștii Hamas și, prin ricoșeu, pe teroriștii din Kremlin, care – nici unii, nici alții – nu știu să facă nimic altceva decât să urască oamenii și să-i omoare.

De altfel, imediat după semnarea armistițiului, undeva, în spatele decorurilor, teroriștii Hamas i-au împușcat în ceafă pe unii așa-numiți colaboratori cu autoritățile israeliene, iar trupele Kremlinului au continuat, cu aceeași ură bestială, să-i atace pe ucraineni cu rachete și drone.

Războiul din Ucraina, criza democrației și renașterea totalitarismului în unele țări europene, cu acordul dezonorant al SUA,

demonstrează că idealitatea democrației americane s-a terminat, iar bătrâna Europă încă nu s-a trezit din iluzia păcii eterne.

Altminteri, megalomanul Tru este ferm convins că globul pământesc se rotește în jurul său. Coincidența face că și alți megalomani, precum Xi, Pu și Ki, cred că sunt buricul pământului. Iată, așadar, că sărmana omenire n-a ieșit bine din pandemia de Covid 19 și s-a pomenit cuprinsă de o altă pandemie, cea mai groaznică dintre toate, de pandemia demenței.

Grăitor, în acest sens, e mesajul lui Tru adresat celor șapte milioane de protestatari – un videoclip creat cu ajutorul AI, în care îl vedem pe „rege” cu coroană pe cap la manșa unui avion, zburând deasupra manifestanților și deversând materii fecale în capul mulțimii și, implicit, al ideii de democrație. (Este de remarcat generozitatea „regelui” Tru, pe de o parte, iar pe de alta, zgârcenia și egoismul crunt al „țarului” Pu, care își colectează și transportă excrementele, în deplasări, într-o valiză, pentru a nu divulga informații concludente privind paranoia sa!)

În pofida manifestațiilor gigantice, cu milioane de protestatari, care au împânzit orașele SUA, scandând „Suntem împotriva regilor! Suntem împotriva clovnilor!”, și a protestelor unor tineri studenți din Sankt Petersburg, bătuți și arestați de poliția rusă, clovneria politică, marca Tru și Pu, continuă.

XXII

Umflate de țăfnă și orgoliu, aceste personaje se cred supernove care luminează întreg mapamondul. În realitate, sunt niște găuri negre de mari dimensiuni ce atrag în golul lor găuri negre de dimensiuni mai mici.

Împărați, regi, țari sau emiri, președinți de stat, șefi de guvern sau secretari de partid – cu toții au fost/ sunt/ vor fi preocupați de aceeași problemă: cum să oprească timpul, cum să încetinească îmbătrânirea și să atingă nemurirea. În conștiința lor alterată, ei se confundă cu patria, cu imperiul, cu Dumnezeu însuși.

Orbiți de falsa lor măreție, ei nu realizează cât de important este rolul jucat de moarte în evoluția speciei umane, acela de a opri și evacua în neant geniile răului total, care se înmulțesc nespuse de mult de-a lungul istoriei.

Totodată, obsedați de ideea vieții veșnice, îi înspăimântă lumea mumiilor și liniștea din locurile lor de veci: piramide, panteonuri, sarcofage, movile funerare și mausolee, cu rămășițele pământești ale fostelor zeități barbare, faraoni egipteni, împărați romani, regi sciți, cneji ruși, țari și mari hani, înconjurați de arme, cai și sclavi sacrificați.

Având discreția totală asupra vieții umane, puternicii lumii sunt un nimic absolut în fața morții. Îmi imaginez, uneori, cum ei cad în genunchi în fața acesteia, gata să dea totul – averi fabuloase, imperii nemărginite, sceptre ale puterii supreme –, pentru o singură picătură din sticluța cu elixirul tinereții.

Frica de moarte a dictatorilor și tiranilor e groaznică. De aceea, probabil, de cele mai multe ori, sunt „ajutați” să moară.

XXIII

Influența războiului asupra mea e zdrobitoare. Astfel, am devenit o victimă colaterală a conflictului sângeros, care continuă sa genereze frică viscerală, demență socială, depresie profundă.

Spre deosebire de textele reflexive, scriese pe timp de pace, de echilibru psihic, de somnolență „vigilenței revoluționare”, textul de față îl scriu cu simțul acut al urgenței, sub presiunea sfârșitului lumii. Fragmentele scrise i le trimit eventualului meu cititor din chiar mijlocul catastrofei, așa cum vânătorul de tornade expediază imagini filmate din interiorul urgiei, punându-și viața în pericol.

În pofida fricii de moarte generalizate, omenirea așteaptă noi informații despre marea catastrofă, ea vrea să afle cât mai multe detalii despre istoria, cultura și literatura „națiunii alese”, națiune care n-a învățat nimic din toate acestea și care, înnebunită, amenință omenirea cu „apocalipsa creștin-ortodoxă”.

„Doamne, îmi vine să strig, eu nu mai suport neputința mea de a opri apocalipsa. Tu, dacă poți, de ce n-o oprești?”

XXIV

Desigur, captivat de spectacolul halucinant, cu personaje ridicole prin hidoșenia lor, m-am îndepărtat prea mult de suflet, inima mi s-a îndepărtat de minte, iar mintea o tot ia razna printre ideile abstracte, inutile, lipsite de viață. Astfel încât, amenințat de exteriorul dur (în orice moment, mă poate nimeri cu o dronă sinucigașă, cu un glonț în cap sau cu un cuțit în spate!), am hotărât să mă retrag în interiorul meu. În interiorul primordial, cu spații imense, neexplorate încă, ce se întind de la mâna mea, care scrie aceste rânduri, până dincolo de aparențele materiale. Acolo, în sinele meu, e locul de refugiu și protecție emoțională, unde mă simt în largul meu. Acolo mă voi adăposti, pentru o vreme, după evadarea din colectivitate în individuație, din obiectiv în subiectiv.

Cu cât timpurile sunt mai tulburi, cu atât e mai limpede ideea că, uneori, pentru a înainta în lumea exterioară, trebuie să te retragi în forul interior, în așa-numitul sine lărgit, în sineitate...

Acum, vorbind la figurat, îmi înregistrez și stochez în memorator unele lucruri, date și nume din realitatea exterioară. Mă opresc puțin la frumoasele zile de vară, petrecute cu domnul Paradox și domnișoara Metaforă (o pereche minunată, venită în vacanță de peste hotare). Înregistrez totul până ajung în aceste zile de toamnă târzie, decorate cu frunze aurii și cristale de zăpadă. Pe străzile urbei, tot mai pustii, își fac apariția, ca niște fantome, bătrâna Demență, însoțită de domnii Parkinson și Alzheimer. Din convorbirea lor, strecurată printre pale de vânt, se desprind frânturi de gânduri și de cuvinte: antidepresive, iluzii, speranță, iubire, umanitate, spirite înalte, Dumnezeu...

Unul dintre domni se oprește și îl întreabă pe tovarășul său: „Oare cum e să fii singurul om din urbe cu mintea întreagă?”

VA URMA

SEMNAL

ROBERT BADINTER
IDISS / MEMORII/
CHIȘINĂU, CARTIER, 2025

„O scriere directă și emoționantă care, pornind de la destinul unei familii, evocă importante idei umaniste.”

TOUTE LA CULTURE

UȘI ÎN ASFINȚIT

GOGOL ȘI INFERNUL

de NICHITA DANILOV

Se pare că totuși Gogol a fost ceva mai norocos decât Dostoievski, Tolstoi și Pușkin, ba chiar mai norocos decât Dostoievski, Tolstoi și Pușkin luați la un loc. Și cu siguranță mai norocos decât Mihail Bulgakov, cel care i-a continuat viziunea, scriind *Maestrul și Margareta*, în care nu apare Cicikov, ci însuși Satana și toată suita sa de demoni, plimbându-se pe străzile Moscovei proaspăt bolșevizate. Lui Bulgakov i-a fost defazafectat muzeul din orașul său natal, Kiiv, și cărțile trecute la index. Motivul este, probabil, legat de sarcasmul său. E ciudat că pe Bulgakov l-a ocrotit, la un moment dat, până și Stalin, care l-a sunat, mult după miezul nopții, și l-a întrebat ce probleme are, apoi i-a oferit un post de secretar literar la Teatrul Bolșoi, continuând totuși să-l supravegheze îndeaproape. La locuința lui Bulgakov aveau loc descinderi permanente; kaghebiștii îi făceau percheziții amănunțite, băgându-și nasul în scrierile sale. I-au confiscat de două ori manuscrisul romanului. Astfel că Bulgakov a trebuit să-l rescrie. L-a terminat când era deja foarte bolnav și aproape orb, dictându-i soției sale ultimele corecturi. În acest stadiu, *Maestrul și Margareta* a stat în adormire până în 1967, când a văzut lumina tiparului. Cine credea că biografia îi va fi răscolită și interpretată răuvoitor în zilele noastre, iar scrierile băgate la index, nu în Rusia, ci în patria sa natală? Bizar curs mai are, câteodată, și istoria. Foarte bizar.

Gogol însă a fost scutit, cel puțin deocamdată, de acest calvar. Căci încă nimeni nu i-a răscolit biografia și nu i-a scos cărțile nici din librării, nici din biblioteci, nici din universități, și nici nu i-a șters numele de pe plăcuțele cu denumirea străzilor, după cum nimeni nu i-a dărâmat monumentele. Se pare că un duh ocrotitor, fapt care ține, pesemne, de miracol, plutește astăzi deasupra numelui său, apărându-l de răul ce se revarsă peste lumea literară.

În ciuda războiului și a setei de dreptate, nu au fost organizate până în prezent nici mitinguri, nici demonstrații unde să își facă simțită prezența noii îngeri ai dreptății, înarmați cu sulite și trâmbițe, dar și cu placarde, cerând scoaterea operelor lui Gogol din librării și biblioteci și mazilirea sa, pentru faptul că nu a scris în limba lui natală, ucraineană, ci în rusă, dar și pentru faptul că a fost apropiat de Pușkin, prietenul său, care i-a oferit subiecte pentru *Revizorul* și *Suflete moarte*. Or Pușkin, bietul Pușkin, care a murit la ordinul țarului, a devenit azi un nume indezirabil, nu din pricina versurilor sale, ci din pricina războiului, cu care, de altfel, autorul lui Oneghin nu are nici în clin, nici în mănecă. În fond,

și el, ca și Dostoievski, de altfel, a fost o victimă a țarismului. Dar pricinile politice sau diferențele ideologice nu ar trebui să semene neînțelegere și ură între diverse culturi.

Luați de valul inspirației, scriitorii nu și pot stăpâni avântul și fac de multe ori afirmații hazardate despre semenii lor.

Să avem puterea să trecem peste ele, altfel sămânța neînțelegerii va răsări din brazdă. Să ne gândim, de pildă, la faptul că numele lui Eminescu, dacă ne-am lua după aceste criterii, ar fi trebuit să devină indezirabil atât pentru greci și bulgari – să ne amintim de acei „bulgăroi cu ceafă groasă” și de acei „grecotei cu nas subțire” –, cât și pentru alte seminții, față de care și-a arătat, la un moment dat, reticența. Dar să nu uităm că Eminescu avea un grecotei alături în redacția „Timpului”, pe Caragiale.

Nu, astfel de atitudini revendicative, nu sunt prielnice unei vieți literare sănătoase. Gogol avea și el ce avea, dar nu cu grecii, ci cu polonezii (amintiți-vă de *Taras Bulba*, cât de crunt îi încondeiază el acolo pe leși!) și cu nemții, care apar ca niște caricaturi duhnind a băutură în povestirile lui. Deși, dacă săpăm ceva mai adânc în biografia lui, vom vedea că Gogol avea și sânge polonez. Pornind de aici, ar trebui ca opera lui Gogol să fie interzisă în spațiul german și polonez. Or nemții și polonezii au un adevărat cult pentru opera autorului *Sufletelor moarte*. Pe aceleași criterii, ar trebui să fie huliți și mulți dintre profeții biblice care au vorbit folosind cuvinte aspre despre Israel. Dar acest lucru nu s-a întâmplat în Israel, și, dacă nu s-a întâmplat acolo, n-ar trebui să se întâmple nici în altă parte. Trăim totuși

în plin postmodernism, într-o lume care ar trebui să fie pașnică și tolerantă.

În afară de acestea, scriitorul, vorbesc întorcându-mă din nou la Gogol, a murit după o suferință cruntă, ispășindu-și vina de a fi trăit și gândit dincolo de șabloanele epocii, astfel că nu mai e nevoie de nicio coerciție postumă pentru a-l curăța de eventualele păcate înfăptuite de pana sa nonconformistă. Scriitorul a murit după o depresie profundă care i-a răscolit adânc sufletul, transformându-l într-un mucenic ce a avut de pățimit din pricina talentului său. Spre sfârșitul vieții, Gogol se simțea atât de păcătos pentru că a scris *Suflete moarte*, încât a refuzat să mai mănânce, spunând că trupul său necurat spurge hrana pe care o îngurgitează. Și tot el, cu puțin timp înainte de straniul său sfârșit, fiind pătruns de muștrări de conștiință, și-a ars partea a doua a romanului, afirmând că *Sufletele moarte* sunt opera Diavolului și nu a bunului Dumnezeu. Ar fi ars, probabil, și prima parte a *Sufletelor moarte*, dar romanul văzuse de zece ani lumina tiparului și circula prin lume. *Sufletele moarte* pot fi privite ca o călătorie prin infern sau printr-un purgatoriu, în care persistă perfidia și micimea umană. Fără *Suflete moarte*, am fi mai săraci cu duhul și n-am înțelege o parte din bezna ce se ascunde în sufletul omenesc și în societatea umană.

„Sunt păcătos, păcătos, roagă-te pentru sufletul meu, mamă. Zi și noapte aprinde candela și n-o lăsa să se stingă. Sunt păcătos, păcătos”, îi scria el mamei sale, căzut pradă unei stări mistice devastatoare. Cu o lună înainte de moarte, Gogol suferise o metamorfoză. Dacă până atunci fuse-

se vesel și petrecăreț, depresia prin care trecea l-a schimbat profund. Gogol era de nerecunoscut. Arăta ca o stafie, bântuind noaptea la porțile Petersburgului și gesticulând frenetic. Merejkovski, în cartea pe care i-a dedicat-o, scria că sfârșitul lui Gogol e cel mai tragic și misterios din toată literatura rusă. Căzut pradă inaniției și delirului mistic, Gogol a încăput pe mâna unui conclave de medici, care l-au supus la chinuri îngrozitoare. I-au făcut băi reci și calde, i-au pus lipitori pe tâmpile, l-au învelit în cearșafuri calde și apoi reci, călcându-i în picioare toată intimitatea. Gogol ținea mult la demnitatea lui și nu-i plăcea să fie umilit. Nu ar fi vrut ca cineva să-l vadă gol. Avea această obsesie. Cum nu avusese nicio legătură trupească, e posibil să nu se fi dezbrăcat în fața nimănui. După șapte zile de chinuri, autorul *Sufletelor moarte* și-a dat duhul, rugând conclavele să-l lase să moară liniștit. Nu a fost să fie. Medicii nu l-au lăsat în pace până în ultimul tipăt.

Totuși Gogol s-a împărtășit și s-a spovedit cu două săptămâni înainte de moarte. A fost înmormântat, așa cum și-a dorit, în pământul unei mănăstiri, cea a Sfântului Daniil din Moscova. În 1931, regimul stalinist a decis să demoleze mănăstirea și a transferat rămășițele scriitorului la Cimitirul Novodeviciie. La deshumare, trupul său era întors cu fața în jos, ceea ce a creat impresia că Gogol ar fi fost îngropat, așa cum s-a temut, de viu.

Originea ucraineană a lui Gogol l-a apărat până acum de astfel de orori. Nu se știe însă pentru cât timp. Privind cum se radicalizează lumea – în special, noua intelectualitate devine tot mai intolerantă –, e posibil ca și Gogol să aibă parte de aceeași soartă cu Bulgakov. Ba chiar s-ar putea ca soarta lui să fie și mai crudă. Să nu uităm că pe alte meridiane nici opera lui Shakespeare nu a scăpat de vandalism.

Trăim într-o lume în care diavolul și-a băgat de mult coada.

Într-o lume pur gogoliană.

Și în această lume, s-ar putea să apară un nou Cicikov sau un Nozdriov de un rang înalt, sau un alt personaj ieșit din *Suflete moarte* care să arate cu degetul spre Gogol și să spună că, uite, Gogol a fost cel care l-a demonizat.

Dar, bine-bine, vor spune apărătorii săi, câți or mai avea curaj: Gogol e un scriitor uriaș. Din el se trage întreaga literatură rusă.

Și ce dacă? Pentru faptul ăsta e și mai vinovat.

Jos cu el!

Și: jos cu *Suflete moarte*!

Azi avem nevoie de alți idoli la care să ne închinăm.

ȘTIINȚA | NOI APARIȚII

limpezi, ca marcă distinctă a liricii Anei Blandiana.”

ANA BLANDIANA | **DANS ÎN PLOAIE**
COLECȚIA „ANTOLOGIA UNUI AUTOR”

„Cititorii atenți au remarcat în poezia Anei Blandiana un elogiu al conștiinței și al purității, dar și un curaj al confruntării cu lumea, fără însă a pierde florul delicat al feminității. Autoarea este însă și un poet al ideii. Într-un context al ideologizării excesive, poeta a opus mereu cursului comun al liricii o formulă reflexivă. Criticul Alex Ștefănescu preciza: «Așa cum alți poeți visează sau plâng sau își declară dragostea, ea gândește la scenă deschisă. Gândește firească, în felul în care respiră». Formula meditativă se va aprofunda în perioada postdecembristă cu reflecțiile privind ritmurile naturale ale existenței, cu notațiile cotidiene și cu plasarea existenței poetice sub imperativul timpului universal. Și toate acestea, în formule simple și

EDITURA

Credit fotografic: Mihai POTĂRNICHE

IN SFUMATO

DOUĂ ROMANE DE VAL BUTNARU (I)

ISTORIE, ETNIC, ETIC & FICȚIUNE

de EUGEN LUNGU

Romanul *Insomnia* are de fapt doi autori – Basarab și Val Butnaru. Primul e un corespondent anonim al ziarului bucureștean „Telegraful” (în epocă se scria „Telegraphulu de Bucuresci”) care apărea începând cu 1 aprilie 1871. Misteriosul colaborator al cotidianului trimitea corespondențe din Chișinău (și nu numai!) pe care le semna cu pseudonimul *Basarab*. Aristița și Tiberiu Avramescu adunau aceste articole din arhive și le publicau în două volume apărute consecutiv la Editura Știința (primul volum, în colaborare cu Editura Fundației Culturale Române). Ampla lucrare se intitula *Basarab, Scrisori din Basarabia. 1880-1890*, vol. 1, 1996, și *Scrisori din Basarabia. 1884-1890*, vol. 2, 2001.

Basarab era un *nom de plume*, cum zic francezii, nici astăzi elucidat cu siguranță absolută. S-au emis mai multe ipoteze privitor la ziaristul care și-a protejat identitatea cu respectivul pseudonim. Aș susține-o pe cea propusă de regretatul cercetător literar Pavel Balmuș, versiune acceptată și de Mircea V. Ciobanu în articolul său *Adevăr artistic vs adevăr istoric* publicat în „Viața românească” (nr. 6, 2025). Prefațatorul Tiberiu Avramescu a mizat pe alt nume. Domnia sa crede că autorul corespondențelor ar fi Gheorghe Gore (1839-1909), „avocat și notar public, care în perioada apariției ziarului „Bessarabskie gubernskie vedomosti” a condus compartimentul neoficial al acestei publicații, unde cu suficientă îndrăzneală a publicat materiale despre români și cultura românească” (Iurie Colesnic). Versiunea lui Pavel Balmuș era cu totul alta. Prefațatorul a avut însă amabilitatea s-o publice într-o *Notă*, care încheia studiul introductiv la cele două volume: „După lectura în manuscris a *Scrisorilor din Basarabia*, dl. Pavel Balmuș – referentul științific al ediției noastre – și-a exprimat opinia că autorul lor ar putea fi Zamfir C. Arbore. Lucrând în redacția cotidianului „Telegraful”, el ar fi alcătuit corespondențele pe baza informațiilor primite din Basarabia și îndeosebi după lectura presei din Chișinău și mai ales Odessa, pe care o primea la București. Trimiterea prin poștă, din Basarabia, a unor scrisori violent critice la adresa regimului țarist ar fi fost imposibilă în condițiile teroarei polițienestre dominante în imperiul rus al anilor 1880. Rămâne ca, după cercetarea colecțiilor de periodice aflate în bibliotecile din Odessa, d-sa să ne comunice punctul de vedere definitiv, pe care-l vom publica în volumul al II-lea al acestei lucrări. Deocamdată, argumentele d-sale verbale nu ne-au convins; rămâne ca și noi, între timp, să studiem dosarele de documente,

apartinând lui Pavel Gore, aflate la Arhivele Statului din București, în care se află și câteva documente aparținând tatălui acestuia, Gheorghe Gore. Problema numelui care se ascunde sub pseudonimul *Basarab* rămâne, așadar, deschisă; așteptăm cu interes, desigur, și alte opinii argumentate”.

În articolele sale, temerarul Basarab nu admitea jumătăți de măsură sau limbaj esopic în atitudinile față de Imperiul Rus. Era dur, tăios și ireconciliabil! Iată doar două excerpte: „Azi suntem *robii* unui popor *rob*. Ce poate să fie mai umilitor?” Sau: „Desperată, teribilă a devenit soarta noastră. Biata Basarabia moare sub jugul aspru al poporului semi-sălbatec care a cucerit-o și sub care ea geme de 71 ani deja. Veni-va ziua mântuirii? Vă răsări sau nu soarele libertății după o noapte neagră care durează de șaptezeci și unu ani fără întrerupere, fără o rază de lumină? Puțini suntem din cei cari cred în mântuire, dar cât de puțini suntem, ne simțim tari, căci cu noi este poporul român din Basarabia, un popor de un milion de oameni ce a rămas credincios mărețului destin al poporului latin din Orient”. Este puțin probabil că în cei zece ani (1880-1890) cât și-a trimis Basarab înflăcăratele sale demersuri spre București să nu-l fi dibuit Ohranka rusă, care avea metode diabolice în a-și urmări și pedepsi adversarii politici! Al doilea autor

al romanului este, evident, Val Butnaru, scriitor foarte cunoscut la noi pentru a-l prezenta aici. Prozatorul reia din relatările lui Basarab faptul brut, asigurându-și astfel autenticitatea istorică a subiectului desfășurat în multiple meandre. La o punere în paralel a textelor, vom constata că aproape toate episoadele dramatice sau chiar tragice din trama epică a romanului le putem afla în articolele lui Basarab adunate în cele două volume. Metoda nu e de azi, nici chiar de ieri, intertextualizările postmoderniste intrând însă în vogă mai ales în anii '80 ai secolului trecut. Romancierul a adoptat cu bună știință și multă dexteritate această tehnică a inserției faptului istoric în propriul program epic. Fără să-și ascundă sursa publicistică, dimpotrivă devoalând-o atât în text, precum și în atenanșele cărții. Căci romanul începe cu acea dedicație clară *Lui Basarab* și se încheiecu ultimul rând din poemul în vers liber *Insomnia*, text atașat ca epilog: „Așa grăit-a Basarab, cavalerul fără frică și fără de prihană”. Adică romancierul își împarte posibila glorie cu anonimul corespondent al „Telegraphulu de Bucuresci”!...

Eseistul Val Butnaru, o dublură a romancierului Val Butnaru, a susținut o vreme îndelungată rubrica *Vânturile, valurile* la „Revista literară”, rubrică ce avea drept

subiecte teme din istoria și prezentul literaturii. Așa că știe ca nimeni altul că multe romane au pornit de la un fapt divers. Sau de la o sursă livrescă, exact cum proceda dramaturgul Val Butnaru în *Iosif și amanta* sa ori în *Cum Eccleziastul discuta cu Proverbele*.

Știm, spre exemplu, că Flaubert în *Madame Bovary*, conform criticului René Dumesnil, „n-a inventat nimic», căci «cele mai multe dintre 'sursele' sale au fost descoperite”. Romancierii din trecut, dar în speță cei de azi, au folosit în mod conștient documentul. Umberto Eco, mai ales în *Misterioasa flacără a reginei Loana* (subnumit de autor și *roman ilustrat*) și în *Cimitirul din Praga*, a folosit tot ce se putea din epoca descrisă: citate întregi din ziare și reviste, din cărți, ilustrații din publicațiile timpului, coperte de cărți, afișe, benzi desenate etc., etc. Aceste mărturii arhivistice, deșeuri cultural-istorice ar spune un cititor neavizat, dau un plus de credibilitate ficțiunii armate cu ele.

O cronică publicată în „La Stampa” preciza: „În *Cimitirul din Praga*, Umberto Eco îmbină realitatea istorică și invenția literară, precizia documentară și plăcerea fabulației, hiperstructura narativă și efectele de clarobscur, fascinând cititorul, care din Risorgimento ajunge rapid la bonapartismul francez, asistă la liturghii negre sau coboară în subteranele Parisului...” În scurt timp după ieșirea de sub tipar a *Cimitirului...*, „România literară” scria: „În urmă cu mai puțin de două luni, a apărut la Bompiani noul roman al autorului *Numelui trandafirului*, intitulat *Cimitirul din Praga*. Aproape 100.000 de exemplare au fost vândute în câteva săptămâni. Acțiunea e plasată în secolul XIX în Franța și în Italia, în timpul lui Garibaldi și al Comunei din Paris. Eco s-a documentat temeinic ani la rând în numeroase biblioteci și a susținut într-un interviu că totul, locuri, fapte, personaje, este absolut real și istoric. Cu unica excepție a protagonistului, pe numele lui, Simone Simonini, căruia Eco îi atribuie paternitatea *Protocolului Sionului*”.

Printre personajele reale ale lui Eco, figurează și Piotr Racikovski (1851-1910). Tipul era născut la Dubăsari, ținutul Tiraspol, și a fost unul dintre cei mai odioși agenți ai Ohrankăi, rezident al spionajului rus în Occident. Detaliile de mai jos nu intră în subiectul prozei lui Eco, dar la un moment dat ai senzația că biografia personajului său se intersectează cu biografia unor personaje din *Insomnia*, căci cu participarea directă a lui Racikovski a fost distrusă o tipografie a organizației rusești *Narodnaia* volea din Elveția. Corupt până în măduva oaselor, agentul a fost demis din serviciu de ministrul de interne al Rusiei Veaceslav Pleve. Ministrul a fost ucis apoi cu o bombă aruncată de eseri. Motivul „oficial” al asasinatului era răzburarea pentru pogromurile antisemite din Chișinău, dar se presupune că și aici totul fusese pus la cale de Racikovski, deoarece imediat după exterminarea lui Pleve, acesta s-a întors la slujbă.

Theodoros, noul roman al lui Mircea Cărtărescu, face dovada unei mari industrii intertextuale, romanul vampirizând de fapt multe alte scrieri. În primul rând, o anume scrisoare a lui I. Ghica, rânduri epistolare ce alcătuiesc miezul epic ce dă apoi naștere unui imens flux narativ. Pe parcursul a câtorva pagini, ni se repovestesc *Alixândria*, *Sindipa* și alte „bestsellere” de epocă, apoi tot așa ni se citează din *Biblie* și *Kebră Nagast*, din alte surse fără ca acestea să suporte o metabolizare romanescă.

EDITURA ȘTIINȚA | COLECȚIA „LITERATURA ROMÂNĂ DIN BASARABIA”

După cum notează criticul Ion Bogdan Lefter pe coperta a IV-a: «Selecția de memorii, jurnale și note de călătorie alcătuită și comentată de Eugen Lungu oferă timp cristalizat, timp salvat – valoarea inestimabilă a egoscrierii și a paraliteraturii». Textele cuprinse în volum conspicează pagini ale cotidianului sau sunt scrise cu pasiune, oferind cititorului o experiență autentică a literaturii dintre Prut și Nistru.”

MEMORII. JURNAL. NOTE DE CĂLĂTORIE
SELECȚIE ȘI STUDIU INTRODUCTIV
DE EUGEN LUNGU
COLECȚIA „LITERATURA ROMÂNĂ DIN BASARABIA”

„Prezentul volum, semnat de distinsul critic și istoric literar Eugen Lungu, a apărut în colecția «Literatura română din Basarabia». Această colecție reunește texte literare de diferite genuri, reflectând evoluția literaturii dintre Prut și Nistru, de la origini până în prezent. «Memorii. Jurnal. Note de călătorie» se concentrează pe literatura de frontieră – memorialistică, jurnale, note de călătorie – texte-document cu valoare istorică și culturală. Eugen Lungu, ca antologator și autor al studiului introductiv, aduce în prim-plan autori de referință precum Alecu Russo, B.P. Hasdeu, Nicolae Negru sau Arcadie Suceveanu.

EDITURA

Cineastii, pentru un film turnat în baza unor fapte sau documente reale, și-au inventat și un termen pe potrivă: *docudramă*.

Insomnia debutează cu un episod istoric ce a zguduit nu numai Rusia – asasinarea țarului Alexandru II, pe 1 martie 1881. E o execuție în plină stradă, concepută tehnic până în cele mai mici detalii de membrii organizației nihiliste *Narodnaia volea*. La acțiune ia parte și Rita Ralli, fiica nobilului basarabean Paul Ralli. Eroină fictională, tânăra se situează de partea revoluționarilor, deși, în sinea sa, exclude violența fizică în luptă cu autocrația. În același episod figurează și căpitanul Pavel Preobrajenski, angajat în serviciul de pază al împăratului, personaj absolut antinomic Ritei, deci poziționându-se din start de cealaltă parte a barierei epice. Linia roșie ce-i desparte pe cei doi figuranți e și linia care desparte toate personajele antrenate într-un conflict epic de durată și cu motivație absolut reală. Pe de o parte, uriașul Imperiu Rus și zeloșii lui servanți (colonelul Dvorjețki, șeful poliției din Sankt Petersburg, subalternul său Preobrajenski, cazaci, jandarmi, popi răspopiți, fugăriți din Rusia, funcționari guberniali, escroci, tâlhari, trădători, instrumente ale serviciilor rusești etc., etc.). Pe de alta, Basarabia transformată în gubernie și puținii basarabeni care se opun acestui regim autocrat și dictatorial. Unul dintre ei e Paul Ralli, patriot și dărz apărător al cauzei naționale. Dânsul e antipodul lui Grigore Gore, un tip proteic și maleabil în mâna țarismului. La fel, fiica lui Paul – Rita Ralli. Și cam atât. Andrei, fiul lui Grigore Gore, este adjunctul șefului poliției secrete din Chișinău și se trezește aproape involuntar în tabăra nemulțumiților de regimul țarist. Motivul acestei inedite convertiri nu e conștientizat politic, ci e determinat erotic. Rita are fire de luptător și nu-și ascunde deloc viziunile sale antițariste. E hotărâtă, decisă în toate, cultă, dar și foarte atractivă ca femeie. Ea îl subjugă în plan sentimental nu numai pe Andrei, ci chiar și pe Preobrajenski, cel care trebuia să-i fie călău. Nu putem însă vorbi de un triumfi amoros, căci ea este căsătorită cu un alt bărbat, care se dovedește a fi un laș. În felul acesta, subiectul romanului se dezvoltă pe două paliere: unul determinat etnic și politic și altul, cum am spus, colorat senzual. Trama are și o bine conturată schemă de polar, cum bine observă Mircea V. Ciobanu în articolul citat mai sus: „Deși... dacă vom spune adevărul până la capăt, vom constata că multe dintre romanele lui Val Butnaru pot fi numite «istorice», cu referință la epoci foarte precise, fie legându-ne de trecutul mai îndepărtat, fie reappropriindu-ne/reamintindu-ne scene din istoria recentă. Aici, avem un joc politic și istoric, dar și o istorie polițistă (care însă lasă loc și unei povești de dragoste)”. Pentru a menține suspansul, autorul romanului ne divulgă abia în final că Andrei Gore e, de fapt, un mare patriot, care se ascundea sub identitatea Basarab! E a treia versiune, la cele două înaintate de Avramescu și Balmuș, bine instrumentată literar, dar greu de probat în plan istoric!

Câteva cuvinte despre tehnica narativă a lui Val Butnaru. În afară de cele două linii de subiect consemnate mai sus, în cea mai mare parte a lor rod al imaginarului, autorul mai corelează o serie de minisubiecte, mici episoade, secvențe documentate de anonimul Basarab în ziarul la care colabora. Pe lângă mireasma culorii locale, aceste întâmplări asigură romanului, după cum subliniam mai sus, autenticitatea faptului

concret istoric cules de Basarab de pe teren. Unele dintre aceste momente sunt însă atât de înfiorătoare, încât par uneori secvențe dintr-un *thriller* care nu au nimic în comun cu realitatea, dacă nu ar fi apărut, cum bine știm, ca fapt divers în „Telegraful”. Așa că uneori ai impresia că Basarab fantazează pentru a îngroșa lucrurile. Căci, pe lângă declarații de tipul: „În ziua de 18 ale lunii curente [octombrie 1886; e.l.] am vizitat Sudul nostru, am fost la Chilia, Bolgrad și Ismail de unde vă aduc puține noutăți”; sau: „Am fost martor ocular la Chilia la deschiderea școalei de fete de două clase”, precizări care întrein încrederea în veracitatea faptelor, se strecoară frecvent și însemnări șovăielnice, care par a exclude exactitudinea celor relatate: „Se zice că...” sau „Se aude că guvernul are de gând să...”

Aduc aici doar câteva exemple din corespondența lui Basarab care forțează limita incredibilului. E vorba de familia unui rutean care și-a crescut copila în dricul iernii în cușca câinelui, aceasta hrănindu-se doar din ce i se arunca patrupedului. O altă familie și-a ținut fetița în grajdul vitelor, bietul copil sălbăticiind.

În asemenea cazuri, romancierul, presupunând îndoiala cititorului în veridicitatea celor expuse, citează direct, printr-un truc narativ, corespondența din ziar.

O rusoaică din Basarabia, bețivă de nedescris, își bate și schingiuiește copila, până la urmă dându-i foc. Într-un sat, o femeie leșină, iar sătenii o cred moartă. Fiind caniculă, țăranii o îngroapă, neașteptând autopsia. Când apare medicul special să cerceteze cazul la fața locului și se produce deshumarea, doctorul și sătenii care participă la dramaticul ritual constată îngroziți că femeia fusese gravidă și că născuse în mormânt, ambele ființe, evident, asfixiindu-se în chinuri groaznice. (Remarc aici între paranteze că regretatul Mihai Bacinschi, creând una dintre ultimele sale coperte, la *Insomnia*, reda pe deplin atmosfera tragică a secolului XIX descrisă în proza lui Val Butnaru.)

Dacă nu ar fi istorisit de Basarab, episodul cu tunelul pe care îl sapă nihilistiții din hotelul *Helvetia* ar fi de necrezut! (Edificiul, într-o stare de dărăpănare cancerigenă, se înalță și azi pe Bulevardul Ștefan cel Mare colț cu Mitropolit Bănulescu-Bodoni.) Revoluționarii ținteau să pătrundă astfel în visteria Chișinăului. Reporterul ne încredințează că rebelilor le mai rămăseseră câțiva metri ca să pătrundă în bancă! Secvența pare astfel un artificiu ieftin dintr-un scenariu de film polițist! Și totuși e sfânta realitate, ne încredințează Basarab!

Sunt însă și momente când prozatorul apelează doar la miezul faptei descrise de ziaristul de la „Telegraful”. Basarab tratează întâmplarea din fuga condeiului reportericesc, dar romancierul pune pe acest schelet pur faptic „carnea” literară a unei întregi nuvele, care se reține nu numai prin ineditul situației și prin oribilul întâmplării, dar și prin iscusința relatării. E vorba despre cel mai cutremurător episod din roman: prinderea și torturarea Ritei de către frații Petru și Vasile Roată. Cei doi monștri sadici o stâlcesc în băți pe învățătoarea care încerca să scoată copiii sătenilor din întunericul ignoranței, o violează și își bat joc de ea în ultimul hal. Și asta, noaptea, într-un loc lugubru – cimitirul satului! Cititorii care vor să sesizeze distanța artistică dintre faptul brut relatat de Basarab și – repet! – nuvelă, pot compara cele două secvențe: Basarab, vol. 2, p. 2-3; *Insomnia*, vezi capitolul *Ursuloaia se răzbună*.

De cele mai multe ori, atunci când Val Butnaru preia aceste mici subiecte din arhiva Basarab, prozatorul păstrează și numele figuranților din respectiva istorie. Protagonista fabulei din capitolul *Nunta sângeroasă* (e și titlul unei tragedii de Federico García Lorca: *Bodas de sangre*) se numește Malca. Inițial, când am citit *Insomnia* fără „ghidul” Basarab, mi-am amintit că la fel o chema și pe celebra eroină a lui Ion Creangă. Tânăra evreică Malca era nora jupânului Strul și soția lui jupân Ițic, iar moș Nichifor trebuia s-o transporte din punctul A în punctul B. Simulând o pană de roată în codrii Grumăzeștilor, șiretul chirigiu i-a arătat pasagerei sale „lupul” în poiana cu privighetori.

Să revenim însă de la farsă la dramă. În roman, tânăra se numește Malca Glicman, exact cum dăduse și Basarab numele fetei de evrei care urma să se căsătorească cu un creștin. Nunta involuează însă într-o tragedie.

Din această suită de nume veridice cobilorâte din paginile „Telegrafului”, fac parte un șir de personaje secundare care animă mini-subiectele: alienatul Severov, pretins „rege” al Bulgariei, „rafinatul” escroc Bukșpun alias Tretiakov, arestatul Prișejnăi, ofițerul-trădător Mililiu și mulți alții.

Uneori, pentru a susține partea ficțională a romanului, numele personajelor sunt ușor adaptate. Așa procedează autorul, spre exemplu, în cazul bătrânului boier Fulga, care are un fiu surghiunit în Siberia pentru activitate revoluționară.

CARTIER

DIANA VRABIE &
ALEXANDRU CORDUNEANU
(COORDONATORI)
**CHIȘINĂUL INTERBELIC
CU PRETEXT FOTOGRAFIC**

„Volumul de față a fost conceput ca un exercițiu de reîntregire a memoriei culturale a Chișinăului, oraș românesc care a supraviețuit deceniilor de rupturi istorice, de traume colective și de rescrieri violente ale propriei identități. Valorificând tensiunea dintre vizibil și narabil, scriitorii prezenți în volum devin, în fond, terapeuții orașului: fiecare poveste rescrie o cicatrice, fiecare frază redesenează contururile unei amintiri pierdute, fiecare imagine verbalizată reînvie o lume. Terapia memoriei culturale înseamnă exact asta: să transformi rana în poveste, absența în prezență, uitarea în frumusețe recuperată.”

Alexandru CORDUNEANU

Numele adevărat al boierului este Frunză. Scrisoarea exilatului adresată tatălui e în întregime reluată din Basarab. Misiva e de o pătrunzătoare tandrețe filială, dar se reține și îndărătnicia patriotului moldovean care nu cedează în fața zbirilor țariști. Sau răspopitul Aristotel Screabin, care îi cunună pe Malca și pe Ion, în realitate se numea altfel: Aristotel Scriban.

Cum am mai spus, toate aceste mini-subiecte alcătuiesc textura istorică a romanului. Autorul le resetează destul de abil în contextul general. Renumitul istoric francez Fernand Braudel considera că, în afară de marii mahări care dirijau cu mână forte parcursul istoriei, în circuitul istoric trebuie introduși și indivizii comuni, oameni simpli din păturile de jos, care nu influențează direct destinele umanității, dar umplu epocilor de sens, de viață și culoare. Savantul fundamenta această teorie în una dintre cele mai cunoscute lucrări ale sale – *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II* (Marea Mediterană și lumea mediteraneeană în epoca lui Filip al II-lea, 1993). Or, cum preciza cineva, există deci „și o microistorie, o *petite histoire*, a indivizilor, a vieții sociale în detaliile ei vernaculare, adică a felului de a trăi, iar ele se pot intersecta”.

Ei bine, tocmai asta face Val Butnaru adăugând fluxului epic general și acea „*petite histoire*, a indivizilor, a vieții sociale în detaliile ei vernaculare”. Totuși, uneori se resimte ceva artificial în metodele de „lipire” a respectivelor mini-subiecte de trama generală. Alteori se pare că jurnalistul Val Butnaru o ia înaintea romancierului Val Butnaru. Orice am spune, aceste secvențe validate de un martor în timp – Basarab –, asigură garanția veridicității. Se recrează astfel o epocă destul de îndepărtată de noi, ecourile ei ajungând spre prezent doar din lucrările specializate și manualele de istorie recente, concepute îndeosebi în ultimele trei decenii de independență. Căci în perioada sovietică toată producția de profil era îndoctrinată de ideologia marxist-leninistă, istoria fiind cel mai mare fals care ni s-a predat vreodată. Iar literatura, obligată să țină seama de rigorile realismului socialist, relua același fals despre marea *дружба* de „veacuri dintre norodul rus și cel moldovenesc”!...

Nu e de mirare deci că adevărata proză despre acele vremuri, dar și din timpul deportărilor sovietice, abia acum se creează! Am putea spune că Val Butnaru s-a specializat deja în acest gen de scriere artistică, dacă amintim aici doar romanele recente: *Hipnotic* (2021), *Patimile după Iov* (2022), *Spinoza. Capricii* (2023) ș.a. Cel puțin deocamdată, acestea rămân unele dintre cele mai relevante incursiuni literare pe terenul istoriei minate până mai ieri cu minciuni și scorneli propagandistice.

Câteva cuvinte despre titlul lucrării. În roman, insomnia de care suferă Andrei Gore nu are o cauză fiziologică pe care medicii o definesc drept „tulburare a mecanismului de reglare a centrului nervos somn-veghe”, ci e starea revoltatului căruia nu i-au adormit simțurile naționale. Căci, aflăm din finalul romanului, anume el este acel Basarab care ține trează conștiința națiunii. Versurile din ultimele două pagini ale cărții reconfirmă starea de eternă veghe a basarabeanului imun la vicleniile istoriei: „Tot timpul tău a fost consumat pe rezistență./ Pe spirit nealterat”.

INVITAȚIE LA LECTURĂ

LITERATURA ROMÂNĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA (1991-2025). ISTORIA UNOR CĂRȚI (CUVÂNT-ÎNAINTE) *

de MIRCEA V. CIOBANU

„Ziua de ieri nu e un jalon pe care-l lăsăm în urma noastră, ci un moment pe cărarea bă-tută a anilor, parte integrantă din noi înșine, un reper aflat în adâncul nostru, apăsător și primejdios. Ziua de ieri nu înseamnă pentru noi doar un plus de oboseală, ea face din noi alți oameni, diferiți de ceea ce eram înainte de sinistrul pe care-l reprezintă.”
(Samuel Beckett, „Proust”)

„*„Iliada» nu vorbește despre o realitate, ci este o realitate, adică e totdeauna construirea unei lumi.*”
(Eugeniu Coșeriu)

„Nu am măsura lucrurilor decât după ce produc un fenomen.”
(Nichita Stănescu)

Întâi și întâi de toate: literatura română este una și indivizibilă. Au demonstrat-o decenii și secole de experiență textuală și lecturală. Nimic nou, dar am început cu această precizare pentru a nu crea impresia unei autonomii culturale, de vreme ce am delimitat geografic (geopolitic!) spațiul de desfășurare a trupelor intelectual-artistice. Acum câțiva ani, refuzam, de o manieră categorică, acest proiect editorial, declarând ferm că nu mai trebuie să facem *evidențieri geografice* în interiorul literaturii române, de vreme ce această literatură e – în sfârșit! – *una pentru toți*, indiferent de viza de reședință a autorilor și chiar indiferent de existența frontierelor. Consecutiv, credeam această carte nu doar imposibilă, ci și inutilă. De vreme ce literatura română este indivizibilă, la ce ar mai trebui împărțirea ei pe ocine locale, fie și explicate prin existența unor frontiere politice sau naturale (și contexte culturale & economice oarecum diferite, ca să nu mai spun că toate cărțile tipărite au probleme cu vămile ce stau între autori și cititori/cumpărători)? Motivele pentru care am acceptat (totuși!) să mă ocup de această postată a câmpului literar românesc se vor vedea mai jos. Or lucrurile sunt așa cum le explicam mai sus, dar nu numai așa. Și istoria românilor are nișele ei regionale sau chiar locale, mai ales după ce s-au mutat, într-o parte sau în alta, hotarele istorice. Pe de altă parte, oricât de mult mi-aș dori eu ca scriitorii și cititorii să nu mai țină cont de hotare și vămi, această doleanță este încă (doar) un deziderat. Dar și atunci când se vor ridica toate frontierele de pe mapamond, ele vor mai împărți lumea și vor continua să traseze hotare în creierul nostru, exact așa cum

mintea face distincție între rase, națiuni, genuri, clase sociale sau persoane, oricât ar solicita corectitudinea politică să facem abstracție de aceste deosebiri, cel puțin, atunci când vorbim de valorile spirituale, asociate mereu cu valorile umaniste.

Când Gheorghe Erizanu mi-a propus să scriu această carte (adevărat, într-o ușor altă formulă), nu doar că am refuzat, ci și am fost, ziceam, categoric împotrivă. Aveam deja experiența unor colecții precum „Literatura din Basarabia în secolul XX”, „Literatura din Basarabia. Început de secol XXI”, în fine, o colecție în derulare, „Literatura română din Basarabia” [...*tuturor timpurilor, de la origini până în zilele noastre*]. Iar în paralel cu alte cărți și colecții coordonate de colegii mei, aveam să readucem – inclusiv, în bibliotecile basarabenilor – autori care, în timp, au fost interziși în Basarabia (sovietică) deoarece erau „români”, iar în Republica Populară Română, alias România comunistă – deoarece erau *basarabeni*.

Îmi ziceam că toate colecțiile numite erau *suficiente* pentru a redescoperi cititorului român din țară (și de pretutindeni) această cvasinecunoscută falie a literaturii române. Se părea că recuperările de până acum au închis tema. Iar mai și ținând cont de amănuntul esențial (și care nu poate fi neglijat în ecuație) că autorii basarabeni își editează cărțile atât la case de edituri din România, cât și la cele din Republica Moldova (iar pe contrasens, mulți autori din Țară se editează, inclusiv, la Chișinău), că volumele circulă liber și pot fi găsite în librăriile și bibliotecile de pe ambele maluri ale *Prutului despărțirii noastre*, că lumea întreagă are acces egal la cărțile autorilor care locuiesc în România, în Republica Moldova, în Bucovina de Nord, în Banatul sârbesc sau în emigrație occidentală, azi parcă nu ar mai fi nevoie de ediții cu accentul pe „specificul local”, adesea exagerat, al basarabenilor.

Mai ținem cont și de un alt amănunt: basarabeni sunt prezenți, fie și doar parțial, în antologiile și, cel puțin, în unele dintre istoriile literare din Țară. Dar în discuțiile pe care le-am avut cu câțiva critici din România (Ion Bogdan Lefter, Daniel Cristea-Enache, Ion Simuț și alții), la întrebarea ce ar trebui să se întâmple pentru ca literații basarabeni să intre în vizorul criticilor din Țară, în special pentru a nu fi ignorați de studiile sintetice, precum sunt

istoriile literare, răspunsul a fost previzibil: criticii din Basarabia trebuie să scrie despre cărțile basarabenilor. Prinderea din mers a informației despre cărțile de referință din Moldova de Est nu e calea cea mai sigură a recuperării basarabenilor. Sper că prin asta am explicat atât intenția și motivul, cât și titlul cărții.

Am fost întotdeauna cu *gândul la cititor*, dar nu am putut să-i uit nici pe autori (mulți dintre ei, și cititori pasionați), iar din acest motiv unele istorii nu vor putea ignora persoana vizată, doar că nu aș fi vrut ca acest detaliu să afecteze funcționalitatea textului exegetic. Țin foarte mult la acest aspect pragmatic, chiar lucrativ. Or, în cazul în care voi fi convingător, eu voi afecta, inclusiv, bugetul familiei potențialilor cititori. Iar asta deja e o mare răspundere. Singura scuză e la suprafață și e tot din spațiul literelor: dacă unii scriitori îmi sunt apropiați, în toate cazurile ne-au apropiat textele, cărțile lor. Trierea s-a produs, așadar, pe texte, care fie m-au provocat să le citesc, fie m-au lăsat rece și, uneori, dezamăgit că am pierdut timpul cu ele. Și nimic mai rău decât un cititor dezamăgit, astfel încât nu-i puneți răbdarea la încercare.

Istoriile literare cu care ne-am obișnuit ne trimit nu doar la Gustave Lanson, cu *Istoria literaturii franceze* (pe genuri), cu ordonarea fenomenului într-un sistem (iar orice ordonare deformează, după cum ne spun poststructuraliștii, fie și prin faptul că subordonează părțile întregului, că impun grila preexistentă faptului recent). Iar modelul absolut al istoriilor literare în vogă este încă și mai vechi: Charles-Augustin Sainte-Beuve. Criticul romantic a impus această viziune, metoda sa construindu-se pe *intenționalitatea autorului* și pe *biografia* acestuia. Este interesant cum modelul lansonian (un critic din epoca pozitivismului) va evolua, oricum, pe paradigma sainte-beuviană, iar criticii români (de ex., G. Călinescu sau N. Manolescu, dar nu numai ei) vor aluneca foarte repede pe panta *galeriilor de portrete*. Imaginați-vă o istorie a lumii în care, după o scurtă prezentare generală, ar urma – ca parte esențială! – biografiile împăraților, președinților și ale generalilor (sau, deh, ale eroilor evenimentelor cruciale)...

În ceea ce ține de rolul biografismului și al intenționalității scriitorilor, ne va spune mai târziu Umberto Eco că, *dincolo de intenționalitatea autorului* (care vrea să spună ceva anume într-o formă anume) – dar și *dincolo de intenționalitatea criticului*, care va scutura textul până când vor cădea din el fructele solicitate/presupuse – există și o *intenționalitate a textului*. Dincolo de sisteme și contexte, există nu doar o „autonomie estetică” abstractă, prezentă până și în cele mai ideologizate și neinspirate (artistic) texte, nu doar o „autonomie a autorului”, oricât de obedient sistemului. Există o autonomie a fiecărui text, care este atât cât este. Și care depinde de context doar în măsura în care contextul face parte din peisaj (așa cum peisajul, natural sau artificial, joacă artistic-complementar, în calitate de fundal al unei sculpturi expuse în aer liber). Altfel spus, o deformare – direcționată ideologic – a realității totalitare, precum *Pământ desțelenit* (Șolohov), *Mitrea Cocor* (Mihail Sadoveanu) sau piesa *Lumina* de Andrei Lupan, nu pot să ne ajute la restabilirea adevărului istoric, în schimb aceste texte – ele însele, ca „obiecte literare” de propagandă – fac parte din pesisajul epocii. Cartea poate fi un detaliu necesar la biografia timpului: poemul *Țara mea* de Emilian Bucov sau romanul *Deșteptarea* de Alexandru Lipcan sunt irelevante ca imagini ale unei realități (pe care pretind că o exprimă) truate ideologic. În schimb, ele sunt absolut relevante ca modele de manipulare ideologică și politică din epoca RSSM.

Avantajul unei istorii de felul pe care îl propunem (înțeleg și care îi sunt limitele și riscurile, dar deocamdată îi caut plusurile) începe de la un amănunt particular (în general, conceptul acestei construcții se ține pe singular, pe individual): fiecare text inclus aici (și care se referă la un titlu concret) poate fi citit autonom, fără o legătură obligatorie cu altele (deși corelarea lor aduce, sper, alte revelații). Câte un text pe seară ar putea fi o normă posibilă. Ca o poveste înainte de somn. Ca un cuvânt din *Etymologicum*-ul lui Hasdeu. Iar ținând cont de faptul că titlul cărții prezentate e și un link (opțional, bineînțeles) spre cartea propriu-zisă, norma e adecvată. Un text literar – ca să ne amintim de butada lui Tudor Vianu – nu doar comunică, ci se și *comunică*. Biografia autorului și chiar

biografia contextului politic și geopolitic nu sunt neapărat relevante. Consecutiv, în ceea ce ține de ediția noastră, biografia pretextuală ne interesează mai puțin (și doar în cazul în care ea este relevantă), în schimb *biografia contextului*, pe care o creează chiar aceste cărți despre care scriem, s-ar putea să conteze pentru cititor și pentru fenomenul care ne interesează. Și această biografie a contextului creat de ea chiar face parte din *istoria cărții*.

Selecția cărților și autorilor s-a făcut în timp, cu unele completări pe ultima secvență rezervată proiectului. Ea (selecția) păstrează, deopotrivă, viziunea subiectivă a autorului cărții asupra fenomenului descris și comentat, dar reflectând și încercarea de a cuprinde un tablou cât mai amplu, cu texte de factură diferită și, implicit, de valoare și importanță diferită.

Angajat de câțiva ani să scriu în presa literară românească despre aparițiile editoriale recente ale basarabenilor, am descoperit că nu e deloc simplu să aleg cele 10-12 cărți pe an, care să-l intereseze pe cititorul din țară (fără să-mi fi propus acest scop, îmi iese un fel de „canon” anual al cărților ce și-ar merita locul pe raft, alături de tipăriturile confrăților regăteni). Nu o spun dintr-o modestie provincială exagerată, dar nici dintr-o exigență ieșită din comun, e doar o încercare, de fiecare dată, de a prezenta acele (proaspete!) oferte editoriale care să nu-l dezamăgească pe cititorul care, eventual îndemnat sau ghidat de propunerea criticului, va deschide cartea. Este motivul pentru care sunt mai generos (uneori, repetitiv) cu autorii cu adevărat interesanți (chiar dacă au mai fost prezentați publicului cititor) și mai reticent la cărțile unor nume proaspete de confrăți de condei, care însă rămân în umbră, vina fiind, desigur, a gustului subiectiv al subsemnatului.

Structura acestei cărți s-a dorit a fi una cât se poate de funcțională. Am ezitat mult asupra formulei definitive, renunțând până la urmă la o ierarhie bazată pe nume de referință și de valoare (a autorilor), „în ordine descrescândă”. Am preferat, în final, o ordine (aproximativ) cronologică, pe decenii (a aparițiilor editoriale, nu a vârstei autorilor), convențională și ea, dar relevantă în măsura în care cărțile au fost descoperite de cititor cam în această ordine. Structura aleasă va developa, implicit, și tarele acestei ediții: opinia subiectivă, omisiunile iminente, accentele circumstanțiale. Este o structură/arhitectură construită cu un dublu scop: din dorința de a replica edițiilor anterioare (dacă nu oferi altceva, degeaba te apuci să scrii), propunând o lectură mai limpede și eventual mai utilă (fără a renunța să fur din experiența anterioară ideile care mi s-au părut potrivite) și din comoditate. De altfel, orice carte e concomitent o imitație și o replică la cele preexistente. Polemica e fără sfârșit. Insuficiența unei ediții, de orice fel ar fi ea, este, pe de o parte, inevitabilă, iar pe de alta, productivă. Fenomenul unei cărți (și istoria ei) nu se limitează la conținutul dintre coperte și nu se sfârșește cu scrierea, nici măcar cu tipărirea ei, iar lectura (fără cititor ea nu își are niciun rost) abia deschide discuția,

chiar și atunci când cartea e o sinteză asupra unui fenomen oarecum consumat. Având în vedere că o ediție presupune din oficiu un impact, un *feed-back*, tot ce va urma (lansări și promovări, critici și demolări, penalizarea unui abuz sau completările golurilor de către lectorii eficienți, cititori atenți și competenți), toate acțiunile colaterale și complementare fac parte din *istoria cărții*, din fenomenul pe care îl definește *ideea de carte*. Până și o distanțare demonstrativă de opiniile expuse în carte este o continuare a existenței acesteia, adică face parte din *câmpul ei operațional*. Din *câmpul de lectură*, da. Astfel încât replicile sunt întotdeauna binevenite. Pentru că și cartea propriu-zisă e o replică la tăcerea din jurul unui fenomen literar deloc ordinar.

Istoria noastră însumează și experiența unor anterioare *incursiuni* pe acest teritoriu. Aș remarca, în acest sens, sintezele lui Mihai Cimpoi (numai *Istoria...* sa acoperă un gol enorm, dar nu e numai ea); Ion Ciocanu (cu cronicile și cu sintezele sale simplificate didactic); Eugen Lungu (nu doar cu eseuri și exegeze particulare, ci și cu un serial de „portrete de grup” ale contemporanilor și ale clasicilor, inclusiv, mai cunoscuți); Andrei Țurcanu (absent multă vreme, dar revenit cu câteva notabile încercări de sinteză asupra fenomenului literar contemporan); Alexandru Burlacu (care își adună portretele individuale și de grup în sinteze generaționiste); Maria Sleahtițchi, tot mai mult insistând pe panoreme ample, conturând pagini de istorie literară contemporană; Lucia Țurcanu (care dă dovada unor exerciții exegetice atente și aplicate, sintetizând tematic sau generaționist fapte de istorie literară); Aliona Grati (foarte diversă în activitățile sale, de la cronicile curente la studii culturale); Nina Corcinschi (încercând concomitente probe de exegetică și de istorie literară), și alții, nu prea mulți (dintre încercările tinerilor, aș remarca o panoramă a exegeticii realizată de Natalia Hariton), au făcut să iasă în evidență fenomene mai ample (genuri literare, generații literare etc.) decât titluri și opere separate. Dar și culegerile de cronici (culegeri tematice sau pe genuri) ale unor colegi au fost utile demersului nostru, și aici mă gândesc în primul rând la neobositul lector Emilian Galaicu-Păun, la ficțio-

narul și cronicarul literar Grigore Chiper, la publicistul, prozatorul și comentatorul literar Vitalie Ciobanu, la filozoful culturii și ocazionalul antologator și comentator Adrian Ciubotaru, la Margareta Curtescu (care, după cărțile de poezie și comentarii ocazionale ale cărților, s-a ales și cu un dicționar al criticilor contemporani, iar asta e deja o performanță critică), la Leo Butnaru – îmi place, mai ales, memorialistul, evocând portrete de neuitat ale colegilor de breaslă.

Merită atenție tema pe care am putea s-o numim *biografia născută de operă*. Fără a nega rolul biografiei scriitorului la succesul opereii (dar lăsând tema la dispoziția biografilor), aș etala în schimb impactul și ecourile critice (de la cronicile de întâmpinare, la sinteze și trimiteri sau citate), care fac parte din biografia și din portretul opereii. Mai puțin, premiile literare și extraliterare, care au prea mult hazard în sistemul și structura lor motivațională. În consecință, am fost atent la privirile și comentariile critice, nu le-am ocolit și le-am citat destul de frecvent. Este și în acest sens o privire critică, deci selectivă asupra cărților timpului. Implicit, subiectivă. Secvențială, așadar, complementară altor eventuale ediții similare.

Privirea critică a însemnat, pe de altă parte, și ceea ce numim schimbul de comentarii, scrisul la patru mâini, lecturile reciproce, rescrierile reciproce, ca în renumitul desen al lui Escher, la care făcea referință și Nicolae Manolescu. Opiniile altor critici nu vor fi trecute cu vederea, dimpotrivă, vom face referință, vom trimite la autoritate sau, după caz, vom polemiza. În unele cazuri, dimpotrivă, am mers pe mâna comentatorilor, critici din dreapta și din stânga Prutului, or exegetica unei cărți (și a impactului ei) și a unui autor face parte din istoria acestei cărți și acestui autor.

Și aici ar mai fi nevoie de niște precizări. Uneori nu am prea avut ce să adaug la informația despre apariția unei cărți, cu citatele unor exegeți, alăturate. Asta nu înseamnă altceva decât ceea ce este: a apărut o carte și criticul X a spus despre

ea următorul lucru. Nu sunt neapărat de acord cu el, după cum nici nu îmi exprim dezacordul (tăcerea mea ar putea fi interpretată și în acest fel). Sunt în carte suficiente interpretări care îmi aparțin, unele supărând autorii sau cititorii lor, astfel încât nu trebuie să comentăm sau interpretăm neapărat și alte fapte sau opinii, care nu solitică altceva decât informarea exact așa cum este ea expusă.

Un prieten, văzând vraful de cărți adunate pe masa mea de lucru, după ce i-am spus care este intenția mea *criminală*, a expus o previziune ca un verdict: oricum va ieși o istorie literară. Posibil. Dar o istorie dinspre cărțile concrete. Cărțile – încă și mai exact: textele literare – ne vor deschide pagini din biografia autorului și a comunității/confreriei scriitoricești. Rezultă nu doar o istorie, ci și o galerie de niște portrete literare? Posibil. Dar nici asta nu ne va convinge să schimbăm perspectiva. Dimpotrivă, îmi place acest chip de autor născut din *literele scrierilor sale*, e mult mai relevant decât procesul invers.

Dincolo de adevărul absolut că pe consumator îl interesează opera, produsul, nu autorul acestui produs (el procură obiectul), experiența demonstrează că silogismul „dacă un om e talentat, el e talentat în toate” are o bună doză de relativitate și convenție. Da, mie îmi place să citesc tot ce a scris prozatorul sau eseistul preferat, dar asta e o altă poveste. Deoarece am pe lista lecturilor atâtea și atâtea cărți scrise de autori... care m-au interesat doar pentru ele, nu pentru tot ce au scris autorii.

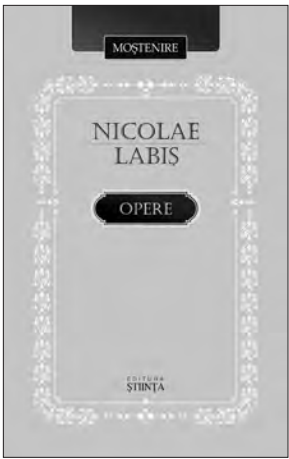
Povestea cu *lectura cărților, nu a autorilor*, ce pare a fi una tehnică și care ar ține (doar) de perspectiva lecturii, în realitate, e una principială. Poate că nu m-aș fi întins pe atâtea pagini ale istoriilor/cronicilor mele, câte s-au adunat, dar am lăsat cuvintele să curgă în ritmul, adormitor uneori, al lecturilor care au declanșat aceste marginalii. Nu mă apuc să fac, în final, un rezumat valoric al lecturilor.

Reiese din toate nu atât o istorie a facerii textelor/cărților, cât o istorie a vieții lor, a trăirii opereii finite, o istorie a lecturii acestor texte și a impactului lor. A impactului de bibliotecă, bineînțeles, or am ales ca aliați și coautori ai proiectului pe citorii eficienți, competenți, avizați. Oameni ai bibliotecii. M-a interesat de fiecare dată cartea, nu cărțile. Și biblioteca, da, dar niciodată în sensul unui depozit de cărți, ci numai în varianta de sistem bine pus la punct, care îți ajută: a) să găsești cartea necesară; b) să găsești cărțile complementare; or biblioteca tocmai acest rol îl are: să fie harta și busola atunci când în mod firesc o carte o cheamă pe alta.

Așadar, prefer să se găsească de fiecare dată cartea și cititorul să se concentreze pe ea. Mai ales că niciunul dintre textele pe care le propun nu este un text încuiat. Dimpotrivă, toate sunt deschise, toate îl vizează pe autor (privit din interiorul cărții), toate trimit, implicit sau explicit, la context și la biblioteca necesară.

*** Din volumul cu același titlu, în pregătire la Editura Cartier**

ȘTIINȚA | „MOȘTENIRE”

NICOLAE LABIȘ
OPERE

STUDIU INTRODUCTIV DE DANIEL CRISTEA-ENACHE

„Volumul oferă o imagine reprezentativă asupra poeziei lui Nicolae Labiș, figură remarcabilă a literaturii române, care prin debutul său în 1956 a introdus în circulație cunoscuta formulă «generația luptei cu inerția», punând-o în fruntea unei mișcări spirituale, făcând astfel ca această luptă să devină pe parcurs titlu de noblete și curaj al unei întregi perioade istorice. Selecția cuprinde creații poetice din volumul de debut «Primele iubiri» (1956), unicul apărut în timpul vieții poetului; din prima apariție postumă, volumul «Lupta cu inerția» (1958), precum și un număr impresionant de texte reproduse din ediții postume, antologii, culegeri, publicații periodice ș.a.

Ediția e însoțită de un aparat critic alcătuit dintr-un studiu introductiv, semnat de distinsul critic literar Daniel Cristea-Enache; un tabel cronologic, o secțiune de note și comentarii la texte și alta de iconografie, care completează informația despre viața și activitatea poetului.”

EDITURA

Foto de N. RĂILEANU

PERIPATETIKOS

PRESEDINTELE PODULUI MIRABEAU (II)

de ARCADIE SUCEVEANU

O scurtă vizită la Panteon, unde odihnesc „mai marii spiritului”, celebri-tățile istoriei și culturii Franței. Un adevărat mausoleu la subsolurile edificiului, cea mai înaltă clădire din oraș până să se construiască Turnul Eiffel în 1889, inițial biserică dedicată Sfintei Genoveva, căreia ulterior, după ce i s-au zidit cele 42 de ferestre, i s-a dat menirea de azi.

Presăți de timp, nu reușim să-i vizităm decât pe cei din „Republica Literelor” – Victor Hugo, Alexandre Dumas, Émile Zola; apoi, și alte câteva figuri legendare: fiziciana Marie Curie, filozoful și matematicianul René Descartes, inventatorul sistemului de scriere ce îi poartă numele, Louis Braille. Îmi lipesc, naiv, mâna de sarcofagele de marmoră: ce va mai fi rămas din fragila alcătuire pământească a iluștrilor locatari? Cu adevărat nemuritor rămâne doar spiri-tul – această lecție o tot învățăm de cum venim pe lume, dar nu reușim să o însușim până la capăt; până la urmă rămân, dacă și cât rămân, doar faptele minții, cărțile, inovațiile, descoperirile ce-au trecut proba posterității înfruntând timpul. Îmi amintesc de cuvintele lui Antoine de Saint-Exupéry, decupate din romanul *Pământ al oamenilor*, pe care le port în memorie încă din adolescență: „Singur Spiritul, dacă suflă peste humă, singur el e în stare să creeze Omul”. Aici, în acest panopticum al umbrelor, nu se aud decât vocile neantului. „Trompetele Renumelui” (unde oare am citit asta?) și ale prezentului etern se aud sus – în biblioteci, academii, muzee, laboratoare, manuale și aule universitare... (Oho! îmi zic cu blândă ironie, ai grijă, amice, nu vezi că ai început să vorbești cu cuvintele Ecclesiastului?)

Citesc ghidul în limba franceză, caut pe Google mai multă informație despre Pan-teon și descopăr, în textul dat în română, un cuvânt nou, insolit – „panteonizare”. Ceea ce va să însemne: criteriile, procesul de selectare a „marilor bărbați” ai națiunii „eligibili” pentru a ocupa un loc în acest sanctuar. DEX-ul nu-l atestă. Îi voi pasa „descoperirea” lui Eugen Lungu – neîntre-cutul etimologist și magicianul „jucăriilor de vorbe”, cum spunea Arghezi – pentru a-i cerceta și descrie originea, evoluția, povestea.

În fața Panteonului, aproape de Uni-versitatea Sorbona, doi tineri, el și ea, stau întinși pe caldarâmul gol, se îmbrățișează și se sărută, imuni la ceea ce se întâm-plă în jurul lor. Dovadă că spiritul anului 1968, anul marilor revolte studențești din Franța, al cărei slogan era *Il est interdit d'interdire!* (Este interzis să se interzică!)

este viu și azi. Mai mult, preluate de noile generații, unele viziuni reformatoare ale acestui slogan s-au extins peste tot în so-cietatea modernă, luând pe alocuri forma unei adevărate alienări morale.

Seara, trecem cu autobuzul peste Pont de l'Europe, de lângă Gara Saint-Lazare. Aici, la Saint-Lazare, e un uriaș nod de cale ferată, prin această gară trec în fiecare zi 1600 de trenuri, ce staționează ori pornesc de pe cele 27 de peroane împărțite în șase grupuri de destinații. De sus, de pe pod, mi se arată o priveliște irepetabilă: o con-stelație uriașă de linii ferate sclipind cu luciu de mercur în lumina reflectoarelor; un păienjenis împletit din linii și ramificații indescifrabile, pictat miraculos în palma imaginară a unui titan; o roză eflorescentă de fulgere lichefiate care, uneori, pe timp de furtună se profilează instantaneu pe cerul de vară... „O posibilă hartă a destinului...”, îmi zic în cele câteva secunde cât traversez podul. „O, ce imagine! Îmi atrage atenția N., impresonat și el de cele văzute. Ar fi bună pentru o copertă de carte...” Sugestia amicului îmi trezește în memorie o pictură celebră de Claude Monet, dacă nu greșesc, sau poate a altui pictor impresionist, în care apare Podul pe care abia l-am traversat... (Întors acasă, îmi verific supoziția și mă bucur să aflu că, da, Gara Saint-Lazare și Podul din preajmă apar în lucrările mai mul-tor artiști impresionisti, între care Cloude Monet, Édouard Manet, Jean Béraud ș.a.

Iar lucrarea lui Monet, intitulată *Sosirea trenului din Normandia, Gara Saint-Laze-re*, a cărei imagine o purtam în memorie, este o capodoperă a impresionismului și a fost pictată în 1877, *en plein air*, la gară, și acum se află expusă la Art Institute of Chicago.) De bună seamă, această pictură, luată integral sau doar fragmentar, s-ar potrivi pentru o copertă de carte.

La sediul Ambasadei Republicii Moldova, într-o mică dar cochetă sală de festivități de la etajul trei, are loc întâlnirea noastră cu reprezentanți ai diasporei din Republica Moldova și România cu genericul *Chișinău – Paris într-o nouă lectură. Discuții despre proza și poezia contemporană*. Lume puțină, dar aleasă. Mă bucur să-i revăd printre cei prezenți pe Victor Voinicescu Sotski (așa cum își ortografiază el numele în ultima perioadă), îndrăgitul actor din celebrele filme ale lui Emil Loteanu și din alte fil-me turnate la Studioul Mosfilm, pe Dorin Dușciac, fost viceministru de externe în Guvernul RM. Seara e moderată de Lucreția Bărlădeanu, poetă și prozatoare, colega noastră care de câteva decenii își împarte viața între Chișinău și Paris. Prezentăm cărți și reviste, recităm poeme, răspundem la întrebări. Conaționalii noștri din capitala Franței se arată interesați de ce se întâm-plă acasă, în Moldova, în contextul noilor realități (geo)politice, de schimbările care s-au produs în ultima perioadă în viața teatrală, în cinematografie, la Uniunea

Scriitorilor etc. Cum și din ce mai există astăzi cultura, editarea de carte, teatrele, muzeele? Dar un actor, dar un pictor, dar un om al scrisului? Își mai amintește cineva de generația „clasicilor literaturii moldovenești” de odinioară (Bucov, Lupan, Istru, Meniuc, Costenco etc.), pe care îi studiaseră (unii dintre ei) în școală? Cum mai este perceput astăzi Ion Druță? Etc., etc.

Avem și noi, la rândul nostru, întrebări. Cum se simt ei, sociologic și psihologic vorbind, departe de locurile natale? Cum se face că unii dintre cei stabiliți cu traiul în Franța sau în altă țară europeană mai votează și acum cu partidele promoscovite, cu forțele ce subminează procesul de inte-grare a țării noastre în Uniunea Europeană? Au de gând să revină acasă, în Moldova? Referitor la ultima întrebare, unii ezită să dea un răspuns tranșant, pe când alții se arată deciși, categorici: purtăm în fibra noastră, fără îndoială, dorul de părinți și de locurile natale, dar răspunsul nostru este „Nu”... Prea mari, prăpăstioase sunt diferențele dintre nivelul de trai de aici și cel de acasă...

Bucurii și tristeți. Tristeți și bucurii.

Seara se încheie cu o mică sesiune de autografe și cu discuții amicale în jurul unei mese de pe care nu lipsește vinul de acasă – inconfundabilul, voievodalul vin moldovenesc, „de vechi letopisete”, cum ar spune poetul Martin Opitz, neamțul care a trăit un timp în Principatul Transilvaniei, admirându-i vinurile și podgoriile...

După recital, Victor Voinicescu Sotski ține să ne invite la o cafenea. Descoperim, plăcut surprinși, că localul de pe avenue Villers poartă denumirea de *Café Dumas*. Chelnerii îl salută pe domnul actor și poet cu respect și familiaritate, ca pe un vechi prieten al casei.

Discutăm amestecat, câte și mai câte, ca între conaționali, ca între vechi prieteni. Actorul trăiește la Paris de peste patruzeci de ani. A avut o soție franțuzoaică, care a decedat. Acum trăiește de mai mulți ani singur. Anul acesta va împlini opt decenii de viață, dar e încă un bărbat atrăgător, aflat într-o bună condiție fizică și spirituală. Dacă nu dorește să se întoarcă în Moldova? Nu, categoric nu. O spune cu durere, dar acesta e adevărul. Ultima oară a fost la baștină în 2016 și ceea ce a văzut în Bălți atunci – sărăcie lucie, case dărăpănate, multe dintre ele părăsite, mizerie materi-ală și morală – l-a umplut de groază, l-a deprimat, făcându-l să ia această decizie, care crede că e definitivă.

Frescă pe un zid de pe strada Férou, conținând textul poemului „Corabia beată” de Arthur Rimbaud

Se consideră un emul și un mare admirator al lui Emil Loteanu. Da, Loteanu a fost un artist irepetabil, o uriașă personalitate. Au fost prieteni, filmele lui l-au consacrat. „Azi tot mai puțini își aduc aminte de el, zice Victor cu mult regret, și umbra regretului i se citește pe chip. Se mai întâmplă câteodată să-l întreb pe câte un tânăr moldovean întâlnit la Paris dacă știe cine-i Emil Loteanu. Și, ce crezi – celor mai mulți dintre tineri nu le spune nimic numele marelui regizor. Dacă despre el nu știu nimic, despre noi, ceilalți, ce să mai vorbim!” „Nu-i mai puțin adevărat, intervin eu, că de la o vreme încoace și TV-ul din Basarabia difuzează tot mai rar filme de Emil Loteanu. Care o fi pricina, nu-mi dau seama.” „O parte din vină o poartă chiar fiul lui Loteanu, să știi, despre care nu mi-e rușine să spun că e un personaj destul de meschin și chiar obraznic, care (ca și fiica mea, de altfel, trebuie să recunosc acest lucru) nu vorbește și nici nu vrea să vorbească românește. Ei bine, de la orice difuzare a unui film sau chiar a unor secvențe din filmele celebrului său părinte el pretinde drepturi de autor!”

Tot trecând de la un subiect la altul, ajungem și la Nicolae Sulac. Victor își amintește mai multe bancuri și întâmplări haioase cu Sulac la Paris, în perioada sovietică, unele dintre ele devenite celebre. Nu le voi înșira aici pe toate, dar pe unul, cel puțin, merită să-l reproduc... Așadar, tot umblând Sulac prin Paris, ajunge într-o zi la Catedrala Notre-Dame. După ce o admiră pe dinăuntru și pe dinafară, se oprește în fața magnificului edificiu și rostește: „Ehei, Catedrală, Catedrală, ce depozit ar fi făcut ai noștri din tine!”

La despărțire, la o oră târzie de noapte, Victor Voinicescu Sotski îmi dăruiește o carte de poeme, *Povara căruntelor toamne*, prefătată de prietenul său din tinerețea chișinăueană Mihai Ștefan Poiată. Ajuns la hotel, nu mă culc până nu o citesc. Din orice pagină transpare dorul de Moldova, răsăr amintirile tinereții, acasa cea sfântă, pe care nu o va putea eroda niciodată, oricât de îndelungată ar fi, străinătatea.

* * *

Pe alocuri, stațiile de metrou mi se par ușor insalubre, în orice caz, mi se arată mai puțin îngrijite și strălucitoare ca altădată. În cele mai multe dintre ele, între peron și liniile de tren au fost instalate parapete de sticlă pentru a proteja călătorii. Trenurile sunt supraaglomerate, mai cu seamă în orele de seară. Din această cauză, există persoane care evită să călătorească cu metroul. (L., colega noastră, face parte din această categorie; iar dacă acceptă să coboare în aceste zile în metrou, o face mai mult din solidaritate cu noi.)

Noi însă, pentru a ne putea deplasa mai ușor pe întreg perimetrul Parisului, chiar din prima zi ne-am procurat abonamente pentru întreaga ședere. Dar am avut și un mic ghinion: pentru că nu lipisem pe abonamente, conform cerințelor înscrise pe verso, fotografia (photo d'identité officielle), ne-am pomenit într-o seară blocați la ieșire de o echipă de controlori gata să ne amendeze cu câte 35 de euro. Ne-a salvat L., ingerul nostru însoțitor, care a găsit argumentele necesare pentru a convinge controlorii că nu noi, cei sosiți la Paris de abia două zile (iată biletele de avion!), suntem infractorii care trebuie pedepsiți, ci alții, cei care... Tot atunci, la cerința expresă a controlorilor, am intrat într-o

cabină special amenajată ce se află pe orice peron și ne-am făcut poze. Dar... ne paște alt ghinion! În loc de un exemplar, din aparat „curg” tocmai opt! E și acesta, trebuie să înțeleg, un mod (patentat!) de a „jecmăni” călătorii... Pe N. îl paște un „noroc” și mai mare: neînțelegând până la capăt indicațiile vocii venite din aparat, apasă greșit pe buton și în loc de șase (sau, fie, opt!) fotografii i se furnizează doar una, dar format mare, 10 x 8, de câteva ori mai mare decât abonamentul însuși. Abia din a doua încercare reușește să obțină fotografia cu dimensiunile dorite, lăsându-se „buzunărit”, cum s-ar zice, de două ori... Am uitat să-l întreb (o voi face după întoarcerea la Chișinău): ce a făcut cu acea poză într-un singur exemplar: și-a luat-o ca amintire sau a depus-o în arhiva „infractorilor” celebri din subteranele pariziene?...

* * *

Ne aflăm în perimetrul Catedralei Saint-Sulpice, căutăm locul unde ar trebui să fie placa memorială Iulia Hasdeu. Anterior mai fusesem pe aici, dar acum ne învârtim de minute bune ca într-un cerc vicios și nicidecum nu reușim să o identificăm. „Nu cumva a fost demontată?” ne întrebăm, incolțiți de-o perfidă suspiciune; apoi, plictisiți și iritați, intrăm în biserică. Admirăm picturile lui Delacroix din Capela Sfinților Îngeri. Catedrala e „un spațiu al misterelor”, cunoaștem acest lucru din literatura spiritualistă franceză, aici s-au făcut mai multe filme, inclusiv celebrul thriller după romanul lui Dan Brown *Codul lui Da Vinci*.

Contaminați de spiritul detectivist, ieșim în stradă și reluăm căutarea casei în care a locuit poeta Iulia Hasdeu. Aflăm de la L. că la subsolul Catedralei, pe latura stângă, se află de ceva timp o parohie românească. Din rue Saint-Sulpice pătrundem într-un subsol în care sunt găzduite mai multe parohii improvizate, îndreptându-ne în direcția din care răzbate vorbă românească. Aflăm că tocmai s-a încheiat o cununie și lumea s-a așezat la masă. Ne întâmpină un preot tânăr, care ne anunță că astăzi e și Sâmbăta lui Lazăr – prăznuirea bucuriei ce anticipează Învierea lui Cristos, au organizat cu această ocazie și o acțiune de binefacere; iar cât privește această locație, ea e una temporară, cât de curând se vor transfera într-un alt edificiu. Ne explică apoi cum să ajungem la placa memorială.

Găsim, în sfârșit, placa, ce se află chiar pe strada Saint-Sulpice, pe zidul de la intrarea casei cu nr. 28. Are formă de rozetă de stuc sau de marmoră, iar în mijloc chipul în basorelief al tinerei de geniu, fiica lui B.P. Hasdeu, decedată la vârsta de numai 19 ani. Recitesc inscripția de pe plăcuța de mai jos ca pe un mic poem existențialist: „Cette maison garde le souvenir d'un grand esprit” („Această casă păstrează amintirea unui mare spirit”).

Mulțumiți și mândri de a fi conaționali acestui „mare spirit”, ieșim în piață, unde, ceva mai sus, pe partea dreaptă de la intrarea în catedrală, ne așteaptă o altă surpriză. Pe un zid înalt de vreo cinci metri și lung de vreo 50 de metri, descoperim, scris cu graffiti, celebrul poem al lui Arthur Rimbaud *Le bateau ivre*. Legenda spune că anume aici, la cafeneaua de pe colț, poetul și-ar fi citit pentru prima oară poemul. Puritate de vânt dinspre această cafenea norocoasă, versurile emblematice care au dat naștere la o nouă formă de poezie s-au

așternut, iată, în sens invers, de la coadă la cap, pe peretele zidului, ca pe o pagină de carte... O idee ingenioasă, să recunoaștem, un gest cu adevărat rimbaldian...

Ne imbarcăm pe simbolica corabie a „zvăpăiatului Arthur” – emblema modernității poetice – și, în scurt timp, acostăm la Musée d'Orsay? Cât ține călătoria, mă gândesc intens la sensul paradoxalei sale expresii din *Scrisoarea Văzătorului*, cea care a revoluționat poezia secolului XIX: „Je est un autre” („Eu este un altul”).

* * *

Am o sensibilitate aparte față de impresionism, mișcarea revoluționară care a schimbat cursul istoriei artei. De aceea, ajunși la Musée d'Orsay, având în vedere și timpul limitat de care dispunem, insist să ne concentrăm doar asupra pictorilor impresionisti. Se știe că Muzeul adăpostește cea mai mare colecție de opere impresioniste din lume: Degas, Manet, Monet, Cézane, Renoir, Pissaro, Sisley, Van Gogh etc.

Din experiențele anterioare am învățat că trecerea „în zbor de pasăre” dintr-o galerie în alta este destul de ineficientă; de aceea, dintr-o expoziție îmi aleg doar două-trei tablouri – pentru a le putea privi mai pe îndelete și din unghiuri diferite, pentru a le contempla și a le discerne tonurile, nuanțele coloristice.

Rămân mai mult în Sala Van Gogh, unul dintre pictorii mei favoriți, alegându-mi câteva picturi din ultima sa perioadă de creație, mai exact, din ultimele luni de viață, pe când artistul se afla la Auvers-sur-Oise sub supravegherea doctorului Gachet. Anume în aceste lucrări (*Doctorul Paul Gachet, Biserica din Auvers-sur-Oise, Lan de grâu cu corbi, Rădăcini* ș.a.), ce continuă perioada „flamboiantă” (când din culori izbucnesc flăcări, vertijuri delirante), transpar stările sufletești tensionate, convulsiile interioare ale pictorului sau, așa cum scrie undeva Michel Ragon, „strigătul omului solitar”. Aceste stări introspective ori depresive de după tentativa de sinucidere sunt exprimate aici printr-un colorit contrastant, prin tonuri sumbre, disjunctive – elemente ce se înscriu mai curând în parametrii expresionismului. Citez dintr-un comentariu pertinent găsit în internet la celebra pictură *Lan de grâu cu corbi*: „...Grăul freamătă în bătaia vântului ca un foc ce lasă în urmă ravagii, este un simbol al morții și reînvierii, deasupra,

Statuia lui Eminescu de la Paris

cerul se întunecă și parcă natura trece printr-un pericol care se îndreaptă spre privitor ca un mesager al morții”. Despre lucrarea intitulată *Rădăcini*, pictată chiar în ultimele zile de viață, Van Gogh îi scrie fratelui său Theo: „Bine înfipite în pământ, și totuși pe jumătate smulse de furtună. Am vrut să exprim ceva din zbuciumul vieții”. Cu siguranță, aceste tablouri îi trădează stările depresive și obsesiile.

Îmi propun ca, întors acasă, să cercetez mai amănunțit și mai aplicat aceste aspecte ale creației „ultimului” Van Gogh.

* * *

Coborâm pe cheiul Senei, în dreptul Muzeului d'Orsay, pentru a ne mai reculege și pentru a mai face câteva corecții pe harta itinerarului nostru. Cheiurile, de-o parte și de alta a râului, sunt pline de lume, oamenii au ieșit la plimbare ademeniți de timpul frumos de afară. De aici se văd arcuindu-se, atât pe stânga, cât și pe dreapta, podurile Senei, pe sub care trec imperturbabilele Bateaux-Mouches pline cu turiști. Ceva mai încolo, dincolo de Turnul Eiffel, e și Podul Mirabeaux. Găsim că e momentul potrivit să desfundăm sticla de vin adusă de la Chișinău, pe care am purtat-o toate aceste zile în geantă. După acele mici doze de impresionism și avangardism ingerate la Muzeul d'Orsay, vinul ne face și mai euforici...

Ne amintim (se poate altfel?) versurile lui Apollinaire:

*Subt Podul Mirabeau curge-n tăcere
Sena și dragostea mea...*

Dar și (bineînțeles!) de Paul Celan, de Gherasim Luca, de... „În Sena nimeni nu se scaldă, în Sena nu poți decât să te îneci”, zice îngândurată L. Pare o frază ludică, dar care conține mult adevăr, un adevăr tragic. „Sena, continuă ea, e un râu nebun, cu ape întunecate și involburate. Marna, un râu liniștit, cu apa limpede, pe ale cărui maluri cresc copaci și o vegetație bogată, afluentul ce se revarsă în Sena, nicidecum nu-i poate schimba caracterul...”

Veșnic aceeași, dar mereu cu alte ape, Sena este și va rămâne meridianul magnetic al poeziei și al poetilor. Un neconținut generator de poezie, viață, speranță și disperare...

* * *

Ca om al scrisului trăindu-și viața printre cărți, mă bucur să descopăr că tarabele buchiniștilor de pe cheiurile Senei n-au dispărut din peisaj. Să vezi, îmi spun cu bucurie, mai sunt și acum, în epoca internetului și e-bookului, oameni interesați de ediții rare, de incunabule și vechi „terfeloage”! Puțini, e adevărat, dar mai există... Oameni mai tineri, mai în vârstă? Nu am suficient timp acum pentru a face astfel de observații, totuși ochiul meu reține mai multe chipuri de oameni de vârstă a treia. Oricum, cartea tradițională, bătrâna, înțeleaptă „doamnă Gutenberg” supraviețuiește și în această lume tot mai interconectată, nu a biruit-o definitiv electronica...

Aș vrea să cred, așadar, că tarabele buchiniștilor de pe cheiurile Senei nu sunt doar o „reminiscență decorativă” a Parisului de altădată, ci chiar o necesitate a vieții de azi...

POEZIE

AȚALE
CĂTRE CER
DE MARIUS CHELARU

MARIUS CHELARU (N. 1961) ESTE POET, SCRITOR ROMÂN, EDITOR, JURNALIST CULTURAL. REDACTOR-ŞEF ADJUNCT LA REVISTA „CONVORBIRI LITERARE”, REDACTOR-ŞEF AL REVISTEI „POEZIA”. MEMBRU AL MAI MULTOR ASOCIAȚII PROFESIONALE NAȚIONALE (UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA, UNIUNEA ZIARIȘTILOR PROFESIONIȘTI, CLUBUL JUNIMEA DIN IAȘI, SOCIETATEA ROMÂNĂ DE HAIKU Ș.A.) ȘI INTERNAȚIONALE (WORLD HAIKU ASSOCIATION DIN JAPONIA, „HAIKU FOUNDATION” DIN SUA-CANADA, JAPAN UNIVERSAL POETS ASSOCIATION DIN KYOTO, JAPONIA). CREAȚIILE SALE SUNT TRADUSE ÎN PESTE 35 DE LIMBI; ARE VOLUME PERSONALE ÎN PESTE 20 DE LIMBI. POEME/TEXTE ALE SALE SUNT ANTOLOGATE ÎN PESTE 100 DE ANTOLOGII DE PE TOATE CONTINENTELE. PENTRU OPERA SA A PRIMIT MAI MULTE PREMII ȘI DISTINCȚII NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE.

O NOUĂ ZI, CÂNDVA

așezat
față către față cu trecutul
m-am oprit
într-o zi moștenită de la bunicul
ajunsese cu armata până în Crimeea

pe o stradă de odinioară
pavată gânduri crăpate de vreme
pe un gorgan de păcate
steagul bolșevic
cu pușca pe umăr
ochelari de culoarea morții roșii
cămașă cusută în culorile democrației originale
făcea din mână noilor generații

pe bordura unui marș sovietic
pus la păstrare cu grijă
pe țărnul de sub palatul de la Livadia
se prelingea
spre Europa de Est
moartea

m-am rezemat de o carte
cu rădăcinile pline de sânge
un pas înainte doi pași înapoi
trona pe masa unei tonete-anticariat
lângă un poster nou-nouț cu Stalin

n-am găsit pe acolo
moartea bunicului meu
nici a fraților mamaiei uciși în siberii
ori la Cotul Donului
Fântâna Albă
ori la...
ori chiar acasă
se întorseseră să semene câmpul
îi ajunsese rânjetul lui Stalin
așezat strâmb pe fețele
„alor noștri”

am întors cu spatele
ziua aceea
de pe gândurile mele

în jur
ziua de azi
plină de femei-trandafir-înflorit

răsunând a muzică de tot felul
pe lângă mine treceau
mormăind lozinci despre o nouă zi
într-un acum-cândva dintr-o lume nouă

o descriau
desprăfuită și des... și des...
oameni care pluteau fără rădăcini
dezbrăcați de trecutul bunilor lor
braț la braț cu fantomele trecutului
îmbrăcate în haina zilei de azi
frumos colorate democratic

SUFLETE UMLUTE CU FRIG

lumea
îmi zicea un dascăl bătrân
rătăcit din sat în oraș
pare
uneori
rătăcită între două amintiri
despre care nu mai vrea să știe

cărțile
sfinte sau nu
sunt re-cântărite (nu re-citite)
de analfabeți sufletește care le îmbracă în singurătate

cerul
cu îngeri cu tot
e ferecat cu lanțuri într-un sipet
cu pereți din concepte bizare

semințele urii renasc printre oameni
lacrimile sunt ucise
sufletele se umplu de frig
speranțele
îmbrăcate în negru
se preumblă într-un lung și funebru cortegiu
urmărite de priviri amputate de empatie

moartea
umbră fericită crește ca un copac de întuneric
cu rădăcinile în sufletele oamenilor
se întinde printre degetele răsfirate
prin care puternicii lumii aflați la joacă cu planeta
ne privesc rânjind

mulțimile vor să își taie rădăcinile
să usuce faptele străbunilor
apoi să le pună la presat într-o magazie a uitării
să zidească dragostea în concepte
să schimbe totul
în tristeți păraginite

iar lumea...
lumea

e uneori rătăcită
la răspântia dintre moarte și profit
unde se moare
în indiferență și tăcere

DE O VREME

de o vreme
țara mea e mai frumoasă
decât a fost vreodată

bunicii și părinții stau aliniați
cerșind la vot nu comunismul
doar ceva ce înțeleg

de cealaltă parte unii copii și nepoți
îi scuipă și-i înjură nu pentru ceva ce înțeleg
dar în numele democrației

de o vreme
idealul pentru mulți
este afară
când ajung acolo
mulți caută curaj/ să se mai uite în oglindă

de o vreme
idealul pentru cei mai în vârstă
este să aibă bani să se dregă
să moară liniștiți în casa lor fără datorii
puțini sunt cei care
mai reușesc asta

de o vreme
țara mea este liberă
dar nu mai are nimic al ei
cumpără și lumina și propriile păduri de la alții

de o vreme
istoria noastră – câtă mai e voie –
poate fi spusă la liber
unele monumente ale noastre sunt renovate
dar nu pare să mai pese nimănui

de o vreme
bisericele noastre sunt deschise pentru fiecare
dar pentru mulți
credința a ajuns ca un poster
îl afișează la vedere

de o vreme
țara mea e mai frumoasă decât a fost vreodată
copii îndopați cu e-uri

învățați după precepte ale altora
caută pe tabletă cine a fost regele ăla al nostru
ale cărui mari fapte
de ar fi cum zice manualul
au fost că avea buze senzuale?

țara mea e atât de frumoasă!

MOȘII MEI DE-AU FĂCUT RĂZBOIUL

*Moșilor mei care-au străbătut secolul trecut,
cu războaie cu tot, împreună: Vasile, zis Tioc,
Cassian și Stan zis „Monârlă”, cu nasul tăiat în
lagăr de lopata unui gardian „prieten” bolșevic*

Merge cumpănindu-și cu zgârcenie pașii
cine știe câți mai avea
urmărindu-și parcă umbra
de obosise să se mai târâie după el

Odată
crezuse că scăpase de ea
Era la Cotu Donului... ori de la Stalingrad?

Acum venea după ea alene
ținându-și ca pe-o țigară între dinți
durerile de la multe răni
cosind parcă amintirile
de-i curgeau tot mai des printre degete
foșnind a uscat
fărămate de tăișul tot mai știrb
al privirilor spre altădată

anii se grămădiseră tot mai apăsate
pe umerii lui
acoperindu-i uneori privirea dinăuntru
cu care căta înapoi
la vreo zi
cu miros
de iarbă strivită de trupul fetei pe care-o iubea
ori de sânge și glod și șuier de gloanțe
ori...
da cine mai știa ce...

câinele casei
vinovat și el de bătrânețe
îi linse de pe suflet un oftat
apoi
s-a depărtat strivindu-și sub labe schelălăitul

moșul meu a mers mai departe
cu câteva bucăți de glonț înfipte în câteva amintiri
de căutau să-i intre în voie
le-a scuipat înspre apa sângerie a amurgului fraged

oricum erau prea obosite ca să mai fie limpezi
îl așteptau ceilalți doi
îi vedea de departe
zicea el de la câțiva pași
mirat că umbrele lor șed așa de cuminte pe prispă
Nu ca a lui...

se așeză oftând lângă ei
unul îi întinse o țigară răsucită ca pe front
obicei intrat în oase

tăceau împreună cu ochii înspre trecut
de parcă împleteau din amintiri
vreo zi de pe front
ori din lagăr

din când în gând
gândul plecat din nou în Siberia
se trezea
vreunul zicea
Uite că moartea ne va găsi la soare...

când și când
ca vreo boabă de rouă crescută pe umerii zorilor
o lacrimă își făcea loc pe obrazul tăcerii
nu era nevoie să zică nimic

știau tot ce fusese de spus între ei
parcă aveau până și aceleași dureri
doar umbrele astea
of, umbrele astea erau tot mai grele între ei

AGALE CĂTRE CER

culcă curtea agale pe coasă
privind departe înăuntru
înspre trecut

câmpul se zărea ca o inimă largă
până mai departe decât departe
până dincolo de ziua aceea de demult
iarba mirosea a tinerețe

vântul îi aduna miresmele
de peste dealul de azi
în pieptul bătucit de așteptare

câteva gânduri
de le păstrase pentru când o termina de cosit
păsări speriate de vuietul vremii
s-au furișat
risipindu-se în fuioarele de lumină
rătăcite pe câmp

simțea o chemare cu glas parcă știut

deodată
câmpul era ca o apă de zile de demult
din lacrimi în care strălucesc Marii de-altădată

așezate ca niște flori cu miresme de rai
în palmele amintirilor

erau toate Maria lui
cu privirea adâncă cât toată iubirea lumii

privi adânc peste sat
lăsă coasă culcată în iarbă
să se hodinească și ea

ca o tăcere
începând să se prefacă în lumină
dinspre copilărie către totdeauna
plecă cu pași mari ca de la muncă
agale
pe jos
către cer

CĂLĂTORIE

de departe câte un sat locuit de singurătăți
curge pe lângă drum
de acum văd
păsări negre smulgându-se din carnea zilei

caii din umbre de tăceri ale înserării răzbat în calea mea

de departe
văd casele atârând ca niște lacrimi
de șoaptele serii

la ferestrele unora
crește lumina
aidoma unei flori a vieții

de pe acoperișul altora
uitate parcă de toți și de nimeni
zbucnesc câteva amintiri ruginite
păstrătoare de chipuri de demult
îmbrăcate în voaluri de zbor de timp

casele bătrânești
texte scrise cu litere pustii
locuite de singurătate
se usucă încet

flori neudate de viață
nebăgate în seamă
apăsate de penele norilor
care trec tot mai mulți și mai grei
tot mai reci
casele
mor de singurătate

strigăte întunecate mă ajung
de dincolo de uitare

pe marginea drumului
amintiri
în haine albe și negre
părăsite de proprietari

drumul curge mai departe spre oraș

REFUGIAȚII

șiruri fără istov
aidoma unor lacrimi care și-au pierdut ochii
curg nu departe prin colburile vieții

copiii
rănesc cu foamea din priviri
sufletele părinților lipsiți de putere

în spate
iadul a îmbrăcat haina războiului altora
în față
a indifferenței urii spaimei celorlalți

râu de suflete
șiruri nesfârșite de umbre
curg fără nume/ fără chip/ fără timp

urmele pașilor lor
sunt ca un gând fugar
spulberat din cartea vieții

pentru ei
viața e scara cu trepte puține și frânte

timpul le e îngrămădit cu zile aidoma
doar umbrele de alături sunt altele

am privit o vreme șirul de umbre vii
până ce
s-a schimbat știrea
cu ceva despre cursul valutar

și/ cu toții/ i-am uitat

TULBURĂTOR DE PREZENTĂ

umbra ta
a rămas la mine
culcată alături
semn de întrebare miraculos de frumos

cu palma ușoară ca un sărut
mi-acoperă inima
apărând-o din calea nopții
în culorile neistovite ale singurătății

cu litere de umbră mângâindu-mi așteptarea
îmi spune ceva în limba chemării și a disperării

picioarele i se destramă primele
pe urmă palma de pe inima mea...

lăsând biruitoare tăcerea
a zburat întreagă
luând și toată durerea de a nu fi lângă mine
călătorind
fără hotar caravană din picături de tu
tulburător de prezentă
adânc înăuntrul meu

PROZĂ

ELEFANȚII (FRAGMENT) *

de SILVIA GOTEANSCHII

Tatăl meu nu era cel mai bun tată din lume, dar era, fără îndoială, cel mai bun copil al pământului pe care trăiam. Copil mare, cu voce de șurub ruginit și palme crăpate, dar copil — cu frici învelite în bărbăție și cu mândrie lipită de frunte ca o pălărie prea mică.

Trăiam bine. Aveam pâine, cărnuri de porc și de rață, și multă frică domesticită, ca un câine legat în spatele casei. Ne obișnuisem cu ea — nu ne mai lătra, doar ofta. Se uita la noi cu ochi umezi, dar nu ne mușca.

Tata era inginer la brigada de tractoare, iar într-un sat ca al nostru, asta îl făcea aproape rege. Sau măcar vicarul lui Dumnezeu pe probleme de motorină. Avea mirosul acela de ulei ars și importanță provincială, de parcă sculele din trusa lui șopteau rugăciuni tehnice înainte de fiecare reparație. De parcă înțeleseră și ele că trăim din reparații, nu din revelații. Știa să repare orice — de la ambreiaje sfărâmate până la uși care scârțâiau a neliniște — dar nu și femeile din casă. Nu și viețile noastre mici, așezate între oale și rugăciuni, nici plânsul nostru disciplinat, cu rufele înmuiate în apă caldă și în tăceri groase care miroseau a apă stătută și loialitate.

Nu din iubire tăceam, ci din epuizare. Poate nu ne înțelegea. Sau poate doar n-a avut curajul să ne asculte vreodată până la capăt. Poate ne considera piese de schimb pe care nu le mai fabrică nimeni, și atunci ne păstra acolo, în casă, ca pe niște relicve utile — o combinație între icoane și truse de prim ajutor, în caz de avarie emoțională. Nu din iubire ne ținea — ci dintr-un fel de politețe rurală față de ce nu poate arunca. Femeile din casă — adică mama, uneori bunică și eu, într-o variantă miniaturală și potențial periculoasă — trăiam într-o tăcere cu pașaport și alibi. Deși păream foarte blânde, în ochi ni se aprindea uneori ceva ce semăna cu revolta unor găini care au învățat să pună ouă doar ca să nu fie tăiate. Tăceau și ele, găinile, dar în fiecare dimineață își încordau coama ca și cum și-ar fi pregătit un discurs pentru un guvern al pășunilor.

Tata nu întreba niciodată „Ce simți?”. Întreba, cel mult, „Ai închis lumina?”, „Unde-i cheia de la garaj?” sau „De ce trebuie să plângă lumea mereu la televizor?”. Credea că suferința are voie să existe doar dacă vine însoțită de un bon fiscal și un motiv întemeiat. Pentru el, lacrimile erau un lichid de uz personal, care trebuia consumat în intimitate, ca țuica. Nu în public, nu în fața copiilor, și sub nicio formă dimineața, căci strică ziua. Plânsul, ca și dușul, era ceva

ce făceai pe ascuns, ca să nu pară că te răsfeți. Pentru el, lacrimile erau un fel de indulgență decadentă, ca ștrudelul cu mere. Avea logica aceea de bărbat care învățase doar gramatica șurubului bine strâns și a remușcării tăcute. Gramatica exactă a celui care îți cere să taci, dar te întreabă de ce oftezi. A crescut cu ideea că băbații nu sângerează și femeile nu gândesc. Așa că ne suspecta constant de ambele.

În unele zile, îl iubeam cu o ură devotată și mută, ca pe un zeu al vremurilor, plasat greșit într-o familie care visa la poezie. În altele, mi se părea doar un om. Și poate tocmai asta era cel mai înfricoșător lucru. Pentru că oamenii greșesc, dar tații? Tații ar trebui să vină gata montați, fără lipsuri. Ca sobele de teracotă: dacă nu dau căldură, măcar să nu scoată fum.

Zâmbea foarte rar, și când o făcea, zâmbetul ăla părea că vine de la cineva care știe exact câte secunde îți trebuie ca să te simți vinovat, chiar dacă n-ai făcut nimic. Măinile lui miroseau a muncă, dar sub unghii avea urme de copilărie arsă. A mea.

Fusese singurul om care mi-a spus vreodată că n-am voie să fiu obosită înainte să învăț ce înseamnă greu. Și, în unele dimineți, mi se părea că, dacă mă uit suficient de lung la el, pot vedea în colțul gurii acel mic zâmbet de om care te-ar putea strânge de gât cu dragoste — dar nu. Pentru că e obosit. Sau pentru că îi e teamă că n-o să-i pară rău. Sau poate doar

pentru că dragostea lui era ca o unealtă ruginită — încă funcțională, dar cu margini tăioase. O dragoste ascuțită la polizorul fricii.

Cât timp tata desfăcea lucruri — motoare, certuri, tăcerile noastre — și le strângea la loc cu aceeași șurubelniță obosită, eu mă lipeam de cărți și, uneori, de Ana. Cărțile erau liniștea mea alfabetizată, cu sensuri care nu se prefăceau, Ana era un zbcium cald, previzibil, ca o febră joasă — suportabilă și cunoscută.

Prietena mea. Una dintre formele de haos pe care le acceptam, poate tocmai pentru că nu ceream nimic înapoi. Ana mirosea a gumă, a păcat și a prietenie fără chitanță. Uneori îmi lua mâna în palmă ca pe o greșală pe care o poți ierta. Ana nu voia nimic de la mine — și tocmai de-aia era imposibil să n-o iubesc. Era o formă de pace inventată pe sub bancă, între orar și cadență hormonală.

Ana era fiica unui vecin mătăhălos, murdar de unsoare, care, împreună cu alții, a săpat în curtea noastră o fântână. A venit cu lopețile lui grele, cu glumele de șanț și cu un rânjet care mirosea a alcool și a mamă bătută. Era genul de bărbat de care te temei fără să știi exact de ce — scuipa în lateral ca un metronom stricat și-și lovea genunchii când vorbea cu femeile, poate ca să nu le lovească. Ana nu-l moștenise în totalitate, doar în detalii derutante: cum își înfigea degetele în marginea mesei,

cum râdea prea tare și apoi se rușina, cum își lingea colțurile gurii chiar și când nu mânca nimic.

Într-o zi, mama a făcut marmeladă. Mare minune. A apărut în bucătărie cu o cratiță de zahăr caramelizat și-un chef de treabă suspect, ca o actriță ieftină care se străduiește prea tare. Era clar: ori se întâmplase ceva grav, ori voia să pară mai bună.

Am chemat-o pe Ana. Locuia aproape de noi, peste două case. A intrat cu pașii ei nesiguri și privirea aia de copil crescut pe marginea farfuriei. Mama i-a întins o farfurie ca și cum i-ar fi dat o diplomă.

— Mănâncă și tu niște marmeladă, Ana. Știu că voi nu aveți.

N-am putut s-o opresc. Mama avea darul ăsta de a fi „generoasă” cu exact cantitatea de venin necesară ca să-ți stea în gât. Așa făcea de fiecare dată: dădea ceva și te făcea să simți că ai furat. Acel „voi nu aveți” era semnătura ei. Caritatea mamei avea gheare. Te îmbrățișa cu o mână de umăr și îți înfigea cu cealaltă un cui în spate. Nu vedeai sângele, dar îl simțai. Așa iubea ea: cu răni mici și precise, tăceri perfide, rușini insinuate ca niște ace în piele.

Ana a început să mănânce. Una. Două. Multe. Apoi s-a lins pe degete ca o pisică leneșă și mi-a dat vestea, cu un soi de triumf deloc copilăresc:

— Aseară m-a sărutat băiatul care cântă.

A zis-o așa ca și cum mi-ar fi spus că a plouat sau că și-a rupt o unghie. Niciun fior, nicio pauză dramatică. Doar o propoziție moale, aruncată între noi ca o păpușă stricată. Mie, însă, mi-a căzut direct în stomac. Nu în inimă — inima e pentru oameni liniștiți și cuminți. La mine, tot ce doare se duce acolo, jos, unde e și foamea, și rușinea, și pofta. O crampă scurtă, grețoasă, ca după ce guști ceva stricat și totuși mai ieși o lingură, doar ca să fii sigur.

Ana s-a ridicat și a cerut o cană cu apă. Apa noastră, din fântâna noastră. Mi s-a părut nedrept. A băut-o cu ochii închiși, ca și cum o parte din mine i-ar fi alunecat pe gât, fără să știe nici ea ce anume. Pentru o secundă, mi s-a părut că mă bea pe mine. Că mă absoarbe picătură cu picătură, cu tot ce simt, cu tot ce nu spun. Iar eu nu puteam face nimic. Doar s-o privesc cum înghite liniștit ceva ce nici nu știa că ia.

Aveam doar 16 ani și simțeam că încep să put. Nu la suprafață — pe dinăuntru. De o gelozie mică, femeiască, și totuși mortală. Era prima dată când o simțeam clar: nu o supărare, nu o tristețe, ci un gând rău, rotund și tăcut, care mi se făcea cuib în piept. Un ou negru, cald, depus acolo de o

ȘTIINȚA | NOI APARIȚII

ION POP
CUM SE SCRIE UN POEM
COLECȚIA „ANTOLOGIA UNUI AUTOR”

„Ion Pop se numără printre cei mai inteligenți și exacti critici literari ai ultimelor decenii. Ca observator al poeziei contemporane și cercetător al avangardei românești, el și-a consacrat activitatea studiului atent al literaturii române. În acest context, propria sa operă poetică a rămas prea puțin vizibilă, dar nu lipsită de valoare. Criticii literari recunosc meritele sale. Al. Cistelean, expert în poezia românească contemporană, îl consideră pe Ion Pop «unul dintre poeții cei mai relevanți ai zilelor noastre» și observă că poezia sa «are o unitate de nedesfăcut» și se conturează «parcă de la sine într-o suită confesivă, tot mai accentuat centrată pe arpeggiul melancoliei existențiale». Iar Octavian Soviany

remarcă: «Critica de întâmpinare nu i-a dat importanța pe care ar fi meritat-o» și concluzionează că «a venit momentul unei lecturi mai aprofundate» a poeziei lui Ion Pop. Volumul reunește un florilegiu din poemele de referință selectate din cărțile sale de poezie, oferind cititorului o experiență lirică bogată și profundă.”

EDITURA

pasăre de pradă. Și știam că o să clocească. Că, într-o zi, ceva din mine o să zboare cu ghearele înfipite în altcineva. Și nu știam ce e mai rău — că a sărutat-o băiatul care cântă sau că a zis-o așa, fără importanță. De parcă băiatul ăla nu era și din mine. De parcă eu n-aș fi fost cea care l-a inventat, noaptea, în beznă, cu inima ghem și mâinile sub pernă. Eu l-am croit din sunete, din respirații întretăiate, din lumina slabă care pătrundea prin perdea. El era al meu, dar nu cu gura, ci cu gândul. Ana mi l-a furat fără să știe că fura. Și poate că tocmai asta m-a durut cel mai tare.

Ana s-a dus. Se îndepărta încet, cu tot ce avea al ei și tot ce-mi luase mie, cu aerul acela absent al celor care n-au furat nimic, ci doar au primit ceea ce nu li se refuză. Locuia peste două case, dar simțeam că se duce mult mai departe, într-un teritoriu interzis, unul în care nu aveam ce căuta — nu pentru că nu mi-aș fi dorit, ci pentru că acolo nu se intra cu întrebări. Era un loc cu muzică și cu buze străine, un spațiu care nu se vede, dar se simte, ca o rană sub pansament. Îmi imaginam locul acela ca pe o cameră în care intru desculță, sfioasă, și din care nu mai ies niciodată întreagă. Pereții erau moi, absorbant, făcuți din sunetele pe care le scoate cineva când respiră prea aproape de pielea ta, din oftaturi care nu spun nimic, dar cară totul.

Deși știam că buzele alea nu promiteau nimic — nu jurau iubire, fidelitate sau sfârșit fericit. Dar știau ce fac... Știau exact pe unde să meargă, cum să atingă, cum să mintă fără efort, fără cuvinte, fără rușine. Ana le gustase, le testase, le arhivease deja în memoria corpului ei ca pe un lucru banal, repetabil. Eu doar visam la ele, le desenam în gând noaptea, printre cearșafuri încrețite și neputințe. Asta era toată diferența — și tot dezastrul: ea avea dovada, eu aveam obsesia.

Dar poate că locul acela nici nu exista. Poate era doar în mintea mea, o construcție fragilă, făcută din resturi de dorințe neconsumate, din rușine amestecată cu ficțiune. Și totuși, Ana pășise acolo, cu pasul sigur, știind că poate pleca oricând. Iar eu rămăsesem cumva în prag, încremenită, cu genunchii zgâriați de prea mult stat pe jos și cu mintea încălцитă ca un ghem de ață uitat într-o cutie de pantofi vechi, acolo unde nici pisicile nu mai caută.

Un loc cu buze străine și cu muzică... O combinație care de atunci a început să mă neliniștească mai rău decât când bagi cuțitul și simți că se oprește în ceva important. De atunci, tot ce avea legătură cu sunetul mă făcea să tresar: când auzeam pe cineva cântând, întorceam privirea ca un hoț care știe că nu el a spart casa, dar poartă cheia; când un băiat îmi spunea că-i place vocea mea, simțeam un fel de vină absurdă, ca și cum aș fi ascuns ceva murdar în silabe. Și, uneori, când tăceam prea mult, începeam să simt că și tăcerea are un gust rânced — nu amar, nu dulce, ci exact ca o conservă expirată: știi că n-ar trebui s-o mai deschizi, dar o faci oricum, doar ca să vezi dacă te mai poate strica o dată.

Ana nu mai era acolo, dar muzica a rămas. Nu muzica pe care o auzi cu urechile, ci genul acela vâscos, care îți intră în oase și rămâne, o muzică fără note, făcută din gesturi care nu se mai pot lua înapoi, din atingeri despre care nu se vorbește și din acele buze care, în capul meu, continuau să se miște încet, sigur, mușcând din mine cu răbdarea leneșă, dar precisă, a unui

animal flămând care știe că n-ai unde să te ascunzi și nici nu te mai obosești să încerci.

Nu vreau să spun că în clipa aceea m-am gândit să o omor — nu direct, nu brutal, nu ca femeia aia de la știri care a ucis pentru că i-au spus niște elefanți ce să facă, nu ca în filmele de mâna a doua, unde sângele curge în jeturi artistice, țipetele sunt regizate, iar lumina albastră se aprinde ritmic, ca un ceas de urgență care nu știe să se oprească. Nu cu urlat, ci cu intenție. Cu o liniște groasă, densă, compactă, genul de liniște care nu anunță pacea, ci prelungește catastrofa, care stă nemișcată ca un animal înainte să sară — și în acea liniște, dacă cineva, un străin cu o privire prea calmă sau o voce prea caldă, mi-ar fi pus în palmă un gând periculos, nu l-aș fi aruncat, nu m-aș fi speriat, ci l-aș fi mângâiat întâi cu un fel de tandrețe periculoasă, curioasă să-i află forma, greutatea, consistența, ca pe un lucru interzis dar viu, un embrion al răului propriu.

Apoi, încet, cu acea plăcere perversă care vine din control, l-aș fi strâns în pumn, tare, fără ezitare, până mi-ar fi intrat sub piele și aș fi simțit cum pulsează acolo, ca un spin pe care nu vrei să-l scoți, nu pentru că te temi de durere, ci pentru că îți amintește că ești vie, că ai o armă invizibilă în carne, că nu ești doar victimă — și, da, ar fi început să doară, dar era o durere pură, elegantă, ordonată, una pe care o controlam complet, spre deosebire de toate celelalte care mă controlaseră până atunci.

Și în strânsoarea aceea, liniștită și feroce, aș fi ținut acel gând nu de frică să nu-l scap, ci cu aceeași poftă cu care ții în mână arma care nu doar că îți dă dreptate, dar îți oferă, pentru prima dată, o versiune a lumii în care tu ești cea care apasă pe trăgaci.

A fost prima dată când m-am întrebat, foarte încet, cu o curiozitate care mai degrabă suieră decât întreabă, dacă în mine există ceva capabil să distrugă — nu doar un vis trecător, nu doar o prietenie rătăcită printre replici slabe, ci un om întreg, cu tot ce înseamnă el: o față care ți se întipărește în retină fără să vrei, un nume pe care îl murmuri în somn și amintiri care ți se lipesc de stomac ca ceara fierbinte. Și, ciudat sau nu, m-am simțit mai vie ca niciodată — nu de la iubire, nu de la frumusețe sau vreo revelație tandră, ci de

la ideea rece și alunecoasă că aș putea, cu o ușurință tulburătoare, să șterg un om ca pe o pată de pe masă, să-l elimin fără urme, fără zgomot, fără dramă, doar cu o răceală eficientă care n-are nevoie de martori.

Pentru că poate că în fiecare dintre noi, bine pitit sub gesturile zilnice și politețea de duminică, stă ascuns un buton roșu, mic, lucios, invizibil de cele mai multe ori, dar imposibil de ignorat atunci când ți se prăbușește ceva în tine și, în loc să urlă, doar taci, privind în gol — un buton pe care, în mod obișnuit, îl ocolim ca pe un colț de masă ascuțit, dar care, în astfel de momente, când nu lumea te părăsește, ci tu însăți te uiți în oglindă și nu mai recunoști nimic, ți se arată cu o claritate înfiorătoare, ți se lipește de palmă și te provoacă, cu o blândețe perversă, să-l apeși.

Nu mi-am dorit moartea Anei — n-a fost o fantezie gotică, nu era vorba de morminte ude, crini artificiale sau bocete dramatice; era ceva mai perfid, mai rafinat: o dorință de dizolvare, de evaporare controlată, ca și cum prezența ei s-ar fi putut evapora în tăcere, ca un radio uitat într-o cameră pustie care continuă să bâzâie până i se duce bateria, o dispariție fără scandal, doar o mică rectificare de destin, o corectură mută într-un scenariu pe care mi-l imaginam doar al meu.

Nu voiam să moară, voiam doar să nu mai existe în povestea mea, să fie extrasă chirurgical din decor, să se transforme, într-un mod inexplicabil și definitiv, într-o greșeală de montaj dintr-un film pe care să nu-l mai văd niciodată.

În după-amiaza aceea, după ce Ana a plecat, am rămas singură în fața oglinzii din baie. Mirosea a oțet și a ruj de-al mamei — îl găsisem, evident, și-l folosisem, încercând să-mi desenez și eu niște buze de sărutat. Fără contur, fără precizie. Dintr-o nevoie primitivă de a mă colora. Buzele mele păreau o greșeală de tipar. Păreau o rană, dar una care voia să fie sărutată. Să fie mușcată, poate, de un băiat care cântă. Care deja o sărutase pe Ana. Da, ieșiseră strâmbe. Nu sexy-strâmbe, ci genul acela de strâmb care te face să-ți dorești o față nouă, un corp nou, o viață nouă. De preferat, până la apus.

Baia era teritoriul meu. Sanctuarul. Locul unde puteam fi cine voiam, fără întrebări, fără priviri, fără explicații. Aveam oglinda din plastic, crăpată pe margini, rujul mamei — cu miros vag de compot expirat și eșec sentimental —, deodorantul ei „de firmă”, luat din piață, și o pensetă cu care îmi ciunteam sprâncenele ca pe niște vinovații.

Acolo începea jocul. Jocul de-a femeia. Nu femeia dorită sau aleasă, ci aceea care știe că va face lucruri interzise și că se va întoarce întreagă. Sau aproape.

Am tras perdeaua dușului — un peisaj tropical sinistru, cu palmieri ce semănau cu niște oameni spânzurați — și m-am așezat pe capacul toaletei, ca pe un tron de plastic. De acolo conduceam un imperiu în care nimeni nu voia să trăiască: imperiul rușinii.

Am zâmbit strâmb și am șoptit oglinzii: — Bună. Sunt eu. Fata care n-a fost sărutată de băiatul care cântă, dar care citește poezie și are fantezii cu sânge.

Am răs. Nu de amuzament, ci cu un răs tăios, care nu cere aprobare, ci doar spațiu. Un răs de femeie-mină. Dacă m-ar fi auzit cineva, poate ar fi închis ușa încet.

Sau m-ar fi legat de pat. Aveam 16 ani. Pe hârtie, eram copil. În capul meu însă, îmi compuneam deja discursul de acceptare pentru cea mai tragică iubire nevăzută din lume. O visam noaptea. Și în vis mă săruta. Pe gură. Cu tandrețea aceea care topește păcate.

Dar dimineța... dimineța era iad. Mă trezeam cu inima în gât și o ură lichidă în stomac. Nu voiam să plâng. Voiam să o distrug pe Ana. Să-i scriu cu rujul ăla jegos pe oglindă: „Tu ai buzele, dar eu am furia”. Și, în capul meu, o țineam în lanțuri, într-un beci întunecos, ca să n-o mai las să meargă nicăieri unde eu nu pot ajunge.

Am deschis robinetul și m-am spălat pe față. Nu ca să mă răcoresc. Nici măcar ca să-mi șterg rujul penibil. Ci doar ca să văd cum curge apa. Apa noastră. Ana băuse din fântâna noastră, din curtea noastră, din pământul în care tata își băgase mâinile până la încheieturi. Poate chiar din mine. Poate a băut ce era mai bun din mine fără să știe.

Și băiatul care cântă... Ce-a fi găsit la ea? O fi fost gura? Sau doar faptul că nu eram eu?

M-am uitat din nou în oglindă. În ochii mei. Și acolo era o străină. Una care ar fi putut arde o casă întreagă pentru un sărut. Una care ar fi putut zâmbi dulce și apoi să-ți scoată ochii. Nu era frumusețe în mine, dar era foame. O nevoie de recunoaștere care sângera.

— Poate nu sunt frumoasă, mi-am zis. Dar sunt capabilă să sfidez moartea. Pot înfrunta o turmă de elefanți...

Am zâmbit. Nu cu un zâmbet dulce, nu cu unul de revistă. Ci cu zâmbetul acela de pe marginea prăpastiei, când înțelegi că nu mai ai nevoie să fii frumoasă ca să fii periculoasă. Era zâmbetul unei inimi noi, crescute din cenușa celei vechi. Zâmbetul unei femei în devenire, care nu mai vrea flori, ci vrea să vadă cum se ofilesc.

Într-o zi, tuturor le va fi frică de mine. Nu pentru ceea ce spun, ci pentru ceea ce tac. O să fiu tăcerea aceea grea, căzută în colțul camerei, când cineva pomenește un nume și privirea li se duce instinctiv în podea, de parcă acolo, între rosturi, ar putea găsi o scuză. O să fiu fraza spusă cu reținere:

— Părea cuminte...

Și-atunci va apărea o femeie din mulțime, cu buzele strânse ca un nod de rufe și ochii obosiți de lucruri pe care n-a vrut niciodată să le afle:

— Ce i-a făcut lumea, de-a ajuns așa?

Dar eu voi fi tot acolo. În baie. Cu rujul mamei în mână, ca un totem pătat. Mă voi uita în oglindă, la crăpătura din stânga-jos care-mi taie obrazul ca o cicatrice profetică, și voi răspunde:

— N-a fost lumea. Lumea n-are timp de detalii. Lumea e un tată care trăneste ușa și o mamă care-și ține gura închisă, ca să nu-i sară dinții. A fost Ana și băiatul care cântă. Și o fetiță care visa că poate fi văzută. Dar n-a fost. N-a fost văzută. N-a fost aleasă. N-a fost întrebată dacă doare.

Și ce nu e văzut nu dispăre. Se strânge în sine, ca un animal prins sub piele, și învață să nu plângă. Învață să zâmbească în timp ce mușcă perișta de dinți, în timp ce mama șoptește: „Taci, că-l enervezi”.

Iar ce crește așa... cere sânge. Nu din răzbunare. Ci ca dovadă că a existat.

*** Secvență din romanul cu același titlu, în curs de apariție la Editura ARC**

FAȚĂ | VERSO

GRIJA DE CELĂLALT – O FORMĂ A VIITORULUI
de VIORICA-ELA CARAMAN

VERONICA D. NICULESCU
O VARĂ CU ISIDOR
IAȘI, POLIROM, 2018

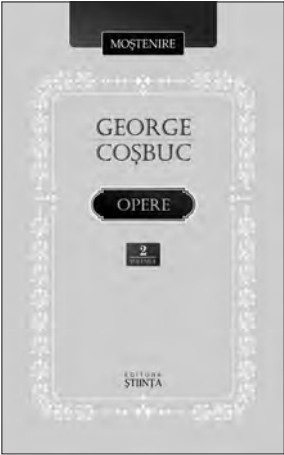
Pe de o parte, studiile mai noi despre generațiile tehnologice extreme, cele care caută inclusiv împlinirea amoroasă în carnea de pixeli, făcându-și amanți roboți, s-ar părea că defavorizează literatura preocupată de tensiunea umanului din mai multe puncte de vedere, o plăcere de procurat cu efort. Pe de altă parte, dintr-un complex thunbergian (de la Greta Thunberg) specific tinerilor, cărți precum 25 de grame de fericire (Cum îți poate schimba un pui de arici viața) (2016, 2018) de italienii Massimo Vacchetta și Antonella Tomaselli sau O vară cu Isidor (2018) și Iarna lui Isidor (2020) de Veronica D. Niculescu, toate trei apărute la Editura Polirom, și altele asemenea sunt cărți foarte bine primite în rândul juniorilor, semn extrem de îmbucurător al refugiuului necesar într-o formă de cunoaștere și autocunoaștere mai complexă decât comoda lume robotizată. Pe de o parte, recent, un psiholog puncta la RFI motivele care-i fac pe adolescenți să recurgă la prietenii cu identități artificiale: un robot este disponibil la click, nu te confruntă afectiv sau altfel niciodată, îți spune ceea ce vrei să auzi și exact atunci când ai nevoie, te ascultă foarte atent, nu omite nimic din ce îi transmiți, nu te manipulează și NU CERE NIMIC ÎN SCHIMB. (Sună alarmant prin renunțarea înconștientă sau pierderea, astfel, a reperelor realității, pentru că nu asta înseamnă cu adevărat o relație interumană, nu?!) Pe de altă parte, în contra vulnerabilității de a evita să te îngrijești de celălalt, Veronica D. Niculescu, prin cărțile sale adorate de publicul tânăr, accentuează chiar momentul de EMPATIE ȘI DĂRUIRE ca laturi ale unui construct uman complet. Este aceasta în scriitura sa chiar o formă de religie personală neafișată, o urgență existențială, dar dictată de un spirit critic insolit, declanșat să repare o lume învechită într-un defect sau care și-a găsit noi păcate. Se pare, astfel, că în substratul esteticului contemporan, după estetica urâtului, adevărata mutație modernă, dezvoltată și în postmodernism, revine osia umanistă, foarte atent articulată, pe care omul de pe marginea abisului decide să o poarte cu sine în marea călătorie spre viitor, reîncorporată temeinic în structura sa de profunzime. Or literatura vizează binele ca formă a viitorului, având vocația perpetuității dintotdeauna. Marea provocare este însă să găsim unde se ascunde acesta. Iată, așadar, conținutul romanului O vară cu Isidor, care deschide subiectul dăruirii de sine ca formă profundă de realizare umană. O fetiță de 13 ani se pomenește

singură în vacanța de vară, cu părinții ocupați la serviciu, fără frați și surori, pe care nu-i are, fără activități deosebite, mai și evitând comunicarea cu cele câteva prietene ca însoțitoare de distracții estivale. Un profil destul de universal azi. (Și când, dintr-odată, se face liniște, oare ce auzim? În cazuri fericite, cu siguranță, ceva fundamental despre noi!) Rămasă în mijlocul gândurilor proprii, Serena nu-și poate muta atenția de la o știre TV în care se anunța decesul celui mai bătrân locatar de la Zoo – un cimpanzeu pe nume Thor –, pentru remarcă finală: „Acum cel mai bătrân dintre exponatele vii este un condor care se află la Grădina Zoologică vreme de 40 de ani”. În weekendul următor, Serena vizitează Zoo Băneasa cu părinții și decide să revină singură într-o altă zi ca să-l elibereze pe Isidor, așa îl chema pe bătrânul condor, înduioșată și revoltată în același timp de remarcile otrăvite ale vizitatorilor care se tot mirau ce urât e, ce chel e, ce piele ridată are etc. Iar de aici începe o fascinantă aventură a cititorului. Cu siguranță că această carte este dedicată tinerilor, întrucât conține și la propriu o aventură de-a dreptul magică de eliberare a păsării, un gest prometeic, în fond, Serena reușind ca prin miracol să dăruiască focul vieții și al iubirii unui suflet pe care umanitatea l-a folosit în mod ingrât, condamându-l la o moarte cu picătura în captivitate. Să fii

zburătoare și să trăiești fără zbor – acesta a fost destinul pe care l-a cunoscut printre noi Isidor. E un caz real pe care se bazează cartea. Știrea despre condor are puterea unei revelații despre un prezent ca balast inertial al vieții. Marele merit al Veronicăi D. Niculescu este lupa de o sensibilitate rară și de o expresivitate retorică remarcabilă prin care un real incolor începe odată cu povestea să scânteieze oferind surprize chiar pentru o mai largă categorie de cititori, în special pentru părinții de adolescenți. (Nu de puține ori, condorul creează impresia unui amant neputincios, dar fidel, și chiar a unui amant nepermis, care-și recăștigă în a doua carte viața autonomă și pe care Serena îl iubește în secret cu grijă și dăruire, ca parte a unui traseu amoros formator, bazat pe dedicație.) Când Serena pleacă de acasă, având grijă ca părinții să nu-i observe pregătirea acestei aventuri – în sine, și o infracțiune, pentru că îl eliberează pe Isidor de la Zoo și pleacă cu el la Sinaia să-l învețe să zboare –, începe palpitul cititorului părinte, așa cum ni se poate întâmpla multora dintre noi. Însă narați, printr-o intuiție inteligentă, nu face deloc caz de emoția adulților în contextul acestei „fugi de acasă” a singurei lor fiice. Un bilețel care spunea: „Dragii mei, vă rog să nu vă speriați. Nu mi s-a întâmplat nimic. Nu am fugit în lume. Nu am fost răpită. Nu o să fac nimic rău.

Am ceva important de rezolvat. Trebuie! Mi-am luat banii de vacanță la mine, mă descurc. O să fiu foarte atentă. Vin și eu la mare peste două-trei zile” expediază această tensiune într-un plan inexistent, lăsând întreaga scenă liberă unei poezii existențiale, scrise cu o credibilitate întremătoare și cu un sens filozofic greu și important, făcut să primeze în cartea acestei aventuri. Lentila autoarei care scoate detalii revelatoare ale perspectivei condorului este una cu adevărat magică. Avem de învățat lucruri fundamentale despre umanitate. Când ajunge în casa Serenei, condorul studiază fiecare lucrușor, iar ochiul acestuia este un ochean întors înspre contradicțiile noastre: înțelegem, astfel, că putem să supunem cu o cruzime tacită și fals legitimată viața unei făpturi vii proprii aroganțe, dar în același timp ne aflăm în rafinata nevoie estetică de a mânca din farfurii cu dungă albastră... O vară cu Isidor este o aventură frumoasă, dar și un studiu antropologic sui generis din care ne alegem cu multe descoperiri importante. Iar într-un plan mai pragmatic, cea mai bună lecție a cărții pentru categoria de cititori părinți este una despre încrederea că adolescenții noștri sunt, pe de o parte, copiii care au idei trăsnite, dar, pe de altă parte, și adulții care știu deja într-un fel sau altul să ducă o aventură la capătul ei bun. O carte despre încredere în bunătate, frumusețe și zbor, indispensabilă părinților și adolescenților deopotrivă. Pentru că uneori e nevoie să ne încredem mai mult într-o sensibilitate mai vie decât a noastră și pentru că adevăratele personaje (dar și cititorii!) se nasc mai ales din legăturile revelatoare dintre generații. Substanța cutremurătoare a cărții stă în cele două figuri centrale, în fond, care cuprind o dilemă planetară. Isidor este un personaj revelator al prezentului, o ruină a conviețuirii noastre cu natura alias celălalt și o mărturie a răului pe care îl răspândește ființa umană prin simpla ei prezență în lume, o culpă a existenței noastre înconștiente și neasumate, imature și deconcertate. Iar Serena constituie forma unei resurecții a sensibilității etice, a asumării reparatorii în registrul creativ al existenței și, în ultimă instanță, virtutea reinventării in extremis a destinului uman pe ruinele aroganței congenitale, o invitație fericită a teribilismului juvenil la deplinătatea firii.

ȘTIINȚA | „MOȘTENIRE”

GEORGE COȘBUC
OPERE, I-II
EDIȚIE PREFĂȚATĂ DE ION POP

„George Coșbuc (1866–1918) este o personalitate polivalentă a literaturii și culturii clasice românești: poet, prozator, publicist, traducător. Ediția de «Opere» în două volume, cu o selecție substanțială din creația coșbuciană, reflectă, în măsura posibilităților, această polivalență și oferă o imagine reprezentativă asupra creației unui poet clasic în adevăratul înțeles al cuvântului, după cum îl caracteriza criticul literar Garabet Ibrăileanu. Volumul I conține studiul introductiv al criticului literar Ion Pop, o largă selecție din poezia cuprinsă în cărțile tipărite în timpul vieții poetului – «Balade și idile» (1893), «Fire de tort» (1896), «Ziarul unui pierde-vară» (1902) și «Cântece de vitejie» (1904) –, precum și din textele publicate în periodicele timpului. Iar Volumul II al ediției cuprinde o selecție din scrierile în proză ale autorului, apărute în timpul vieții în culegerile «Versuri și proză» (1897), «Războiul nostru pentru neatârnaire» (1899) și «Dintr-ale neamului nostru» (1903), precum și din textele risipite în periodicele timpului, mai mult de factură publicistică.”

EDITURA

LIVIU APETROAIE
SAU NU
IAȘI, JUNIMEA, 2024

VÂRFURI DE COMPAS

ÎN RĂSPĂR. SAU NU?

de LUCIA ȚURCANU

Foto de Liliana GRECU

Cel mai recent volum de poezie al lui Liviu Apetroaie, *SAU NU* (Editura Junimea, 2024), apare la mai bine de cincisprezece ani de la cartea anterioară de versuri, *Oglinda sumară* (Editura Opera Magna, 2008), fapt care te face să apreciezi sau chiar să invidiezi răbdarea, cumpătarea și, în consecință, responsabilitatea de care dă dovadă poetul în relație cu scrisul, într-o epocă marcată de graba de a publica.

Atenția sporită a lui Liviu Apetroaie pentru CUM scrie este dovedită, întâi de toate, de limbaj și de structurile morfologice din poeme. Ceea ce impresionează în primul rând în volumul *SAU NU* sunt formele gramaticale în răspăr: „mă plutesc”, „a te exista”, „mă cad”, „tomnește”, „eu nimenit”, „se artă”. Astfel de forme, răzvrătite în manieră stănesciană, se regăsesc în poeme care se apropie, prin patina de arhaicitate ce învăluie limbajul, de scrierile vechi, sibiline, pe cât de, aparent, simple, pe atât de profunde: „și mult mă cad/ pe vale de pe cruce/ pe unde pasul/ pasul duce// și iar mă cad/ doamne, unde-ajunge/ vecia întronată-n cruce” (*rondel falsat*); „când pleca-va fulgerul s-ajungă stea/ fiule spre cer mă voi cădea” (*învățătură*); „mă fuge anul cum se fuge/ ochiul orbește prin meduze// vederea ce mai priveghează/ pe respirarea ascultând o rază// tu unde ești mai știi să pui/ un oarece pe soarele gălbui// de azi sunt de simțit/ rup drumul de-a încetul/ și-o să ningă iar verbe/ ce vor smiti poetul” (*ningere*); „tomnește toamna asta/ să adune ploii/ ca-n vremea unde/ lumea ascundeam de noi// ca-n vremea unde/ numărătoare nu era/ doar clipa se-arăta și ne mira” (*tomnește timpul* – acest poem are și o notă explicativă, care îi oferă cititorului o cheie de decodare a jocului cu limbajul, neașteptat și revelator, și, în același timp, pune formele și sensurile sub semnul prezumției: „«Tomnește» poate fi citit și ca variantă regională de la «tocmește», ca și de la «a tomni» [verb de la «toamnă», adică o fi existând în româna corectă!]).

Structurile gramaticale răzvrătite din poeziile lui Liviu Apetroaie sunt, pe de o parte, un omagiu adus predecesorilor, dar și – sau întâi de toate – prietenilor, lui Emil Iordache, mai exact, traducător strălucit și rar explorator prin tainele cuvintelor, față de care autorul volumului *SAU NU* își exprimă atașamentul prin chiar motto-ul cărții: „gramatică// timpului verbele/ toatele// clipei care doarme starea/ nemișcarea// eu umbra cuvintelor/ substantivelor// (deasupra memoriei, lui Emil Iordache)”. Pe de altă parte, formele neobișnuite ale unor cuvinte sunt tocmai potrivite pentru discursul interiorizat, practicat de autor aici, ca și în celelalte cărți ale sale, pentru plonjarea în interioritățile cele mai profunde ale personajului poetic. (Octavian Soviany scrie despre „interiorizarea discursului”, asociată la Liviu Apetroaie „cu o anumită tendință spre simplitate. În această simplitate are ceva omenesc, ceva profund omenesc...”)

SAU NU este o carte a crepuscularului. „În decorul acestei poezii”, scrie Nina Corcinschi în prefața intitulată sugestiv „Asfințirile” lui Liviu Apetroaie, „înserarea are o valoare ontologică”. Totul pare să fie sub semnul umbrei sau al umbrelor. De fapt, se pot urmări două planuri ale relației cu umbra. Întâi, ar fi planul psiho-afectiv, care presupune confruntarea cu umbrele proprii interiorități, compulsive, dezolante, erozive: „ascund numerele/ umbra numerelor urlă/ să las loc de cealaltă umbră// las loc de cealaltă umbră/ care urlă umbrei/ să lasă loc de altă umbră/ doi se ascunde după trei/ și mereu întâia se vrea după a doua// prea lumină/ prea lângă soare/ numărătoare inversă/ umbre nimicitoare” (*din prea lumină*). Apoi, se conturează și planul socio-uman, bazat pe evocarea umbrelor celor dragi, ca în răvășitorul poem de maică, de un lirism profund și autentic: „printre umbre/ umblau umbre de mamă/ văz nu era să prinză sânul/ din care începea o lume/ să simtă cum îi sunt stăpânii/ și cum nu o să-i moară sânii// o mamă alerga prin timpuri/ și nu mai desena răstimpuri/

o maică desfăcea prin ea/ în totul lumea se năștea// și ea năștea/ dar îi trecea prin sine/ tot ce e-n lume// cine vine”.

Liviu Apetroaie face parte din tagma liricilor convinși. El practică un lirism contemplativ, de natură neoromantică, meditând la înțelesurile lumii („azi șlefuiesc oglinda/ s-o las în loc de lună/ ce-amarnic mă răsare/ dar înțeleg.../ sau nu// neînțeles... e restul/ mutat în denumire/ aud numai pe-o strună/ dar înțeleg/ sau nu”, sau nu), la condiția poetului („poete/ n-ai nicio lume/ nicio formă de a te exista/ tu fluieri/ așa fluieri// te aude/ nimeni”, *pravilă*), la predestinare („m-am așezat cu umbra pe-o copertă/ ca să citesc un titlu/ din lumea mea inertă// și-am deslușit ceva din hieroglifa/ aceea simplă/ ce-mi scria de clipa// în care nu voiam să mă mai las/ s-ascult un aer mistuit de glas/ oginditor în vremea unui mit”, *efigie*) și, nelipsit, la iubire („rotesc într-o mecanică absurdă/ care mă întoarce fără să ajung/ la singura gară neatinsă// respirația ta”, *linia necuprinsă*).

E și aici, oarecum, o atitudine în răspăr, pentru că acest tip de poetică se împotrivește, de fapt, tendinței generale – într-o epocă dominată de poezia notației biografiste, a defulării traumelor individuale și a subsumării acestora unor ideologii în trend, Liviu Apetroaie continuă să creadă în funcția reflexivă a poeziei, mizând pe forța sugestivă a imaginii artistice și pe impactul emoțional al muzicalității. Astfel, unele secvențe din poeme sunt construite după modelul comprimatelor metaforice, pe cât

de dense imagistic, pe atât de revelatoare: „așa se artă iubirea// trecerea noastră pe malul/ de dincolo de lacuri/ cu pași pe ape” (*resemnare*); „iar pe noapte/ toate se adunară/ într-un trandafir nesfârșit// care veghea lumea” (*îmbrăcarea naturii cu sinele*); „atât de târziu// moartea s-a refugiat/ din singurătate” (*întârziere*). Alteori, amestecul de limbaj ce dezvăluie apetența pentru neoașism și structurile prozodice ri(t)mate transformă poezia în adevărată incantație, poemele funcționând, în acest caz, ca niște descântece. Descântece de uitare, descântece de îndoială, descântece de mahnire: „mă păscuse calul și știam/ timpul terminase malul/ prin oglinda-n zare ce-o aveam/ necheza cu foame/ mânzul năzdrăvanul// negura lumină se lăsase/ tot nu știam/ că nu-mi era/ de văz// numa' raza răsărind prin cețuri/ mă-ndemna să fug spre alt privăz” (*secunda nenumită*); „maică de maică stai și stai/ că undeva mai e un rai/ dincolo de nori frumoși și albi// ca mâinile-ți liturghite/ ca sufletele tot smerite// cum sunt și eu mereu alt-eu/ tot zăbovit/ tot nesmerit// iertat de dumnezeu” (*sposedanie*).

După *Alegorii sub papirus* (Junimea, 2000), *Geometria deșertului* (Junimea, 2004) și *Oglinda sumară* (Opera Magna, 2008), volumul *SAU NU* vine să confirme încrederea fermă a lui Liviu Apetroaie în poezia care mizează pe liricitate și explozează, în egală măsură, potențele tănuite ale profunzimilor umane și ale cuvintelor. O poezie aleasă, scrisă de un poet cu o cultură aleasă.

ȘTIINȚA | „CÂMPUL DE LECTURĂ”

POEZIA LIRICĂ | ANTOLOGIE

PREFAȚĂ, SELECȚIE, CONCEPTE OPERAȚIONALE DE LUCIA ȚURCANU

„Poezia lirică este, probabil, cel mai vechi gen al literaturii, de la doina populară până la elegia cultă. Conform dicționarilor, «liricul» desemnează expresia directă a trăirilor personale, a sentimentelor intime, prin opoziție cu poezia epică sau dramatică. Pentru critici și teoreticieni ai literaturii, poezia a însemnat, mult timp, în primul rând lirică.

Antologia Luciei Țurcanu oferă o amplă panoramă a poeziei lirice românești, putând fi utilizată atât în scopuri didactice, cât și pentru lectura de plăcere. Prefața, semnată de antologatoare, include definiții și interpretări ale liricului din perspectiva unor mari gânditori și esteticieni – de la Platon, Aristotel și Horațiu până la Welles și Warren, Hugo Friedrich, Adrian Marino sau Matei Călinescu –, conturând sensul actual al noțiunii și evoluția acesteia în literatura română.

Textele selectate, ordonate cronologic, acoperă peste două secole de poezie, fiind grupate în capitole tematice precum: «Emoția ca semnificat», «Lirica reflexivă», «Lirica vizionară», «Lirica ritualurilor ludice», «Contaminarea epică», «Lirica antiliricului».

EDITURA

Foto de N. RĂILEANU

IN MEMORIAM

VLADIMIR BEȘLEAGĂ ȘI VIAȚA ACADEMICĂ (III)

INTERVIU DE NINA CORCINSCHI

Vladimir Beșleagă: Și partea a doua. Și tot așa. Și tot așa. Și tot așa a fost. Și am avut norocul că noi ne-am format într-o perioadă când aveam carte românească. Aici funcționa Librăria Drujba. Ne-am făcut biblioteci, cumpăram tot, tot. Venea presa românească, era liberă. Ani de zile a fost presa românească liberă. Venea „Scân-teia”, venea „România literară”, venea „Contemporanul”, venea „Luceafărul”. Puteai să te abonezi. Eu la Mălăiești am mormane întregi de colecții de reviste. Nu știu dacă mai sunt, dacă n-au putrezit și ce-o să fie cu ele mai departe. Eu am citit ani de zile revistele astea, știam tot ce se întâmplă în literatura română. Grigore Vieru este produsul acelei epoci. Dacă nu venea revista „Cravata roșie” sau „Arici Pogonici”, sau cutare, n-avea de unde să știe, sărmanul. El era bolnăvicios, era necăjit, așa a fost perioada asta. Și pe urmă, pe urmă s-a stopat libertatea. Dar au fost două sincope foarte puternice. A fost Plenara din septembrie '59, care a lovit, a izbit rău și despre care eu visez odată și odată cineva să se ocupe. Pentru că cei doi, Bahnaru și Cojocaru, care au scris despre Congresul din '65, despre jdanovism, au făcut un lucru mare. Eu am citit acum, nu demult, din cartea cu jdanovismul și cu cosmopolitismul, cum se spune, un articol sau două, unul a lui George Meniuc, cum își făcea el mea culpa, săracul, cum spunea el. Dar ce fulgere trăsnea acest Cana! Cum ataca, ca un pro-cursor, ca un zbîr. Deci niște lucruri colosale! Generația aceea a fost o generație extraordinar de maltratată și sacrificată, dar a rezistat și pe urmă, după perioada lui Stalin.

Nina Corcinschi: Și pe urmă ce-a mai fost?

V.B.: A mai fost așa că eu am lucrat după aceea la o redacție pentru copii, la radio. După aceea am trecut la „Cultura Moldovei”. Pe urmă, îmi veni cheful de a scrie. M-am retras, că am fost luat la armată pe trei luni de zile, la școala militară Frunze din Odesa și trecut de la artilerie, că noi făceam artileria, la arma rachetară. Timp de trei luni, ne-au trecut de la artilerie la arma rachetară. După care, eu nu am mai revenit la „Cultura”. M-am retras acasă și am început să lucrez la o carte. Care era cartea? Era experiența vieții mele din vara lui '48, când am fost cantaragiu la aria colhozului. Și s-au întâmplat multe lucruri. Și în timpul acela se îmbolnăvește mama. În timpul acela, umblu pe la doctori. Sărmana, s-a stins de cancer și eu am intrat la lucru.

N.C.: Tot la redacție?

V.B.: Tot. Arhip Cibotaru a devenit redactor-șef la „Nis-tru”, că înaintea lui era Bogdan Istru. Atunci a fost un elan fantastic al tineretului. A fost un elan al tinere-tului și Istru a simțit că trebuie să cedeze locul. Și l-a recomandat pe Arhip Cibotaru. Iar Arhip Cibotaru a făcut o redacție, l-a luat pe Damian secretar, l-a luat pe Vasilache la proză, pe Cimpoi la critică literară și pe mine nu știu la ce acolo. Și n-au trecut nici doi-trei ani și s-a produs Congresul al III-lea și Arhip Cibotaru a fost ales în conducere. Și în fruntea revistei a venit Bucov. Iar Bucov a făcut pârjol, mare pârjol. Pe timpul

lui, eu de acuma eram secretar. Și el și-a adus cimotiile lui. Aducea ilegaliști care scriau și el îi publica și le putea da bani. Le punea onorarii, dar nu onorarii așa, dar onorarii duble și triple. Și eu n-avem încotro. El îmi spunea, măta pune așa, pune-i așa și pune așa. Și când am ajuns în octombrie, spre sfârșitul anului, eu am văzut că nu mai am rezervă de bani. Înseamnă că eu o să fiu tras la răspundere. Și am avut un atac de cord și am nimerit în spital. Am fost operat în spital. Între timp, se întorsese Iacob Burghiu de la Moscova, de la scenariști sau de la regie, și a vrut să facă un film. M-a luat pe mine și pe alții și am mers de am făcut investigații prin teritoriu și am realizat un film cu Mihai Volontir. Mihai Volontir a avut rolul central. În sfârșit, pe urmă, eu, când s-a produs rebeliunea... Hai să-ți dau un detaliu. În anul '68, se ține la Moscova și la București un Congres al romaniștilor și este invi-tat Nicolae Corlăteanu de la Chișinău cu un grup mai mare de colegi. Și acolo, în cadrul acelui congres, se fac lucrări pe secțiuni și Corlăteanu este ales președin-tele Comisiei Româniștilor. Și când au auzit ăștia de la Chișinău, șefii, că el nu s-a distanțat de la româniști, că a acceptat, l-au dat afară din director și mi se pare că și din partid l-au dat. Da. Și iată, atunci eu lucram la scenariul de film. Și ce s-a întâmplat? A fost schim-bată conducerea la „Moldova-Film”. Și când noi făceam scenariul, a venit dispoziția că trebuie să-l scriem în rusă, nu românește, dar în rusă. Și noi am făcut două variante. După care eu iar am avut atac de cord. Am nimerit a doua oară în spital. Nu a fost destul. Și când am văzut eu ce se întâmplă pe lumea asta, cum e istoria asta, cât e de ingrată și cât e de tristă și de tragică... Mergeam la sanatorii și abia dacă-mi reveneam. Și țin minte că odată am avut, așa, un fel de revelație: „Gata! Noi suntem pierduți! Gata! Nu mai avem șanse de-a

ne exprima”. Pentru că gustasem un pic de libertate. Și a apărut ideea cărții *Filimon...* și am scris-o. M-am apucat și am scris-o.

N.C.: Cum ați început s-o scrieți?

V.B.: Cum am început-o? Nu știu. A fost ceva, ceva mi-raculos. Nu știu de unde, că n-a fost nici o notă, nici o schemă, nici o pregătire, nimic. De la sine, de la sine, de la sine toată durerea. Și iar am nimerit în spital. Și trei luni de zile n-am lucrat și mi-am pus scopul: ori crăp, ori îl duc la sfârșit. Romanul. Că înainte de asta au eșuat două romane. Un roman se numea *Moartea albinei*, pe care eu l-am scris din durere pentru mama mea, și al doilea, *Femeia cu buzele albe*, din care au rămas câte un început, câte un capitol. Și zic, gata, eu, dacă nu-l termin pe ăsta, sunt pierdut. Și știam că nu o să se publice. Și Bucov a fost cel care a torpilat, l-a arestat și romanul a stat optsprezece ani. Bucov. El avea colegiul lui de redacție și l-a montat pe cineva de acolo. Bucov zicea că el a citit doar până la pagina treisprezece. „Și mai mult n-am citit, pentru că asta e o carte antisovietică, antirusească, antinațională, nu știu cum”, și îi dă cuvântul colegului său, care mă face praf. Eu aveam acolo un personaj care se numea Moja. Da de unde până unde Moja? Eu aveam printre colegi, aveam băieți care trăiseră între evrei și care îmi povesteau multe lucruri despre ei. Și acela în discursul lui zice: „Dar știi dumneata că Moja ăsta e diminutivul de la Moise?” Dar eu de unde să știu? Înseamnă că, măi, tu ești anti... anti, da.

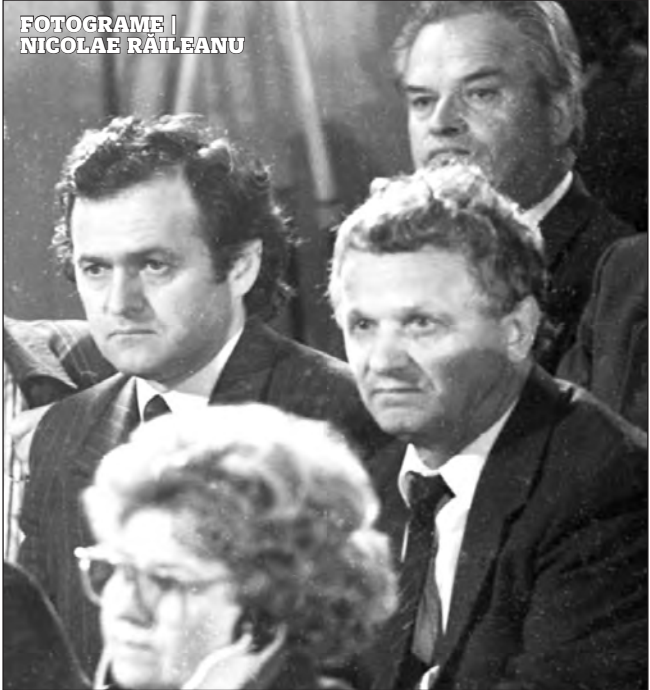
N.C.: Dar nu Haralambie Corbu v-a scris recenzia internă?

V.B.: Recenzia este, s-a păstrat, a scris-o, a scris Hara-lambie și a pus punct și gata. Nici nu s-a publicat. Gata. Deci a fost recenzia lui Haralambie Corbu, a fost discursul lui Bucov și al celui coleg montat împotriva mea. Dar ce interesant! Sunt totuși pe lume și oameni. Cum se spune? Antievrei și mai cum?

N.C.: Antisemiți.

V.B.: Auzi? Colegiul acela de redacție – îți spuneam că Bucov și-a format un colectiv de autori ilegaliști, care erau cei mai mulți evrei – îl avea și pe Samson Șleahu. Și când am ieșit eu de acolo, plouat, dezolat complet, ăsta ce face? Se dă aproape de mine și îmi spune așa, ca să n-audă alții: „Aș vrea și eu să am o carte ca asta”. Ai văzut, overeu? Ai văzut, omul de treabă? Și a fost un om de treabă și a scris lucruri interesante. Coroban l-a apreciat. Avea omenie. Deci nu e vorba de antisemitism. Aici e vorba de adevăr și de minciună. Și de-asta. Bun, uite așa, asta a fost finala, cum am plecat eu de acolo. Acuma, dacă dorești, trecem la episodul al doilea.

N.C.: Ați vorbit aproape două ore, mai bine facem o pauză.

Vladimir Beșleagă alături de Ion Hadârcă la Congresul al VIII-lea al Uniunii Scriitorilor din RSSM (septembrie 1990), care a decis separarea instituției de Uniunea Scriitorilor din URSS

POEME

PĂSĂRI SCRIJELIND
CERUL METALIC
de OXANA GHERMAN

PĂSĂRI SCRIJELIND
CERUL METALIC

un străin fumează
într-o veche zonă de calibrare
mi-e cunoscut acest șarpe de fum
din umbra împietrită a oricui
își refuză un eșec memorabil
niște figuri bărbătești curg
în jurul femeii cu stepa
incendiată-n priviri
o bătrână dibuie în geantă
vocea copilului plesnit peste gură
domnișoara de alături își dă
peste umăr dinții de lapte

stau cum a zis beckett
pe pragul de marmură
al izbucnirii în lacrimi

aceste scene încurcate
mi se întâmplă în plămâni

PÂNĂ LA CAPĂTUL ZILEI

în locul celor ratate
o mângâiere tehnică
deprinsă la un curs de masaj
cheamă altă formă de mângâiere

o bilă de plumb mi se plimbă
pe suprafața plămânilor
până irupe strănutul tău exploziv
între cuplarea și decuplarea cârnii

și sângele încet se retrage
somnia prinde în rama lui cariată
două vorbe pe jumătate rostite
niște îmbrățișări târzii
niciodată de ajuns

OBRAZUL CELĂLALT

fixează ținta și nu întoarce capul
privește lipsa care-ți taie suflarea
și nu clipi
moartea mută piese în preajmă
scoate din joc oameni
pe care îi caută brațele tale

ar putea să-ți placă
jocul ei orb
însă nu te abate

seara mustește
ți se clatină schelele pieptului
cad inocențe și încerci să le prinzi
ca pe niște albituri luate de vânt

privește cu încordare
ceea ce nu se întâmplă
nemulțumește-te
trage-ți o palmă

SCAUN ELECTRIC

o femeie între două vârste se clatină
pe banca din stație și gesticulează
își frânge mâinile apoi le dezlănțuie
iar când încearcă să se ridice
aerul o împinge în piept

mă întreb ce-și spune mușcând aerul rece
ca într-un film mut ce spune când își face umbră
cu palmele când își mângâie fața de umăr

totul scârțâie în mine și se învâрте
ca într-un carusel ruginit

AUTOAMĂGIRE

va veni toamna peste noi ca o pacoste
mă voi aduna într-un ospiciu
să pun la cale un babel pentru
punctul de vârf al lumii tale

într-un mozaic de oglinzi
le voi privi în ochi pe fiecare
câte am putut fi

ne vom zâmbi și vom face schimb de inele
până când mințile ne vor lăsa definitiv
iar brațele cramponate
vor crește spre înălțimi

ce minunată acrobație (se va mira
lumea ta tristă) câtă râvnă
în ea și cât echilibru

dar cu aceste vorbe
nu vei clinti nimic

PUNCT CRITIC

sunt nenumărate plăceri
de la care sufăr intens
dar niciuna legată de tine

tot ce n-am făcut de mult
e prins în fibrele mușchilor
e plimbat în sânge

orice priveliște
se reduce la golul răsfrânt
în lipsa atingerii

PROPULSIE

aveai trupul fierbinte și greu

mă gândeam la încrâncenare
la acte brusc întrerupte și prăbușiri
zațul din cești răspândea miros amăru
îmi atingeai cu limba lobul urechii
mă gândeam la flacăra veșnică
la cerul negru de ciori apoi la rotații
te mișcai tot mai repede și foarte exact
carnea ta se crampona de oasele mele
de parcă voia să te lepede
mă gândeam la durere și la nesaț
la axa comună când mă apăsa pe piept

mă gândeam la paralizie
la punctul terminus
la descărcări electrice
și gemeam

NU LAS MĂINILE ÎN JOS
SĂ NU-MI CADĂ INELELE

nu sunt o poetă cu sâni imenși cu forme
răscoapte nu sunt o poetă cu greutate vreau să zic
nu mi se urcă sângele în buze și n-am
ochii deloc pescăruși

nu mă avânt peste tot despletită
pe unde mă poartă cerceii

poate că nici nu sunt
o poetă

am sânge leneș aș sta zile-n șir
să fumez țigarete lungi să beau din pahare
înalte urmărind gânduri care nu ajung
până la capăt textele mele
vor muri pentru mine
oricum

PUNCT VULNERABIL

e mai neagră noaptea
fără respirația ta

GOLUL PULSÂND

seara acopăr cu trupul
locul tău rece ca pe-un rănit

e mai ușor să trăiesc fără mine
mă uit în stânga văd că lipsesc
și nu mă doare nimic

CARTEA DE ISTORIE

O CONTRIBUȚIE REMARCABILĂ:

ION GIURCĂ: „1918. UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA DE-A PURURI ȘI TOTDEAUNA”

de NICOLAE ENCIU

ION GIURCĂ
**1918. UNIREA BASARABIEI
CU ROMÂNIA DE-A PURURI
ȘI TOTDEAUNA**
CHIȘINĂU, LEXON-PRIM, 2025

În ziua istorică de 27 martie / 9 aprilie 1918, Sfatul Țării – organul suprem legislativ reprezentativ și electiv al Basarabiei, constituit prin delegarea reprezentanților partidelor politice, a păturilor sociale, a etniilor conlocuitoare etc. – a decis, „în numele poporului Basarabiei”, că „Republica Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, în baza principiului că noroadale singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mamă-sa România”¹.

Pornind de la lucrarea de popularizare a prof. Ion Nistor *Istoria Basarabiei* din 1923, în care Marea Unire din 1918 apare drept „începutul unei ere noi de prosperitate și progres pentru regiunea Moldovei dintre Prut și Nistru”², o întreagă pleiadă de istorici „de la Nistru până la Tisa” au tratat, de-a lungul celor peste 107 ani, diverse aspecte politice, social-economice, demografice, culturale ale marelui eveniment istoric produs la sfârșitul primei conflagrații mondiale, fără să se fi reușit, cu toate acestea, elaborarea unei sinteze academice care să poată fi considerată exhaustivă.

În 1929, la împlinirea a zece ani de la Marea Unire din 1918, Ștefan Ciobanu scria că mișcarea națională românească din Basarabia, din anii 1917-1918, nu-și găsisese încă o interpretare justă în literatura istorică, subliniind „nevoia de a avea o expunere

obiectivă asupra împrejurărilor în care s-a făcut unirea provinciilor românești”. Potrivit autorului, „actul firesc al reîntoarcerii Basarabiei la vatra românismului, se prezenta, de obicei, în lumina considerațiunilor de ordin personal sau național, sacrificându-se adeseori adevărul în folosul unor idei preconcepute, ca și când adevărul ar duce la o scoborâre a unui act, care este supus legilor brutale ale unei necesități istorice, ale unei dreptăți eterne”³.

Aceeași situație o constată și istoricul Al. V. Boldur în 1943, la împlinirea unui pătrar de veac de la marele eveniment din 1918. Actul Unirii, menționa Al. V. Boldur, „pe care adversarii lui nu-l pot explica, decât recurgând la denaturări ale sensului evenimentelor și văzând în tot mersul și dezvoltarea lor numai ascuțișul baionetelor române, fiind cercetat în mod obiectiv, apare acum, după un interval de timp de 25 de ani, ca un act al înțelepciunii istorice”. Analizând „mecanica forțelor” cu un rol important în mișcarea națională și socială din Basarabia anilor 1917-1918, Alexandru V. Boldur considera că este necesar să se ia în considerare toate elementele acelei mișcări: centrul politic, armata română, propaganda românească, expresiunile parlamentare de simpatie față de România, evenimentele războiului mondial, meritele personale ale unor cetățeni. Toate acestea, formând o unitate complexă, o totalitate de acțiuni condiționate reciproc, au fost necesare pentru a se ajunge la rezultatul scontat – Marea Unire din 1918⁴.

Cu toate că, inclusiv după 1989-1991, au fost publicate numeroase lucrări și culegeri de documente referitoare la momentul culminant al unității politice românești – „ora astrală” a istoriei noastre naționale –, mult mai rare sunt încercările de tratare a procesului de constituire a României întregite ca „o unitate complexă, ca o totalitate a acțiunilor condiționate reciproc” (Al. Boldur), sau prin prisma spuselor marelui istoric Nicolae Iorga, care considera că „Unirea Românească nu este legată de anume momente, ci este zbatearea sufletească neconținută a unui întreg popor, creat pentru a trăi și a rămâne în aceeași unitate neîntreruptă”.

Una dintre puținele lucrări referitoare la Unirea din 27 martie / 9 aprilie 1918 a Basarabiei cu România, elaborate în spiritul celor afirmate de istoricii Ion Nistor, Ștefan Ciobanu, Alexandru V. Boldur și Nicolae Iorga, este recentul volum al profesorului universitar dr. Ion Giurcă, *1918. Unirea Basarabiei cu România de-a pururi și totdeauna*⁵, apărut la prestigioasa Editură Lexon-Prim din Chișinău. Lansat în cadrul celei de-a VIII-a ediții a Salonului Internațional de Carte Bookfest Chișinău (3-7 septembrie 2025), volumul prof. univ. dr. Ion Giurcă se anunță a deveni o lucrare de referință în istoriografia temei privind Marea Unire din 1918.

Autorul lucrării este un reputat și erudit specialist în domeniul istoriei moderne și contemporane a românilor. Este absolvent al Academiei de Înalte Studii Militare (Uni-

versitatea Națională de Apărare „Carol I”) din București, cu specializare în domeniul doctrinelor militare, geopoliticii, geografiei militare și istoriei, având la activ circa 20 de volume de autor și coautor, 10 manuale de specialitate, peste 200 de studii și articole publicate în reviste de specialitate și în culegeri cu materialele unor manifestări științifice naționale și internaționale.

Lucrarea distinsului istoric și profesor universitar dr. Ion Giurcă a fost lansată și la Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității de Stat din Moldova (5 septembrie 2025), trezind un viu interes în rândul cadrelor didactice universitare, cercetătorilor, studenților și iubitorilor de istorie. Participanții la acea manifestare științifică și, deopotrivă, didactică și culturală – istoricii Anatol Petrencu, Igor Bercu, Ion Valer Xenofontov, Ion Negrei ș.a. – au subliniat importanța academică a lucrării profesorului Ion Giurcă, fiind de acord că volumul reprezintă o contribuție fundamentală la cercetarea istorică, fiind tratat cu rigoare și profundă erudiție un subiect esențial pentru înțelegerea și interpretarea corectă a istoriei contemporane a românilor.

Fiind prefatăată de rectorul Universității de Stat din Moldova, prof. univ. dr. Igor Șarov, lucrarea prof. Ion Giurcă are o structură complexă, urmărindu-se, consecutiv: situația politică și militară între Carpații Orientali și Nistru la începutul anului 1918, proclamarea independenței Republicii Democratice Moldovenești ca

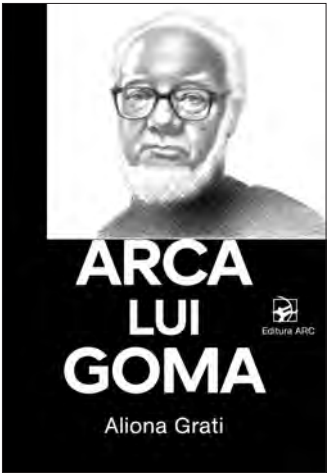
ARC: „BIBLIOTERRA” & UN VOLUM DESPRE GOMA

HANA ANDRONIKOVA
BĂTĂILE CEASULUI SOLAR*
TRADUCERE DIN CEHĂ DE H. IANCULESCU
PREFĂȚĂ DE ERIK GILK

„Titlul romanului, «Bătăile ceasului solar», trebuie interpretat /.../ și ca o metaforă a luptei interioare prin care trece un om aflat în situații grele de viață: zgomotoasă în interior, dar de neauzit în exterior, așa cum nu se aude nici ceasul solar. Viața eroilor principali este foarte agitată, dar, în același timp, armonioasă. Astfel, ceasul solar poate să reprezinte și un simbol al dragostei care dănuie în pofida unui destin nefericit, la fel cum ceasul solar arată întotdeauna ora indiferent de condițiile nefavorabile ale vremii.”

Erik GILK

ALIONA GRATI
ARCA LUI GOMA

„Viața și opera lui Paul Goma au fost, în esență, o fugă. Nu doar în sensul exilului sau al rătăcirii perpetue, ci și în accepțiunea muzicală a termenului – o desfășurare de teme reluate, dezvoltate, încrucișate și împinse cu obstinție până la limita suportabilului și, din când în când, suspendate de contrapunctul unei întoarceri spre sine. Gândul și neliniștea, bucuria revelației și umbra îndoielii, traumele și epifaniile, reflecția lucidă și mesajele subconștiente, idealurile și utopiile, visurile și visele, și, mai ales, lecțiile scriitorului pentru urmașii săi, adevărate testamente ale salvării morale – toate acestea compun sunetele unei coralități lăuntrice, care, retrăite prin mine, dau sens și coerență poveștii vieții lui Paul Goma.”

Aliona GRATI

* Volumul inaugurează o colecție de proză străină la Editura Arc – „Biblioterra”

prim pas spre Unire. Sunt prezentate structurile de conducere ale armatei române implicate în restabilirea ordinii între Prut și Nistru (Marele Cartier General, Statul Major General și Marele Stat Major român, Comandamentul Corpului 6 și 5 Armată), precum și acțiunile forțelor terestre, navale și aeriene la Est de Prut. Practic, în premieră istoriografică este urmărit și descris tranzitul spațiului dintre Prut și Nistru de către trupe germane și austro-ungare, subiectul creării și activității Comisiei mixte româno-germane de la Galați.

Cu referire la obiectul propriu-zis al lucrării, autorul expune în detaliu, inclusiv în baza unor noi documente de arhivă, momentul istoric al Unirii Basarabiei cu Vechiul Regat al României – ședința Sfatului Țării din 27 martie / 9 aprilie 1918 și adoptarea Declarației de Unire, manifestările festive de la Iași și de la Chișinău, sărbătorirea Unirii în cadrul structurilor militare, reacțiile autorităților ucrainene față de actul Unirii, precum și analizează importanța revenirii Basarabiei în spațiul românesc de cultură și civilizație, locul și rolul structurilor militare în cadrul acestui proces.

O pagină inconfundabilă și memorabilă în istoria evenimentelor de la începutul anului 1918 a fost scrisă de marile personalități ale culturii și artei românești, prezente în Basarabia în zilele în care Sfatul Țării a votat actul Unirii.

Așa cum menționează autorul volumului, una dintre cele mai reprezentative prezențe la Chișinău, în acele zile istorice, a fost Orchestra Simfonică de la Iași, constituită și condusă de marele compozitor și concertist, George Enescu⁶. Potrivit relatării ziarului „România Nouă” (5/18 aprilie 1918), „Domnul Enescu, care ne-a făcut cinstea de a ne vizita ziarul, și-a arătat nespusa bucurie pentru fericirea de a fi fost de față la proclamarea unirii Basarabiei cu România”.

Cea de-a doua personalitate a culturii românești prezentă între Prut și Nistru în iarna și primăvara anului 1918 a fost Mihail Sadoveanu, în acea perioadă redactor-șef al ziarului „România”, cât și director al Teatrului Național din Iași, care a desfășurat o amplă și laborioasă activitate pentru cunoașterea de către frații din interfluviul pruto-nistrean a valorilor românești⁷.

Compartimentul cu privire la personalitățile culturii și artei românești la Est de Prut în anul Marii Uniri este completat în mod reușit și armonios cu descrierea

expozițiilor, concertelor corale și proiecției de filme la Chișinău, în acele zile, precum și cu explicarea locului și rolului preoților în redeșteptarea sentimentului național între Prut și Nistru⁸.

Așa cum lucrarea prof. Ion Giurcă este dedicată „memoriei celor care s-au jertfit și au suferit pentru realizarea și apărarea Unirii decisă la Chișinău, atât de mult dorită de către românii din Vechiul Regat și cei din teritoriile aflate sub stăpânire străină”⁹, o parte importantă a lucrării prezentate conține analiza implicării României în spațiul dintre Prut și Nistru în anul 1918, inclusiv a implicării militare. Așa cum menționează autorul, acțiunea structurilor militare românești prezente între Prut și Nistru în cursul anului 1918 este detaliată în vederea înțelegerii complexității situațiilor cu care s-au confruntat. „Am considerat, subliniază prof. Ion Giurcă, că abordarea acestei problematice este o necesitate, mai ales în condițiile unei prezentări subiective, distorsionate și rău intenționate a istoriografiei sovietice și ruse în trecut și prezent. Chiar și istoriografia românească a evitat să prezinte detaliat aceste aspecte, din considerente politice și ideologice, până la un moment dat”.

Interpretarea autorului guvernului român din 17 ianuarie 1918 de acordare a sprijinului militar solicitat de autoritățile de la Chișinău se află într-o deplină consonanță cu spusele marelui istoric Nicolae Iorga, care considera că, „dacă armata nu ar fi realizat un cordon de baionete în jurul reprezentanților nației, dușmanii nu ar fi îngăduit să se pronunțe asupra unității naționale”¹⁰. Referindu-se la același aspect al locului și rolului prezenței militare românești între Prut și Nistru pentru realizarea Unirii decisă la Chișinău, Ion Inculeț scria: „Pentru noi, moldovenii, pentru mișcarea noastră națională, intrarea armatei române în Chișinău a fost un eveniment de primă importanță, decisiv. Elementele românești au câștigat mai mult curaj și mai multe speranțe pentru viitor”¹¹.

O ilustrare pregnantă a importanței prezenței armatei române în Basarabia la începutul anului 1918, în momentul în care se decidea soarta populației dintre Prut și Nistru, este atmosfera și starea de spirit a locuitorilor în momentul intrării trupelor române în Chișinău. Așa cum pe bună dreptate menționează prof. Ion Giurcă, intrarea trupelor Diviziei 11 Infanterie în Chișinău a fost un moment istoric, ziua de 14/27 ianuarie 1918 fiind prezentată

în presa vremii ca „o duminică frumoasă”, în zorii căreia „învierea” națională a fost aureolată de „drapelul României, ce flutură înălțător în Chișinău”, momentul principal constituindu-l defilarea trupelor Diviziei 11 Infanterie: „Înainte de a începe defilarea trupelor s-au înfățișat generalului Broșteanu domnul A. Schmidt, primarul orașului și T. Neaga. Cel dintâi a salutat oastea Română în numele orașului, iar al doilea în numele Consiliului comunal. Exprimându-și bucuria și nădejdea că în sfârșit, capitala Basarabiei ajunge la liniște, spre a putea îndrepta stările ticăloase pricinuite de sălbăticia revoluționarilor bolșevici, Armatei Române i s-au făgăduit toate înlesnirile în scopul asigurării ordinii. (...) După încheierea defilării publicul s-a «împrăștiat satisfăcut» că de acum înainte va avea liniștea și siguranța vieții. Un taraf de lăutari din România a cântat cântece populare și deodată asistența s-a prins în Hora Unirii. Un alt gazetar și-a încheiat comentariul apreciind evenimentul ca pe o minune mare pe care a săvârșit-o oștirea României Mari!”¹².

Autorul volumului menționează, pe bună dreptate, că Marea Unire nu a fost primită unanim sau uniform de întreaga populație și clasă politică din Basarabia: o parte a populației a primit știrea cu entuziasm; o altă parte, în special din rândul membrilor Sfatului Țării, cu neîncredere și cu rezerve, iar o a treia parte chiar a fost ostilă ideii de unitate românească. Tocmai din aceste considerente, lucrarea prof. univ. dr. Ion Giurcă va fi utilă chiar și celor care continuă, până în prezent, să promoveze tendențios și fals istoria unirii românilor în anul 1918.

Întemeiată pe un volum impresionant de informații documentare inedite referitoare la evenimentele derulate în spațiul dintre Prut și Nistru acum mai bine de 107 ani, valoroasa lucrare a prof. univ. dr. Ion Giurcă oferă publicului cititor o analiză echilibrată și obiectivă, caracterizată prin rigoare științifică și originalitate a interpretării procesului istoric al Unirii Basarabiei cu România în contextul complexelor procese și evenimente ale anului 1918.

NOTE:

- Декларация Сфатулуй Цэрий а Републикей Демократиче Молдовенешть // «Кувинт Молдовенеск», anul V, nr. 30 (345), 1 aprilie 1918.
- Ion I. Nistor, *Istoria Basarabiei. Scriere de popularizare*. Ed. a III-a, Institutul de Arte grafice și Editura Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1923, passim.
- Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918 / Așezământul Ion I.C. Brătianu*, Cartea Românească, București, 1929, p. VII.
- Alexandru V. Boldur, *Istoria Basarabiei*, Editura Victor Frunză, București, 1992, p. 507.
- Ion Giurcă, 1918. *Unirea Basarabiei cu România de-a pururi și totdeauna: aspecte politice, economice, culturale și militare*, Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2025, 623 p.
- Ibidem*, p. 303-310.
- Ibidem*, p. 311-314.
- Ibidem*, p. 314-338.
- Ibidem*, p. 21-22.
- Ibidem*, p. 21.
- Ibidem*.
- Ibidem*, p. 109-112.

FIRUL CU PLUMB

DOINA POSTOLACHI (1979-2023)

DISTANȚELE SE MĂSÔARĂ ÎN TIMP

Dar dacă am măsura timpul în cuvinte, poate că distanțele s-ar scurta.

Cuvintele sunt ca pașii.

Cu cât mai aproape, Cu atât sunt mai puține.

SEMNALE

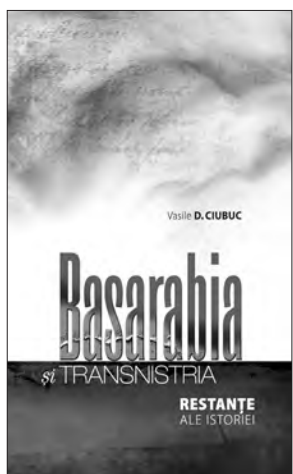

LEO BUTNARU
SIMFONIA ASFALTULUI
(ESEURI, POEZII PENTRU COPII)
CHIȘINĂU, EPIGRAF, 2024

LEO BUTNARU
SISTEMUL DE UMBRE
(PROZĂ, YES-EURI)
CLUJ-NAPOCA, LIMES, 2025

ȘTIINȚA | NOI APARIȚII

VASILE D. CIUBUC BASARABIA ȘI TRANSNISTRIA. RESTANȚE ALE ISTORIEI

„Volumul aduce în prim-plan adevărurile ascunse și frânturile de destin ale spațiului românesc de la răsărit de Prut. Printr-o serie de articole, editoriale și studii documentate, autorul reconstituie contextul istoric și geopolitic care a condus la desprinderea Basarabiei și la formarea identității «moldovenești» ca instrument politic al imperiilor. Analizând relațiile româno-sovietice, rolul României în cel de Al Doilea Război Mondial, statutul Transnistriei și drep-

turile autohtonilor din stânga Nistrului, Vasile D. Ciubuc oferă o perspectivă lucidă asupra «restanțelor» procesului de realizare a unității naționale. Lucrarea se citește ca o pledoarie pentru adevăr istoric și demnitate națională.”

EDITURA

PLURALIA TANTUM

Foto de Nicolae RĂILEANU

LEO BUTNARU:

JURNAL IN MARGINILE ISTORIEI LITERARE LXII

24.IV.1977

Pe când învățam în primele clase, în școli erau foarte multe ierbare. Făceam excursii, cu învățătorul V. Cernoleu, în pădurea Rădenilor, trecând Răutul la Vadul-Leca. Astăzi însă, am impresia că a cam dispărut obiceiul de-a scoate elevii la adunat și clasificat plante.

9.V.1977

Judecata ideologizată, politizată a majorității muncitorilor și a unei părți a intelectualității are deasupra ei un strat de unt sau o felie de salam, sau câteva bancnote. Și, sub această dulce „povară”, se dormitează....

Citesc la Fühmann despre potlogăriile lingvistice revărsate pe străzi și-mi amintesc de o glumă f. proastă, pe care o făcuse un coleg într-o seară, pe când eram studenți la muncile câmpului. Propusese: „Hai să vorbim despre curve”. „Hai”, se învoi naivul de Mor. „Ce mai face mă-ta?” chicoti primul, Gorincioi. Ce mamă de bătaie se mai porni!

La Franz Fühmann: „Calificativul «rusesc» amenință – din motive demne de respect – să treacă în «sovietic», cu toate că ele nu sunt nici pe departe sinonime. «Dreptul sovietic», «diplomația sovietică», «etica sovietică» – acestea corespund unui conținut. Însă a spune «coniac sovietic» e pur și simplu o ineptie, pentru că cei cunoscători deosebesc doar coniacurile gruzine și armenesti... Odată, la Leipzig, am citit despre «adevărata bucătărie sovietică», astfel patronul restaurantului anulând câteva sute de popoare” (*Douăzeci și două de zile sau o jumătate de viață*).

„A folosi zi de zi, curent, cuvintele care țin de sfera tabuului înseamnă să grăbim inflația lingvistică. Nimic mai mult. Probabil, sfera sexuală e singura în care s-au mai păstrat cuvinte «șterse», menite pentru situații excepționale, pentru ceea ce ne excită, încântă, îngrozește, vrăjește, cutremură, șochează, ne scoate din minți. Aceste cuvinte ar trebui păstrate doar pentru astfel de semnificații și să le folosim doar în cazurile când este imposibil să le înlocuim cu altele. Nechibzuita devalorizare prin utilizare excesivă a acestor cuvinte vădește o atitudine mai generală față de limbă, în care apare o aberantă utilizare a cuvintelor «grandios», «incredibil», «clipă istorică» ș.a.”

Din Fühmann, ca și din alți autori, extrag doar ideile care m-au preocupat/ mă preocupă și pe mine, unele dintre ele, într-un mod al meu, le-am și notat undeva (cele despre condiția peisajului, denumirile plantelor, arborilor – cu aceasta din urmă, în baza concluziilor la care am ajuns după călătoria în Crimeea, nu sunt totalmente de acord; tema urbană în poezie, despre care am notat ceva în jurnal, pe care am abordat-o chiar în propriile mele metafore; de asemenea, terminologia dubioasă legată de epitetul „sovietic”-„rusesc” ține și ea de frământările mele... Apoi, alte idei pe care le intuiau și eu, însă căroră încă nu le-am găsit formulările adecvate; cele spuse de Fühmann și transcrise aici vor constitui impulsuri pentru meditațiile mele de viitor, se vor constitui în argumente și elemente de polemică.

14.V.1977

Cernăuțeanul Simion Gociu îmi povesti un caz de la o petrecere bucovineană. Dânșii, mai tineri, studenți, după câteva păhărele o dădură în materii înalte. Și trec cu ideile și pe la un comesean, un bade retras, tăcut, dar demn în ale sale. Acest bade sau moșulică este întrebat, ușor în derădere, ce crede dumnealui despre „metamorfazele iminente ale gândirii, dialectica raționamentelor axiologice și, în genere, despre metafizică”. Omuleanul stă cât stă pe gânduri, apoi, sorbind puțin din țuică, zice: „S-a face, s-a face el și asta”.

Unii dintre scriitorii noștri, tineri sau relativ tineri, citesc foarte puțin. E de înțeles din cele scrise și... nescrise de ei, din cele vorbite. Cum ar fi Ș., S., Gr., E. ș.a. Apoi, mai bătrânii Bol., Burl. Se zice că n-au nici biblioteci personale. Este imposibil să te angajezi în discuție cu ei. Reduc totul la banalități, băutură, versuri mucegăite etc.

Iar unii dintre cei care nici barem din greșeală n-ar spune o idee cât de cât demnă de atenție sunt incluși în colegiile de redacție ale diferitor publicații.

Trei ghicitori, ca niște mirodenii: „Ce apă este-n lume fără nisip?” (Lacrima); „Ce fuge mereu la vale și-și lasă mațele-n cale?” (Acul cu ața); „Ce trece prin vamă și nu se bagă-n seamă?” (Vântul).

Din versurile folclorice: „La Stăncuța sprâncenată/ Joacă hora încheiată,/ Curge lumea fermecată”; „Te lasă, te lasă,/ Salcie pletoasă./ Să te-apuc cum mâna./ Să-mpletesc cununa,/ S-o port totdeauna”.

Cehov, din *Lecturi*: „Ochișorii lui sașii alergau neliniștiți în orbite și, se părea, aștepta ajutor din partea obiectelor ce-l înconjurau”.

17.V.1977

Trăim într-un timp și pe un pământ unde este considerată drept mare producătoare de plăcere operația de castrare a umorului; lichidarea „organelor” lui în instanțe sus-puse.

Am citit Acasă. Matcovschi se joacă în rime ca în bumbi tociți de-atâta joc.

28.V.1977

Luciano Anceschi, *Metodologia Noului*, în: Cornel Mihai Ionescu, *Generația lui Neptun* (Grupul '63), B., 1967.

Se pare că epoca epigonilor și a primelor inovații s-a încheiat. Ceea ce nu prea există la noi – condiția unei convergențe coerente a artelor într-o ascensiune comună; o cercetare estetică, teoretică în stare să stimuleze, să înțeleagă și să „domine” Noul.

Ideile sunt și ele opere. Reprezintă o operă și faptul de-a fi creat o atmosferă culturală reînnoită. De bună seama, este vorba de generații mai tinere la care spiritul critic se vădește foarte puternic.

Ruptura cu arhaisme, cu perimatul subliniază faptul că e vorba de un nou fel de sensibilitate, de un nou sistem de referințe și că atmosfera culturală de astăzi e foarte deosebită de cea dintre cele două războaie mondiale. Și că, dacă vrem cu adevărat să fim prezenți, trebuie să reînnoim instrumentarul, punctele de referință și, din interior, motivațiile lor.

Un timp comun întrunește mulți și diferiți scriitori. Din fericire, nu există totuși primejdia monotoniei, înțepenirii abstracte, a dogmatismului.

Necesitatea unor noi parametri, criterii, instituții, deschideri. Traumele sunt inevitabile chiar și în viața culturii. Într-adevăr, este încă foarte departe lumea în care poezia ar putea deveni pâinea și roua oamenilor.

După Baudelaire, cel puțin se știe că autorii valoroși ai unei epoci nu mai sunt cei care scriu poezie pentru un timp inexistent și folosesc această poezie pentru a condamna poezia care se scrie; și nici autorii care privesc spre un trecut pe atât de fericit în aparență, pe cât de glacial, depărtat și iluzoriu în realitate și care își

fac din acest idol o măsură nepotrivită pentru a aprecia o existență vie, pentru un refuz care fusese scris chiar înaintea lecturii. Poetul autentic al timpului respectiv trăiește în situații concrete, le oferă sens cel puțin în măsura în care primește un sens și rămâne, în cele din urmă, un simbol dificil al anilor. Niciodată n-a fost ușor și simplu să citești poeziile noi. Trebuie să te modifice și tu, să te instruiesti, să accepți anumite convenții, să pătrunzi în mișcarea vie a unor operațiuni foarte delicate.

Angelo Guglielmi, *Avangardă și experimentalism* (tot acolo). Ideea că, în situația culturală actuală („Fă ce vrei!”), în Italia nu există temeuri pentru reluarea unei mișcări de avangardă. (Ce porți ar avea ea să deschidă, când toate sunt vraște?)

Experimentalismul este stilul culturii contemporane, forma ei cea mai firească și mai sinceră.

În fața unei disponibilități atât de mari vizavi de trecut, vom fi tentați să rămânem scandalizați și să nutrim bănuiala de superficialitate, dacă n-am ști că acele „re-pescuirii” nu înseamnă reluări de stil, ci recuperări de materiale ce vor fi utilizate ca instrumente în noi experiențe expresive.

Înainte de toate, diferă atitudinea psihologică pe care fiecare dintre noi o adoptă față de trecut.

Benjamin: „Rivalitățile personale dintre poeți sunt, de bună seamă, străvechi. Dar aici este vorba tocmai de transpunerea acestor rivalități în sfera circulației pe piața publică. Este vorba să cucerești această piață și nu de protecția unui principe”.

Lamberto Pignotti: natura nu mai opune rezistență – până și copacii au devenit scheme ideologice.

Critica italiană: „mici monștri îmbătați de citate”.

Literatura care începe cu Dante și Petrarca începe rău; rău pentru acei care vin după, bineînțeles.

29.V.1977

La Uniunea Scriitorilor – totalurile anului literar '76. Ce-a fost, cum a fost? În loc de răspuns, în memorie îmi vine o constatare a lui Ov. Crohmălniceanu, conform căreia toate planurile literare încep cu un oftat. Al nostru s-a și încheiat cu o mulțime de „Of”-uri.

4.VI.1977

Recitit *Viața lui Ștefan cel Mare* de Sadoveanu. „Țara Moldovei se cuprindea atunci de la Pocuția în lungul Carpaților până la Dunăre, Mare și Nistru, ocol de 222 de mile geografice sau 274 de ceasuri cu piciorul de jur împrejur”.

Din cetățile Nistrului, străjerii domnești se uitau în pustia tătarilor.

„Păcătoasa fire a oamenilor îndeobște și a pământurilor de la noi îndeosebi atâță la desfătarea răului atunci când trupul se lăfăiește în huzur, iar înțelepciunea nu se vădește decât la sfârșitul nenorocirilor”.

Trupurile umane n-au toate aceeași chimie și același destin.

„Dar mai ales fudulia și semeția le avea de maică și soră.”

ADUNAREA GENERALĂ A UNIUNII Scriitorilor din Moldova

La 5 septembrie 2025, a avut loc Adunarea Generală a A.O. „Uniunea Scriitorilor din Moldova” (USM). Lucrările Adunării Generale au fost deschise de către Teo Chiriac, președintele USM, care a salutat scriitorii prezenți și a propus un moment de reculegere în memoria membrilor trecuți la cele veșnice în perioada septembrie 2021 – august 2025.

Președintele Consiliului USM, Val Butnaru, a anunțat numărul membrilor înregistrați la Adunarea Generală și a constatat întrunirea cvorumului necesar pentru desfășurarea Adunării. În continuare, prin vot deschis, scriitorul Ivan Pilchin a fost ales președinte al Adunării Generale. De asemenea, secretarul ședinței a fost desemnată doamna Ana Ciumac și s-a constituit Comisia de numărare și validare a voturilor, alcătuită din 5 membri: Vitalie Ciobanu (președinte), Oxana Gherman, Marcela Mardare, Igor Nagacevski și Mihaela Perciun.

Adunarea Generală a aprobat ordinea de zi, care a inclus modificarea și completarea Statutului USM, prezentarea raportului de activitate al președintelui USM pentru perioada septembrie 2021 – august 2025, prezentarea raportului Comisiei de cenzori, dezbateri, prezentarea programelor candidaților la funcția de președinte al USM, alegerea președintelui, a Consiliului și a Comisiei de cenzori.

Raportul de activitate al Uniunii Scriitorilor din Moldova pentru perioada 2021-2025 a fost prezentat de Teo Chiriac. Raportul Comisiei de cenzori a fost prezentat de Dumitru Apetri. Ambele rapoarte au fost supuse dezbaterilor și apoi votului Adunării Generale.

Candidații la funcția de președinte al Uniunii Scriitorilor – Vlad Grecu, Traian Vasilcău și Teo Chiriac – și-au prezentat programele, conform ordinii stabilite, urmate de dezbateri. Votul pentru alegerea președintelui USM, a Consiliului și a Comisiei de cenzori s-a desfășurat conform procedurii statutare, sub supravegherea Comisiei de numărare și validare.

În urma numărării voturilor, Comisia de validare a anunțat rezultatele scrutinului, confirmate prin procesul-verbal anexat la documentele oficiale ale Adunării Generale. Președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova a fost reales Teo Chiriac. În Consiliul USM au fost aleși: Ion Anton, Alexandru Burlacu, Val Butnaru, Mihai Cimpoi, Vitalie Ciobanu, Mircea V. Ciobanu, Ion Hadârcă, Nicolae Leahu, Nicolae Negru, Claudia Partole, Ivan Pilchin, Vitalie Răileanu, Nicolae Rusu, Arcadie Suceveanu, Traian Vasilcău. În Comisia de cenzori au fost aleși: Liviu Belâi, Ion Chiriac, Marcela Mardare, Diana Sava-Daranuța, Ianoș Țurcanu.

De asemenea, în cadrul Adunării Generale, cu majoritatea voturilor, a fost aprobat „Apelul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova pentru continuitatea parcursului proeuropean după alegerile parlamentare din 28 septembrie 2025”, prezentat de Vitalie Ciobanu.

După anunțarea rezultatelor votării și discursul de mulțumire al lui Teo Chiriac, președintele reales al USM, Adunarea Generală a fost declarată închisă de către președintele ședinței.

Ivan PILCHIN

Foto: Dragoș COJOCARU

Secvență de la Adunarea Generală

PROFESIONISM ȘI MERITOCRAȚIE SAU... FILĂNTROPIE ?

de NICOLAE LEAHU

FRAGMENTE DINTR-UN DISCURS MEMORABIL ROSTIT LA ADUNAREA GENERALĂ

/.../

Nu am exultat nici atunci când m-am uitat punctual pe programe. Spre deosebire de dl Teo Chiriac, angajat, cum îl știm, în activități moderate, domnii Grecu și Vasilcău își propun obiective care tind să transforme Uniunea într-un organism filantropic sau de... asistență socială complexă. De pildă: să nu uite să scrie felicitări; să pună-n plicuri sume... „simbolice”. De ce să le mai pună, dacă-s numai... *simbolice*: ca să avem doar ce ironiza... aici și acum??? În definitiv: să redacteze și să împartă... diplome aniversare... „începînd cu vârsta de 70 de ani”. Cu alte cuvinte, dacă ajungi patriarh, ai și o diplomă garantată, de la Uniune! În privința mea, domnilor eventuali președinți, rog să fiți liniștiți: felicitările se câștigă fără vreun titlu de obligativitate; sumele... simbolice... n-ajung nici pentru tranchilizante, dar nici pentru anabolice; iar diplomele deja încep să mă scoată din casă...

Un alt lucru care m-a nedumerit în programul dlui Grecu, dar el există, implicit, și în filozofia administrativă virtuală a dlui Vasilcău, este verbul „a selecta”. Dumnealor cred că echipele de triere pe care le vor crea chiar Domniile lor vor instaura echitatea în Univers. Nu, stimați colegi, nu aceasta-i calea pe care trebuie să meargă Uniunea Scriitorilor, încercând să creeze un fel de EGALITARISM inexistent în natură: să-i publice PE TOȚI, în țară și peste hotare; SĂ SELECTEZE texte pentru ecranizări și să le promoveze; SĂ-AN-TOLOGHEZE, iarăși pe toți, la milimetru etc., etc. Cu alte cuvinte, domnii Grecu și Vasilcău ne propun niște programe de... CARTELARE, adică de mulțumire a TUTUROR membrilor Uniunii, ca în colhoz (dacă se dă siloz, atunci să se împartă... egal, chiar și celor care nu țin animale), independent de faptul că norma unei organizații de creatori cum ar trebuie să fie și a noastră este apărarea drepturilor fundamentale ale profesioniștilor scrisului, stimularea competitivității și a performanței intelectuale și artistice. În acest sens, este adevărat, n-ar strica să funcționeze criteriile. De pildă, subsemnatul, care n-a participat la concursurile pentru burse, de altădată, ale Uniunii, a observat totuși că s-au acordat burse din... milă, dar și dintr-un fel de complezență, pentru că... mai nimic din ceea ce publicaseră anterior unii candidați și câștigători de bursă nu-i califica să beneficieze prioritar de sprijinul breslei.

Doamnelor și domnilor, dacă am fi o organizație de construcție a podurilor, i-am stipendia și pe cei care, de regulă, fac poduri care se dărâmă? NU. Ei bine, dacă este vorba de „Nu!”, atunci s-o lăsăm mai moale cu egalitarismul în această accepție bolșevică, adică... fățarnică! Știți doar că bolșevicii împărțeau proletarilor totul „egal”, în timp ce ei se aprovizionau de la magazine specializate (pentru... inegali, bineînțeles!). Stimați colegi, este timpul SĂ CREDEM ȘI-N VALOARE SAU COMPETIȚIE, NU NUMAI ÎN POMENI! Pentru că... ce pretenții pot avea marii creatori care suntem și care nu întrunesc niciodată nici sufragiul publicului, nici aprecierile criticii, nici înțelegerea redacțiilor de reviste, nici bunăvoința juriilor, oricare ar fi și oricâte ar fi ele??? Pretenții știute: să împărțim egal, ca să ajungă pentru toți: maioneză, scrumbie,

cvas, varză și ce mai cumpăram noi stînd la rînduri kilometrice în perioada lăudată de Voronin și... dodonii săi... șorizați?!

/.../

Stimați colegi, ca să fim luați în serios în societate, ar trebui să transformăm Uniunea Scriitorilor într-un loc unde ar vrea să vină nu numai tinerii scriitori, dar și elevii, studenții, adică cei pe care urmează să-i câștigăm de partea noastră într-un binele limbii și al literaturii române. Colega noastră Maria Șleahțișchi a arătat, la Muzeul Național al Literaturii Române, că și fără fonduri mari se poate face ceva pentru literatură; colegul nostru Dumitru Crudu păstorește de ani de zile mai multe grupuri de tineri autori. S-ar putea ca produsele lor să nu ne intereseze, dar nu putem să nu remarcăm că Dumitru Crudu chiar face ceva fără să-și revendice vreo felie de... buget; alți colegi, mai tineri, ca Maria Ivanov, editează reviste, organizează tabere de creație, iarăși, cu fonduri modeste, câștigate prin participări la proiecte, angajând însă imense energii tinerești! Dar NOI, cei de față, chiar să nu putem avea la Uniune un cenenclu în care să ne spunem pe șleau ceea ce credem despre operele... noastre? Să nu putem invita un coleg să țină un recital, pentru ca publicul interesat să redescopere poezia sau proza adevărată? Adevărată, stimați colegi, nu... cu talentul... egal împărțit conform listei membrilor Uniunii! Pentru că... altfel... nimeni în lumea aceasta nu mai are timp de pierdut cu mimiciile literare, plastice, cinematografice etc., dar nici cu smiorcăiala că neconținut cineva i-ar sufla premiile de sub nas...

/.../

Tot așa stau lucrurile și în ceea ce privește „Revista literară”, editată de Uniunea Scriitorilor! O vreme am lăsat, cu toții, săptămânalul „Literatura și arta” să-și piardă rangul intelectual, pe care îl dobândise în condiții revoluționare, iar apoi sărim iute la gâtul „Revistei literare” pe motiv că nu-i publică – iarăși – PE TOȚI! Domnilor, putem schimba redacția în întregime, dacă aceasta este vrerea și puterea Adunării Generale, dar nu putem schimba criteriul estetic! Oricât de mult m-ar irita și pe mine unele texte, inserate mai degrabă prin bortă de șoarece sau prin... repartitie egalitaristă, „Revista literară” are, totuși, o condiție elevată și Adunarea Generală USM trebuie să susțină politica literară a publicației. Mai spun, ca fost redactor al unei reviste, că în această sală nu sunt mai mult de doi-trei oameni, pe care aș fi refuzat să-i public. Și știți de ce-s atât de puțini? Pentru că, iertată fie-mi lipsa de modestie, revista „Semn” avea un standard, iar acesta, nefiind unul oarecare, descuraja de la poartă dilentantismul, dar și eventualul elan de a ajunge oricum la cele mai consistente onorarii care s-au plătit în perioada postcomunistă în republica basarabeană a literelor.

Prin urmare, stimați colegi, ne-am adunat astăzi aici nu ca să distrugem bruma noastră de coeziune profesională, la fel cum nu ne-am adunat ca să punem capac unei reviste bune, ci ca să ne întrebăm cu adevărat ce am avea de făcut pentru ca Uniunea Scriitorilor să dea exemplul celei mai meritocratice instituții din această încă prea tristă parte de lume.

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

CUCERIREA PĂCII

de STELLA GHERVAS

STELLA GHERVAS ESTE UN ISTORIC EUROPEAN DE ORIGINE BASARABEANĂ. A ABSOLVIT FACULTATEA DE FILOZOFIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE A UNIVERSITĂȚII DIN SANKT PETERSBURG (1992); DOCTOR ÎN ISTORIE AL UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI (2001); DOCTOR ÎN STUDII EUROPENE AL UNIVERSITĂȚII DIN GENEVA (2002). A FOST PROFESOR INVITAT LA UNIVERSITATEA DIN CHICAGO ȘI LA INSITUT D'ÉTUDES AVANCÉES DIN PARIS, DIRECTOR DE STUDII LA MAISON DES SCIENCES DE L'HOMME DIN PARIS, CONFERENȚIAR LA UNIVERSITATEA DIN GENEVA, PROFESOR DE ISTORIE LA UNIVERSITATEA DIN NEWCASTLE, REGATUL UNIT. ÎN PREZENT, STELLA GHERVAS ESTE PROFESOR DE ISTORIE LA RENUMITA UNIVERSITATE DIN CALIFORNIA, LOS ANGELES (UCLA), UNDE DEȚINE CATEDRA „EUGEN WEBER” DE ISTORIE MODERNĂ A EUROPEI. **AUTOAREA A OBTINUT NUMEROASE DISTINCȚII:** PREMIUL „GUIZOT” AL ACADEMIEI FRANCEZE (2009), PREMIUL „ALEXANDRU D. XENOPOL” AL ACADEMIEI ROMÂNE (2010), PREMIUL „LAURA SHANNON” AL UNIVERSITĂȚII NOTRE DAME, STATELE UNITE (2023) Ș.A.

MAI JOS, PUBLICĂM UN FRAGMENT DIN CARTEA DOMNIEI SALE „CUCERIREA PĂCII. DE LA ILUMINISM LA UNIUNEA EUROPEANĂ”, ÎN CURS DE APARIȚIE LA EDITURA CARTIER.

Această carte urmărește istoria – de la începutul secolului al XVIII-lea până în zilele noastre – a unei întrebări profunde și tulburătoare: *Cum putem să prevenim războaiele viitoare, garantând în același timp libertățile tuturor statelor?* Formularea întrebării în acești termeni implică și acceptarea faptului că războiul a făcut întotdeauna parte din viață și că s-ar putea să fim nevoiți să îl acceptăm din nou, în viitor. Asta nu înseamnă însă că este și o condiție dezirabilă. Statele europene au elaborat progresiv o doctrină care nu numai că respingea ipoteza că războiul era inevitabil, dar au ajuns să considere credința în inevitabilitatea războiului drept o profeție care se autoîmplinește.

Această doctrină afirma că o configurație internațională în care toate marile puteri erau convinse că armatele puternice permanente mobilizate erau condiția pentru pace și libertate nu ar fi putut exista niciodată într-o stare de pace adevărată, ci ar fi fost, în cel mai bun caz, într-o stare de armistițiu armat, cu riscul permanent de a relua cercul vicios al cursei înarmărilor, care ar fi putut degenera într-un alt conflict, în distrugere și pauperizare generală. Această teorie îndrăzneată, născută la începutul secolului al XVIII-lea, avea ca denumire inițială *pax perpetua*, sau *pace perpetuă* /.../. Speranța de a instaura pacea prin solidaritate politică în Europa a continuat să se manifeste ca un afluient timid, curgând neabătut de-a lungul secolelor, sau ca o mamă „stearpă, dar inepuizabilă, dând naștere la lumi infinite”. Asta nu înseamnă că această teorie a fost imediat sau general acceptată; dimpotrivă, promotorii păcii perpetue au fost adesea ridiculizați, denigrați și învinși. Imperiile coloniale moderne ale Europei și-au impus cu rigurozitate doctrinele militare în teritoriile coloniale, adesea cu un „succes” înfricoșător.

Astfel, ne confruntăm cu paradoxul evident că un continent care a dat naștere unei concepții moderate despre pace și a ajuns să respingă orice imperiu în Europa a fost, în același timp, centrul imperiilor coloniale care au cotropit fără milă lumea timp de 500 de ani. Totuși, această istorie a păcii din ultimele trei secole relevă lungul proces de conștientizare a faptului că pacea și libertatea erau realizabile în Europa; într-adevăr, ele au fost realizate în cea mai mare parte a continentului, cel puțin pentru o perioadă. În plus, mijloacele prin care mulți europeni au rezistat

opresiunii imperiale în prima jumătate a secolului al XX-lea au favorizat conștientizarea pe scară largă a faptului că actele de cucerire și de suprimare a noneuropenilor constituiau, de asemenea, crime împotriva umanității – moment în care opinia publică și-a retras sprijinul pentru războaiele împotriva independenței și a lăsat guvernele naționale fără altă opțiune decât să reducă și ultimele bugete modeste alocate inițiativelor coloniale.

Această carte examinează cinci momente, fiecare cu spiritul său propriu, care au avut loc la scurt timp după marile tulburări geopolitice din istoria Europei și care au fost marcate de amenințarea iminentă a unui imperiu paneuropean: încercarea lui Ludovic XIV de a obține hegemonia europeană (1701-1714); Napoleon și Imperiul Francez (1799-1815); Imperiile germane în Primul Război Mondial (1914-1918) și în Al Doilea Război Mondial (1939-1945); dominația sovietică asupra unei jumătăți din Europa în timpul Războiului Rece, în deceniile dinaintea lui 1991. Această perioadă ilustrează modul în care obiectivul păcii a favorizat ideea politică a Europei (și corolarul său, unificarea) de lungă durată, cu mult înainte de apariția unui bloc european și chiar înainte de epoca statelor-națiune. De asemenea, arată modul în care evoluția Europei – din punct de vedere cultural, economic și instituțional – a modelat în mod specific conceptul de pace. Privită din această perspectivă pe termen lung, Uniunea Europeană contemporană este doar cea mai recentă – și poate nici măcar ultima – dintre numeroasele încercări de a realiza „Ideea Europei” ca arenă a păcii politice.

În căutarea păcii, Europa a trebuit să pună sub semnul întrebării ceea ce știa despre sine și chiar – având în vedere efectele colonialismului – sinceritatea propriilor motive. Cu toate acestea, Europa nu a fost niciodată doar Sfânta Alianță, Liga Națiunilor sau Comunitatea Economică Europeană; nici astăzi nu este doar Uniunea Europeană. Aceste instituții erau simple avataruri ale unui ideal abstract de pace; la fel ca reprezentarea feminină a Europei, ele sunt forme politice banale prin care ea a fost percepută în mod obișnuit și, uneori, venerată de propaganda oficială și de presă. Aceste încarnări politice au supraviețuit în măsura în care erau în armonie cu ea și îi erau fidele; de îndată ce au pierdut această legătură, s-au ofilit și au murit.

Diversele încercări ale liderilor politici și ale sistemelor politice de a comunica metaforic cu acel ideal de pace perpetuă sunt ceea ce eu numesc *spirite*, din francezul *esprit*, ca în *esprit de corps*. Folosesc acest cuvânt în sensul său colectiv, ca în „Spiritul Iluminismului” pentru un grup de indivizi; este un fenomen social care promovează o anumită idee sau un anumit ideal.

Cititorul ar trebui totuși să se abțină de la a ridica pe un pedestal personalitățile care au cultivat spiritul respectiv. Deși acestea au venit cu contribuții intelectuale majore și faptele lor au fost adesea sublime, unele dintre ele aveau și defecte morale. Filozoful iluminist Jean-Jacques Rousseau era insuportabil din punct de vedere social, iar discipolul său, Immanuel Kant, era un misogin declarat; țarul Alexandru I al Rusiei din secolul al XIX-lea era poreclit „foc rătăcitor” și a îmbrățișat în cele din urmă cauza reacțiunii politice; președintele american Woodrow Wilson și-a pătat reputația liberală promovând cauza segregării rasiale. Mai mulți partizani sinceri ai tradiției europene de pace în libertate nu credeau în egalitatea rasială, iar unii considerau colonialismul un factor care promova cauza păcii.

Dacă vrem să dezvoltăm o simpatie imaginativă pentru aceste personaje istorice și să intrăm „în mintea lor” (precum și în mintea criticilor lor), în ciuda erorilor inevitabile pe care le-au comis, este necesar să apreciem natura lor complexă și failibilă în contextul epocii și al locului în care au trăit. Pentru a înțelege mai bine cum gândeau acești oameni, va fi necesar să disipăm câteva mituri bine înrădăcinate care transmit antipatie, dispreț sau resentimente; în special, mitul că „Sfânta Alianță” din 1815 a fost o conspirație reacționară împotriva liberalilor, conform unei versiuni, sau visul fantezist al unei baronese mistice, conform altei versiuni; și că tratamentul „dur” aplicat Germaniei sau Ungariei în tratatele de la Versailles și Trianon a fost în întregime deliberat. Printre alte câteva locuri comune se numără următoarele idei: Liga Națiunilor a fost un eșec total în asigurarea păcii europene, pe când, dimpotrivă, Organizația Națiunilor Unite a fost un veritabil succes; liberalismul american a inspirat Piața Comună Europeană, iar Ronald Reagan a fost cel care a convins URSS să retragă Armata Roșie din Europa de Est cu celebrul său apel: „Domnule Gorbaciov, dărâmați acest zid”.

Fiecare poveste cu final fericit are și personajele sale negative: acestea sunt personajele imperialiste cu ambiții paneuropene care au impulsionat alianțele continentale să le combată. Așadar, fiecare „spirit al păcii” are propriul său personaj negativ: Ludovic XIV, care a amenințat că va uni imperiile spaniol și francez într-o putere mondială redutabilă; Napoleon Bonaparte, care a cucerit cea mai mare parte a Europei; războinicii Kaiserului, care au susținut războiul total în Primul Război Mondial; și, bineînțeles, cei doi tirani absoluți ai secolului al XX-lea, Hitler și Stalin. „Succesul nu este definitiv, eșecul nu este fatal; ceea ce contează este curajul de a merge mai departe.” Această maximă atribuită lui Churchill, pe care probabil că nu a rostit-o niciodată, este revelatoare pentru căutarea persistentă a păcii de către europeni. Ea nu a fost produsul unor vizatori „nonviolenti” care se fereau de o luptă pe cinste, ci al unor indivizi care au trăit în timpul vieții lor mai mult decât le-ar fi revenit din partea lor de luptă. Într-adevăr, fiecare Spirit arată cum au fost efectuate experimentele în cadrul a ceea ce eu numesc „ingineria păcii” la sfârșitul marilor războaie continentale. În fiecare moment în care un imperiu puternic, precum Al Treilea Reich sau Uniunea Sovietică, s-a prăbușit și a căzut, lăsând popoarele oprimate cu un sentiment de ușurare, libertate și emancipare, liderii politici și enturajul lor au imaginat un viitor construit pe temeiul păcii și al liniștii. Termenul „inginerie” implică faptul că spiritele pașnice succesive s-au bazat pe experiența anterioară pentru a atinge un obiectiv comun: pacea perpetuă. Când folosesc cuvântul „progrese”, mă refer la acest scop. După cum vom vedea, această inginerie nu s-a limitat la construirea „mașinăriilor păcii”, pentru a folosi o expresie la modă în perioada interbelică; la mijlocul secolului al XX-lea, fondatorii Comunităților Europene se considerau custozii ai unui organism viu.

Asemenea inginerilor, promotorii păcii perpetue au încercat, cu succes variabil, să canalizeze evenimentele haotice ale istoriei în conformitate cu propria voință. Această linie directoare a ingineriei nu ne ajută neapărat să înțelegem circumstanțele complicate ale istoriei europene, dar pune cu siguranță în lumină direcția generală în care se îndreptau cele cinci Spirite ale Păcii.

Traducere din limba engleză de Emanuela JALBĂ-ȘOIMARU